

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

GÜNÜMÜZDE ALEVİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİ
(Isparta-Yakaören Köyü Örneği)

İskender TANIŞ
1330207105

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA

ISPARTA, 2016

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	İskender TANIŞ
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Başlığı	Günümüzde Alevi-Sünni Farklılaşması
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Günümüzde Alevi-Sünni İlişkileri (Isparta -Yakabren Kaya Şireği)

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 26/02/16 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA/Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ömer FaRuk TEBER/Akdeniz Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. A. Yılmaz SOYYER/Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

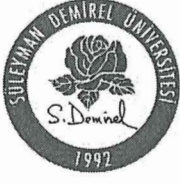
¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Günümüzde Alevi-Sünni İlişkileri (Isparta Yakaören Köyü Örneği)**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İskender TANIŞ
16.03.2016

(TANIŞ, İskender, Günümüzde Alevi-Sünni İlişkileri (Isparta Yakaören Köyü Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2016)

ÖZET

Günümüzdeki Alevi-Sünni ilişkilerinde tarihi arka plan önemlidir. Türklerin İslâm'ı din kabul etmesiyle birlikte onlarda Hz. Peygamber'e ve onun Ehl-i Beyt'ine büyük bir sevgi oluşmuştur. Bunun yanında, onlara haksızlık ve zulüm yapanlara karşı Türklerde kin ve nefret ortaya çıkmıştır. Türkler karakterleri gereği her zaman mazlumun yanında yer almışlardır. Türklerdeki bu sevgi ve nefret bir takım çevrelerce kendi menfaatlerine uygun olarak kullanılmıştır. Osmanlı-Safevi mücadelesiyle iyice ayyuka çıkmıştır. İki taraf da kendilerini haklı çıkarmak için birbirlerine karşı telafisi mümkün olmayan ve günümüze kadar devam edecek kötüleme kampanyaları başlatmıştır. Bazı kavramlara kötü anlamlar yüklenmiştir. Böylece Alevi-Sünni ilişkileri farklı düzeylerde günümüze kadar gelmiştir.

Alevilik, sözlü kültür ve her yörenin kendi gelenek-göreneklerini içermesi bakımından karmaşık gibi gözükmemektedir. Konu ön yargılardan uzak, objektif ve bilimsel olarak ele alınmalıdır. Alevilik, bazı kesimler tarafından siyasi ve ideolojik malzeme olarak kullanılmaktadır. Bunun için Alevi tanımlaması da güçleşmektedir. Günümüzde Alevilikle ilgili güncel sorunlar da yok değildir. Sorunların çözümünde duygusallık kenara bırakılıp bilimsel gerçeklere bakılmalıdır. Bugün için Aleviliği İslâm'dan ayrı bir din gibi göstermek isteyenler Alevi-Sünni ilişkilerini menfi yönde etkilemektedir.

Günümüzdeki Alevi-Sünni ilişkileri eskiye nazaran müspet yöndedir. Eğitim seviyesinin artması, kentleşme ve modernleşmeyle birlikte farklılıklar görmezden gelinmekte, insanlar gelenek ve göreneklerdeki benzerlikler ile bütünleşmenin yollarını aramaktadırlar. Dolayısıyla bütünleşmenin sağlanabilmesi geçmişte meydana gelen olayların tarihi arka planını bilmekten geçmektedir. Farklılıkları zenginlik görerek günümüzde müspet yönde ilerleyen Alevi-Sünni bütünleşmesine katkı sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Kızılbaş, Farklılaşma, Sünni

(TANIŞ, İskender, Alevi-Sunni Relation At Present (The Example Of Isparta Yakaören Village), Master's Thesis, Isparta, 2016)

ABSTRACT

Historical background is important in Alevi-Sunni relations at present. After the Turks accepted Islam, they had a strong liking for Hz. Muhammed and ahl al-bayt. Besides that, Turks were filled with hatred for those who oppressed ahl al-bayt. Alevi-Sunni relations came out of Ottoman-Safavid struggle. Both sides start a campaign to justify themselves. Some concepts ascribed a meaning to bad sense.

Alawism seems to be complex due to oral culture and every region contains its own traditions. The theme should be dealt with objectively and scientifically. Alawism is used as a political and ideological material by certain sections. Current problems are found related to Alawism at present. In the solution of the problem, scientific facts should be used.

Alevi-Sunni relations are positive compared to the past. People are looking for ways to integrate with the similarities in customs, education, urbanization and modernization. In order to integration, the historical background of occurrence in the past should be known.

Key Words: Alevi, Sunni, Differentiation, Kızılbaş

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	İ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT	İV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	Vİİ
ÖNSÖZ.....	İX
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, GAYESİ VE YÖNTEMİ.....	1
1. ALEVİLİK.....	2
2. SÜNNİLİK.....	7
3. KAYNAKLAR	9
I. BÖLÜM.....	10
GÜNÜMÜZ ALEVİLİĞİ	10
I. TARİHİ ARKA PLAN.....	10
I. 1. TÜRKLERİN İSLÂMİYET'TEN ÖNCEKİ DİNİ DURUMLARI.....	10
I. 2. TÜRKLERİN İSLÂMİYET'LE TANIŞMASI.....	12
I. 3. TÜRKLERDE EHL-İ BEYT SEVGİSİNİN BAŞLAMASI.....	13
II. İSLAM MEZHEPLER TARİHİ AÇISINDAN ALEVİLİĞİN MAHİYETİ.....	17
II. 1. ALEVİLİK DİN MİDİR?	17
II. 2. ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK MEZHEP MİDİR? TARİKAT MIDIR?.....	19
III. ALEVİ-BEKTAŞİ İNANÇ BOYUTU	24
III. 1. HAK-MUHAMMED-ALİ	25
III. 2. DÖRT KAPI, KIRK MAKAM.....	26
III. 3. ÜÇ SÜNNET	28
III. 4. YEDİ FARZ	28
IV. DİĞER İNANÇLAR.....	29
IV. 1. KUR'AN-I KERİM	29
IV. 2. AHİRET	29
IV. 3. HAYIR VE ŞER.....	30
V. GÜNÜMÜZDE ALEVİ-BEKTAŞİ RİTÜELLERİ	30

V. 1. NAMAZ VE ORUÇ	30
V. 2. DEM ALMA VE İÇKİ MESELESİ	32
V. 3. CEM İBADETİ VE CEM EVİ	35
II. BÖLÜM	37
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ALEVİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİ.....	37
I. ALEVİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİNDE TARİHİ BOYUT.....	37
I. 1. OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ	39
I. 2. II. MAHMUT DÖNEMİ.....	45
I. 3. CUMHURİYET SONRASI DÖNEM	50
II. ALEVİ BEKTAŞİLERİN GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI.....	61
II. 1. ALEVİ KİMLİĞİNİN TANIMLANMASI	61
II. 2. CEM EVİ VE DEDELERİN KONUMU	62
II. 3. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI.....	67
II. 4. ZORUNLU DİN EĞİTİMİ	69
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	74
ANSİKLOPEDİ MADDELERİ.....	81
WEB SAYFALARI.....	82
ŞAHISLAR	82
EK. 1.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

AIHM. : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AIHS. : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AÜİF. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

b. : İbn

Bkz. : Bakınız

BP. : Birlik Partisi

c. : Cilt Numarası

C.Ü. : Cumhuriyet Üniversitesi

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

DKAB.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

DP. : Demokrat Parti

Edit. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Hız. : Hazreti

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ö. : Ölümü

s. : Sayfa Numarası

s.a.v. :Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Sad. : Sadeleřtiren

Sy. : Sayı

TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı

Ter. : Tercüme

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze Alevi-Sünni ilişkilerinin geldiği boyutun temelinde dini inanç farklılıklarından çok, bu farklılıkları derinleştiren, ötekileştiren siyasi hareketler vardır. Dini anlamada ve algılamada bazı gruplar arasında farklılıklar geçmişte olduğu gibi günümüzde de vardır. Ancak bu farklılıklar, birer zenginlik olarak görülmediğinden bazı iç ve dış çevrelerin etkisiyle değişik amaçlar güdülerek bir çatışma ortaya çıkarılmıştır. Asırlardır bir arada yaşayan bu milleti, kendi siyasi menfaatleri için kullanmaya çalışanlar, farklılıklara bir takım iftiralar ekleyip, birbirlerini ötekileştirerek Alevi-Sünni ayırımını körüklemektedirler.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Alevi-Sünni kavramları üzerinde duruldu. Birinci bölümde ise Türklerin İslâm'ı din olarak kabul etmesiyle birlikte Türklerde Ehl-i Beyt sevgisinin oluşumu aktarılmaya çalışıldı. Ayrıca Aleviliğin İslâm Mezhepler Tarihi açısından durumuna, Alevilerin inanç boyutu ve Alevi ritüelleri incelendi.

Çalışmanın ikinci bölümde ise geçmişten günümüze Alevi-Sünni ilişkilerinde önemli görülen üç dönem; Osmanlı-Safevi ilişkilerinin oluştuğu dönem, II. Mahmut dönemi ile Cumhuriyet ve sonrası dönem incelenerek gelinen nokta kendi tarihi sürecine göre, objektif bir şekilde aktarılmaya gayret edildi.

Aynı zamanda Alevilerin günümüzdeki sorunlarına değinilerek, Alevi kimliğin tanımlanması, cem evlerinin statüsü konusu, okullardaki zorunlu din eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumunu ele alındı.

Görüşmelerde bulunduğum Yakaören (İlavus) Köyü halkına, çalışmalarımda yardımcı olan Arş. İsa Koç'a, Yrd. Doç. Dr. Kamile Ünlüsoy'a, Isparta'da eğitim görmem için çaba gösteren, her zaman desteğini gördüğüm Karaman İl Müftüsü Nuri Değirmenci'ye teşekkür ediyorum. Bu çalışmayı bana öneren ve çalışmamız sırasında yardımlarını esirgemeyen, danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Saffet Sarıkaya'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

İskender Tanış

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, GAYESİ VE YÖNTEMİ

Araştırmalarda konunun, amacının ve yönteminin belirlenmesi, yapılan araştırmaya belli sınırlar çizmesi bakımından kolaylık sağlamaktadır. Alevilik konusu üzerine yazılan eserlerin çokluğu ve Aleviliğin kitabî bir kaynak yerine sözlü kültürden aktarılması, yöreden yöreye farklılık göstermesi bakımından zorluklar içermektedir. Bu sebeple biz, başlık olarak Günümüzde Alevi-Sünni ilişkilerini seçerek konumuzu belirledik. Konumuzun genel olarak anlaşılabilmesi için Alevilik-Sünnilik kavramlarını hakkında birçok tanıma yer vermeye çalıştık.

Araştırmada, amacımız geçmişten günümüze Alevi-Sünni ilişkilerindeki farklılıkların sebeplerini ortaya çıkarmaktır. Farklılaşmanın sebebini bilmemiz gerekir ki bütünleşmenin sağlanması için gereken yolları bulalım. Alevi-Sünni arasındaki farklılıklar ne zaman başladı? Günümüze kadar devam etmesinin sebepleri nelerdir? Bunları araştırırken elbette İslam Mezhepler Tarihi metotlarını kullanmaya çalıştık. Özellikle geçmişteki tarihi olayları aktarırken tasvir yöntemini kullandık. Aynı zamanda olayları objektif bir şekilde aktarabilmek için, zaman-mekân bağlantısına ve fikir-hadise irtibatına bağlı kalmaya çalıştık.

Özellikle görev yaptığımız Isparta Merkez Yakaören (İlavus) Köyü'ndeki Bektaşilerin temsilcisi Turan Oduncu ve Köy muhtarı ile yapmış olduğumuz mülakatların yanında çeşitli vesilelerle iştirak ettiğimiz toplantılarda katılımcı-gözlemci tekniğini uyguladık.

Amacımız, dini gruplar arasında dini anlamada ve uygulamada ortaya çıkan farklılıkların çok derin olmadığını göstermek, bu farklılıkları, aleyhimize kullanan kesimleri devre dışı bırakmaktır. İnsanlar bilmediğinin düşmanındırlar. Farklı anlayışlar ve yorumlar hakkında bilgi sahibi olmak kafamızda oluşan önyargıları, taassubu ve hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldıracaktır.¹ Böylece karşılıklı hoşgörüyeye dayalı bir yaklaşım

---

¹ Kutlu, Sönmez, *Mezhepler Tarihine Giriş*, İkinci Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 12.

ortaya çıkacaktır. Sonu gelmeyen tartışmalar son bulacak, farklılıklar birer zenginlik kabul edilip, birlik ve beraberliğimizi bozacak davranışlardan uzaklaşılacaktır.²

1. ALEVİLİK

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen kelime, İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler anlamında, ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanıla gelmiştir. Hz. Ali soyundan, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla gelenlere “Alevi” denilmiştir. İslâm siyasî tarihinde ise bu terim ilk defa hilâfetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlamıştır. Hz. Peygamber’in vefatını müteakip ortaya çıkan ve üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra şiddetlenen hilâfet münakaşalarında Ali tarafını tutanlara, Ali’ye bağlı olanlar, Ali taraftarları anlamında “el-Aleviyye” veya “Şîat-ü Ali” denilmiştir.³ Fığlalı, “Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak” anlamlarında kullanılması itibariyle Hz. Ali’yi seven, sayan ve ona bağlı olan herkese Alevi denir”, şeklinde bir tanım yapmıştır.⁴

Günümüzde Alevi kavramında ciddi bir anlam kayması olduğu görülmektedir. Bir tanıma göre, Alevi; “Eline, diline ve beline sahip olan, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmayan; büyüğüne saygılı, küçüğünü seven, anaya, babaya, komşusuna saygılı ve itaatkar olan, misafiri Hakk bilip saygıda ve ağırlamada kusur etmeyen; kadını erkeğe eşit gören; 72 milleti bir görüp, Yaradan'dan ötürü seven; Allah'ın ademde (insanda) sır olup mekân tuttuğuna ve ademde tecelli ettiğine inanan; her türlü iyiliğin Tanrıdan geldiğine ve her türlü kötü fiilin insanın nefsi nedeniyle insandan olduğuna inanıp iman eden; alçak gönüllü olmayı kendisine düstur edinmiş, başka kişileri kendinden üstün sayan kişidir”.⁵

Yine başka bir tanıma göre, “Hz. Ali, On İki imam ve Ehl-i Beyt sevgisi başta olmak üzere, cem, semah, aşure, muharrem, tevella, teberra, dört kapı kırk makam gibi kendine özgü değer ve kavramlara sahip çıkan, bu kavramların anlam evrenini tarihten geldiği şekilde çeşitli mezhebi unsur ve motiflerle süsleyen, bunun yanı sıra taşıyıcılığını büyük ölçüde dede figürünün üstlendiği şifahi kültür ürünleriyle beslenen, keşf ve ilham gibi irfanî bilgi kanallarına epistemolojik değer atfetmesinin yanında,

² Sarıkaya, Mehmet Saffet, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Üçüncü Baskı, Rağbet Yayınları, Isparta, 2003, s. 25.

³ Ocak, Ahmet Yaşar, “Alevî”, *DİA.*, c. II, İstanbul, 1989, s. 368-369.

⁴ Fığlalı, Ethem Ruhi, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1990, s. 7.

⁵ Arslanoğlu, İbrahim, “Cibali Ocağı Dedesi ve Taliplerinin Alevilikle İlgili Görüşleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış’99/2, s. 3.

tanrı, varlık, ruh, ölüm ve ölümsüzlük gibi metafizik temalara ilgi gösteren ve nihayet hem dolusunu içen hem de Allah'ını seven kimselerdir.”⁶

Günümüzde Anadolu Aleviliğine, yazılı ve sözlü geleneğimizde farklı isimlerin verildiğinden bahseden Fığlalı, bu isimlerin Bektaşilik, Kızılbaşlık, Tahtacı, Rafizî veya Rafıza olduğunu söyler.⁷

Bektaşilik, Osmanlı Devletinde, XV. yüzyıldan başlayarak, özellikle XV.-XIX. yüzyıl esnasında dinî ve siyasi bir nüfuz icra eden, II. Mahmut tarafından, Yeniçeri Ocağı ile birlikte ilga olunduktan sonra, Abdülaziz zamanında tekrar meydana çıkan ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından Tekke ve Zaviyelerin kaldırılmasına kadar devam eden tarikatın adıdır. Tarikatın piri ise Hacı Bektaş Veli'dir.⁸

Ocak ise Bektaşilik için, Anadolu Türkleri arasında XIII. Yüzyılda şiddetli dini kaynaşmalardan, özellikle Babai hareketinden doğduğu görüşünün, bugün itibariyle ağırlık kazandığını, 1240'ta büyük bir ayaklanma ile başlayan Bektaşiliğin, Yesevilik, Haydarilik, Vefailik gibi Kalenderiliği de içine alan geniş bir senkretik dini akım olduğunu söyler.⁹

Bektaşilik, itakatta Maturidi'nin, amelde İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin yolunda yürüyen akıl ve bilim ile Türk kültürünü, gelenek ve göreneklerini İslâm anlayışında birleştiren Ahmet Yesevi'nin halifelerinden Hacı Bektaş Veli'nin yolunu benimseyen tarikat mensuplarına verilen addır.¹⁰

Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğuna inanılan, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, tevella ve teberra gibi temel esaslarından dolayı Alevilikle aynı anlamda kullanılmıştır.¹¹ Melikoff, Aleviliğin ve Bektaşiliğin birbirinden ayrılmayan Türk halk İslâmlığına bağlı olduğunu ifade eder. Yine o Alevilerin Hacı Bektaş'tan himmet uman, genellikle aşiret çevrelerinden gelen eski göçebeler olan, Bektaşilerin ise kent

⁶ Öztürk, Mustafa, “Alevilerin Kur'an Tasavvuru” *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003, s. 56.

⁷ Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 13.

⁸ W. Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (çev. Köprülü, M. Fuat), Üçüncü Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s. 239.

⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar Makaleler-İncelemeler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 121.

¹⁰ Küçük, Abdurrahman-Küçük Mehmet Alparslan, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik (Dinler Tarihi Açısından)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 122.

¹¹ Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 9.

merkezlerinde toplanan, müritleri okumuş çevrelerden gelen bir tarikat olduğunu belirtir.¹²

Fığlalı, Türkiye’de her Bektaşı’nın Alevi olduğunu ancak her Alevinin Hacı Bektaş’ı Horasan ereni sayıp hürmet etmesine rağmen Bektaşı olmadığını, bu yüzden köy Bektaşilerine Alevi, şehir merkezindeki Bektaşilere Bektaşı dendiğini ifade eder. Bir tarikat olan Bektaşilik erkânına uyan herkes Bektaşı’dır. Ancak Alevilik soya bağlıdır ve neseben Alevi olunabilir.¹³

Kızılbaş, X. yüzyıldan itibaren İslâmiyet’i kabul etmeye başlayan ve bu dini önceki birtakım inanç ve gelenekleriyle kendilerine has biçimde bağdaştıran konar-göçer Türkmen oymakları için değişik coğrafya ve dönemlerde kullanılan kavramlardandır. Türkmen oymakları kızıl börk giydiği halde yaygın İslâmi anlayışa mensup kesimlerin zamanla kızıl börkü terk etmesi ve Kızılbaş kavramına farklı anlamlar yüklenmesi ile Alevi kavramı ön plana çıkmıştır.¹⁴

Kızılbaşlık, Türk tarihinde bir grubu, bir zümreyi ifade için ilk defa Safevilerin kuruluşuna giden süreçte, Şah İsmail’in babası olan Şeyh Haydar (1488) zamanında kullanılmaya başlanmıştır. Türkler zaman zaman kızıl renkli başlık giymiştir. Ancak Şeyh Haydar kendi taraftarlarını diğer insanlardan ayırmak için on iki dilimli taç giymelerini istemiştir. Şah İsmail ile birlikte Kızılbaş kavramı, bir anlamda Şah İsmail’i ve Safevileri destekleyen Türklerin ortak adı haline gelmiştir. Kızılbaşlık, Türk tarihinin en önemli göç dalgalarından birisinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kızılbaşlık, temelinde Türk kültürü ile birlikte vahdet-i vücud görüşünü benimseyen ve mezhep kaygısı gütmeyen sufilik anlayışıyla yoğrulmuş Müslümanlık ve yoğun Ehl-i Beyt sevgisi olan, hiçbir olumsuz içerik taşımayan Safevi taraftarlığı anlamında, Türk boyları için övünçle kullanılan isimdir.¹⁵

Kızılbaşlık, günümüzde Aleviler olarak bilinen XIII. yüzyılda Anadolu’daki etnik ve sosyal-dini kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan XV-XVI. Yüzyılda

¹² Melikoff, Irene, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, İkinci Basım, Cem Yayınları, İstanbul, 1994, s. 29.

¹³ Fığlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 9; Melikoff, Irene, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, (çev. Turan Alptekin), Altıncı Baskı, İstanbul, 2009, s. 233.

¹⁴ Üzüm, İlyas, “Kızılbaş”, *DİA.*, c. XXV, İstanbul, 2002, s. 546.

¹⁵ Onat, Hasan, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003, s. 113-121.

Hurufi ve Safevi propagandası ile gelişen gruplara verilen isimdir.¹⁶ XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında ve bugün bile halk arasında fevkalade yanlış ve menfi anlamda kullanılan Kızılbaş kelimesi, aslında bizim tarihimizde kırmızı börk veya kırmızı başlık giyen Sünni-Alevi bütün Türkmen boylarına verilen isimdir.¹⁷

Kızılbaşlığın olumsuz içerik taşınması, Yavuz Sultan Selim'in, Safevilerle mücadele etmek için meşruiyet zemini oluşturmaya çalışması ve dinsel açıdan onlarla savaşmanın gerekliliğini ortaya koyan fetvalar alma yoluna gitmesiyle olmuştur. Hamza Saru Görez (ö.1512) ve Kemal Paşazade (ö.1533)'nin vermiş olduğu fetvalar Yavuz Sultan Selim'in işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Fakat bu durum, Kızılbaşlık meselesinin siyaset alanından din alanına taşınmasına yol açmıştır. Kızılbaşlık kavramının Safevi taraftarlığının ötesine taşınmasında, içeriğine, "kâfir", "mülhit" gibi anlamların yerleşmesinde bu fetvalar öncü rol oynamıştır. Kızılbaşlık kavramına yüklenen bütün olumsuz içerikler savaş psikolojisi içerisinde ortaya çıkan sindirme ve yok etme amaçlarına hizmet için devreye sokulmuştur. Bu süreçte Yavuz, Ehl-i Sünnet'in hamisi rolünü üstlenmiştir. Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail'in mücadelesi bir anlamda Sünnilik-Şiilik zeminine taşınmıştır. Oysa işin temelinde iktidar kavgası gerçeği vardır.¹⁸

Tahtacı ise Türkçede ağaç kesen, tahta biçen ve kereste işleriyle uğraşan anlamındadır. Anadolu'da Adana, Maraş, İçel, Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir ve Trakya'nın teşkil ettiği geniş alanın ormanlık bölgelerinde genellikle göçebe olan, hayatlarını ağaç kesmek ve dikmek, tahta biçmekle devam ettiren Alevi-Türkmen zümrelerini ifade eder. Ancak bugün, ağaç ve tahta işlerinin makinelerle yapılması nedeniyle, tahtacılar bu meslek hususiyetlerini hemen hemen kaybederek yerleşik hayata geçmiş ve başka işler yapmaya başlamışlardır.¹⁹

Râfîzî, terk etmek, bırakmak, ayrılmak anlamındaki rafz kökünden türeyen Râfîza bir fikir veya bir gruptan ayrılan kişi yahut topluluktur. Râfîzî, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetini kabul etmeyenlere denir. Bunlar Hz. Peygamberin Ali b. Ebu

¹⁶ Ocak, "Alevî", s. 369; Sarıkaya Mehmet Saffet, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 33.

¹⁷ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 9.

¹⁸ Onat, Hasan, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, (Edit. Hasan Onat, Sönmez Kutlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 568-569.

¹⁹ Sümer, Faruk, "Tahtacılar", *DİA.*, c. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 436-437; Fırlı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 13.

Talib'in ismini açıklayarak hilafete tayin ettiği ve bunu açıkça söyleyip ilan ettiği hususunda ittifak ederler.²⁰

“Rafıza” veya “Rafizi” kavramlarının ortaya çıkışı, Zeyd b. Ali'nin 121/738 Emevilere karşı çıktığı savaşla alakalıdır.²¹ Bu tabir o zamandan beri İslâm Mezhepler Tarihi yazarlarınca Şifliğin bütün kollarını içine alan ana başlık halinde kullanılagelmiştir. Rafizî veya Rafıza kavramları, Osmanlı kaynaklarında tahkir için kullanılan bir isimdir. Bu kavramlar, muhtemelen bu özellik sebebiyle ve tamamen siyasi bir yafta olarak Anadolu'da Sünniliğin dışındaki tüm zümreler için bir karalama sıfatı olarak kullanılmıştır.²²

Verilen terimlerle ilgili tanımlara baktığımızda Alevilik-Bektaşilik tabi seyrinde gelişmiş, Kızılbaş ve Rafizi terimleri ise siyasi gayelere matuf olarak olumsuz anlamları çağrıştırmıştır. Geçmişte ve günümüzde bu terimleri mezhepler, gruplar ve devletler kendi amaçlarını gerçekleştirmek ve kendilerinin dışındaki rakiplerini karalamak için farklı anlamlar yükleyerek kullanmışlardır.

Bundan dolayı günümüzde Alevi-Bektaşiler, Hz. Peygamberin torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da 680'de hunharca şehit edilmesinden bugüne kadar (Dersim, Maraş, Çorum ve Sivas vb.) tarihsel süreçte gerçekleşmiş her olayın, kendilerine reva görülen baskıların geçmişteki birer örneği olduğunu öne çıkarmaktadırlar. Bazı Alevi-Bektaşiler Cumhuriyetin modern ve demokratik yönelimlerinde de yeterli bir ilgi ve himaye görmediklerini vurgulamaktadırlar.²³

Tarihsel akış içerisinde yaşanan ve seçilmiş travma/kuyruk acısına dönüşen, hem birikerek, hem de ulaşılabilen her yerde bütün acıları, kime ait olduğuna bakılmaksızın her grup kendisine çekerek bunlar günümüze gelmiştir. Böylesi durumlarda duygusallık, çözümü güçleştiren, çözüm arayışlarını zorlaştıran en temel etken haline gelmiştir.²⁴ Üstelik toplumumuzda, sorunların duygularımızla çözüleceği şeklinde tuhaf bir anlayış vardır. Unutmamak gerekir ki, sorunlar bilgi ile çözülür. Bilgiden yoksun olan

²⁰ El-Eşari, Ebu'l Hasan, *İlk Dönem İslam Mezhepleri Makalatü'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin*, (çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 48; Öz Mustafa, “Râfizî”, *DİA*, c. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 396-397.

²¹ El-Bağdadi, Abdulkahir, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Altıncı Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 29-30.

²² Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 14.

²³ Subaşı, Necdet, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, Ankara, 2010, s. 62.

²⁴ Onat, Hasan, “Kerbelayı Doğru Okumak”, <http://www.hasanonat.net/index.php/81-kerbela-y-dogru-okumak>, (01.03.2016).

duygusallık, sorunların çözümüne katkı sağlamak yerine, çözümsüzlüğün kalıcı hale gelmesine sebep olabilir.²⁵

Bunun için duygusallığı bir tarafa bırakarak, sorunların çözümünde bilgiye önem vermemiz gerekmektedir. Alevi-Sünni kanaat önderlerine, alanında uzmanlaşmış akademisyenlere büyük görevler düşmektedir. Her iki taraf görüşlerini taassuptan uzak ve objektif bir şekilde ele alarak, yaşanan sorunlar çözüme kavuşturulmaya çalışılmalıdır. Aksi durumda ise Hz. Peygamber (sav)'in vefatı ile başlayan siyasi tartışmalar nasıl günümüze kadar eksilmeden hatta artarak gelmişse, bu tartışmalar gelecek nesillere aktararak sürüp gidecektir.

2. SÜNNİLİK

Hz. Peygamber ile Ashab'ın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenlere Ehl-i Sünnet denir. Ehl-i Sünnet'e bağlı olanlara da “sağlam ve doğru yolda olanlar” anlamında “Sünnî” adı verilir.²⁶

Sözlükte “yol, gidiş, adet” demek olan sünnet, Kur'an'da Allah'a nispet edilerek “Allah'ın değişmez kanunları” anlamında “sünnetullâh” şeklinde kullanılır. Sünnet kavramı ile genellikle “Hz. Peygamber'in söz, tutum ve davranışları” anlaşılmıştır. Sözlükte “topluluk, insan grubu veya kitlesi” anlamına gelen cemaat ise, ıstılahta; “İslâm ümmetinin çoğunluğu, âlimler, bilhassa müctehid âlimler topluluğu demektir. Ehl-i Sünnet vel-Cemaat, Kur'an ve sünnete uyulması gerektiğini kabul eden hicri I. yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başlayan ve hicri IV. yüzyılda teşekkülünü tamamlayan bir mezheptir.²⁷

Makalatü'l-İslamiyyin'de, Ehl-i Sünnet, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, rasüllerini, Allah katından gelen her şeyi ikrar eden ve Rasulüllah'tan gelen güvenilir ravilerin rivayet ettiklerinden hiçbir şeyi reddetmeyenler olarak ifade edilir.²⁸

“Ehl-i Sünnet'in kimler olduğu göreceli olmakla beraber Ehl-i Sünnet denildiğinde genellikle Seleflik, Eş'arîlik ve Mâturîdîlik'ten oluşan gruplar anlaşılır. Ehl-i Sünnet'in, gruplara göre değişiklik arz etmekle beraber genel prensipleri vardır. Allah, kullarına iletmesini dilediği şeyleri vahiy yoluyla Hz. Peygamber (sav.)'e

²⁵ Onat, Hasan, “Açılım Arayışlarının Gölgesinde Alevilik-Bektaşilik ve Kimlik Tartışmaları” *Dini Araştırmalar*, c. 12, sy. 33, Ocak-Nisan, 2009, s. 38.

²⁶ Yavuz, Yusuf Şevki, “Ehl-i Sünnet”, *DİA.*, c. X, İstanbul, 1994, s. 525.

²⁷ Yavuz, “Ehl-i Sünnet”, s. 529.

²⁸ El-Eşari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri Makalatü'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin*, s. 237.

bildirmiş, bunları açıklayıp uygulama görevini de O'na vermiştir. Son peygamberin açıklama ve uygulamalarının ilk muhatapları sahabeler olmuştur. Bu yüzden İslâm'ın temel konularında sahabelerin anlayış, uygulama ve rivayetleri Allah'ın muradına ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olduğu kabul edilmelidir. Ehl-i Sünnet âlimleri, nasslardan isabetli hükümler çıkarmak ve ihtilafli konuların çözümüne ulaşabilmek için, anlamı açık olan muhkem ayetlerden hareket ederler, sahih hadisleri dikkate alırlar ve nassları bütünlük içinde anlamaya çalışırlar. Bu âlimler naklî ve aklî bir zaruret olmadıkça nassların zahirine bağlı kalıp akli nakle tabi kılmanın, nass bulunmayan konularda ise aklın temel ilkelerine başvurarak Kur'an'ın genel muhtevasına uygun biçimde içtihat etmenin gerekliliğini savunurlar. Ehl-i Sünnet ileri gelenlerinde, İslâm dünyasında ilk dört halifeyi ve onları takip eden diğer yönetimleri meşru sayan ve sahabeden itibaren her asırda çoğunluğu oluşturan Müslüman âlimlere saygılı olmayı şiar edinen bir anlayış hâkim olmuştur.”²⁹

Alevi-Bektaşilerden Noyan, Müslüman topluluğunda dört sınıfın olduğunu söylerken ikinci sınıfta Sünnilerden bahseder. Sünnileri, İslâmiyet'in beş şartını yerine getirmeye çalışanlar ve bunlara uymakla yarın ahirette Tanrı'ya kavuşacaklarına inananlar olarak tanımlar.³⁰

Bu bizim için bugünkü anlamda Alevi-Sünni ayrımını ortaya koyan bir tanımdır. Şöyle ki, Alevi-Bektaşilerin çoğu Sünniler için sadece şeriat makamı olan İslâm'ın beş şartını yaptıklarını, tarikat makamına geçemediklerini, kendilerinin ise tarikat makamında oldukları için, bu makamda da edep kurallarının ve insan sevgisinin ön planda olduğunu düşünmektedirler. Onlarda şeriat makamındaki görevleri sadece bu makamdakiler yerine getirecek görüşü vardır. Ancak dört makamında birlikte yaşanılması gerektiği düşüncesinde olan Alevi-Bektaşilerde yok değildir. Bu kardeşlerimizde, hangi makama geçilirse geçilsin daha önceki makamların kurallarından kimsenin muaf olamayacağı fikri hâkimdir.

---

²⁹ Üçer, Cenksu, “Türk Boylarının Aleviliği ve Sünniliği Üzerine Bazı Düşünceler -Tokat Bölgesinde ‘Sünnileşenler (Dönükler) ve ‘Ehl-i Beyt’çi -Papahlılar-’ Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, 2005, sy. 20-21, s. 40; Yavuz, “Ehl-i Sünnet”, s. 529; Özler, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid’at Adlandırmaları*, Ekev Yayınları, Erzurum, 2001, s. 37-54; Macit, Nedim, *Ehl-i Sünnet Ekolünün Doğuşu*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1995, s. 30-38.

³⁰ Noyan, Bedri, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Üçüncü Baskı, Ant/Can Yayınları, İstanbul, 1995, s. 19.

3. KAYNAKLAR

Alevilik son çeyrek yüzyılda akademik çevrelerin yakından ilgilendiği sosyal bir olgudur. Ele aldığımız Alevi-Sünni ilişkilerinde gelinen nokta bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Konunun tarihi boyutu kadar güncel tarafı da söz konusu olduğu için oldukça zengin bir literatürün bulunduğunu söyleyebiliriz. Biz tarihi boyutta Ethem Ruhi Fırlalı'nın *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, Mehmet Saffet Sarıkaya'nın *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI.-XIII.) Asırlar*, Hasan Onat'ın "Kızılbashlık farklılaşması" makalesini, Bedri Noyan'ın *Bektaşilik Alevilik nedir?* ve Yılmaz Soyzer'in *19. Yüzyılda Bektaşilik* gibi çalışmaları dikkate alarak tarihi süreci ortaya koymaya çalıştık.

Günümüzle alakalı ise İlyas Üzüm *Günümüz Aleviliği*, Necdet Subaşı *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, 2010 yılında devlet tarafından düzenlenen Necdet Subaşı'nın hazırladığı *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*, Rıza Yıldırım'ın "Alevilik modernleşmesi", Orhan Türkdogan'ın *Alevi-Bektaşi Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Cenksu Üçer'in *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Harun Yıldız'ın *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme* ve Halil İbrahim Bulut'un editörlüğündeki Sakarya Üniversitesi tarafından hazırlanan *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü* çalışmasındaki makalelerden faydalanmaya çalıştık.

Görev yaptığımız Isparta Merkez Yakaören (İlavus) Köyü ile ilgili Hüseyin Bal'ın 1996 da yaptığı *Sosyolojik Açından Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, adlı çalışmadan da önemli ölçüde istifade ettik. Bu çalışmadaki bulguların Alevi-Sünni farklılaşması açısından günümüzdeki geçerliliğini de test etme imkânı bulduk. Farklılaşmanın müspet yönde olduğunu tespit ettik.

I. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ ALEVİLİĞİ

I. TARİHİ ARKA PLAN

I. 1. TÜRKLERİN İSLÂMİYET'TEN ÖNCEKİ DİNİ DURUMLARI

Türkler İslâmiyet'i kabul etmeden önce Yahudilik, Zerdüştilik, Budizm, Maniheizm ve Hıristiyanlık gibi dinlerle karşılaşmışlardır. Türk boylarından bu dinleri kabul edenler olmuş ancak genele yayılmamıştır. Çünkü Türkler bu dinleri kendi inançlarına, kültürlerine ve kendi karakterlerine uygun görmemişlerdir. Geleneksel Türk dini hoşgörüyü ve tek Tanrı (Gök Tanrı) inancına dayalı bir dindir. Geleneksel Türk dini geleneğinde tek Tanrı, ahiret, haşır, cennet, cehennem, melek, şeytan, ruh, ruhun ölmezliği ve kurban inançları vardır.¹ Türklerin İslâmiyet'i kabullenmesinde, tüm varlığı idare eden, koruyan, zafer bahşeden, güçlükler karşısında yardımını esirgemeyen bu Gök Tanrı inancı ile Kur'an'ın tasvir ettiği ve bütün kâinatı yaratan, merhamet sahibi, tek, adaletli Tanrı inancı arasında kolayca anlaşılabilir bir benzerlik olduğu görülmektedir. Bundan başka İslâm'ın peygamberlik ve ahiret inancı, kıyametten sonra insanların yeniden dirileceği, inanç ve amellerine göre sorguya çekilip mükâfat veya ceza göreceği, iyiler için ebedi saadetin, kötüler için de yaptıklarına karşılık cezalandırmanın olacağına dair temel inançlar, Türkler tarafından kolayca benimsenmiştir. Ayrıca İslâm inancındaki fetih anlayışı ve cihada verilen önem, aile hayatı ve her alanda doğruluğun emredilmesi gibi ahlaka dair prensipler, Türklere cazip gelmiş ve zorlama olmadan İslam dinini benimsemelerini sağlamıştır.²

Başlangıçta Şamanizm Türklerin İslâm öncesi geleneksel inançları olarak adlandırılmıştır. Hâlbuki Türklerin Şamanizm diye bir dinleri olmamıştır.³ Çin, Bizans, Arap ve Süryani kaynakları, Türk boylarının hepsinde tek Tanrı, Gök Tanrı inancı bulunduğunu haber vermektedir. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi Türk Devletlerinde,

¹ Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Üçüncü Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 79-83; Tanyu, Hikmet, *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, AÜİF. Yayınları, Ankara, 1980, s. 45-46.

² Bozkuş, Metin, "Türklerin İslâmiyet'i Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması", *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010, s. 84.

³ Tanyu, *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, s. 132-133.

Türk boylarının hemen hepsinde dinin merkezinde Gök Tanrı (Yüce Tanrı, Tek Tanrı) inancı bulunmaktadır.⁴

Eski Türklerde din olgusunun kökenine dair ileri sürülen görüşlerden en güçlüsü, Türklerin kendine özgü geleneksel dini inançlarının merkezinde “Gök Tanrı”, “Yüce Tanrı” veya “Tek Tanrı” inancının bulunduğunu dile getiren tezdur. Eski Türklerle ilgili araştırmalarıyla tanınan L. Gumilöv, Türklerin kadim inançlarından bahsederken bunların ilkel inançlar olarak görülemeyeceğini Türklerin V. ve VI. yüzyılda çeşitli kabilelerden teşekkül ettiğini ve o dönemdeki inançlarının da diğer çağdaş inanç sistemleri gibi hayli gelişmiş olduğunu söyler.⁵

Sarıkaya, Geleneksel Türk dininin, göçebe ve yarı göçebe hayat şartlarına uygun olarak, bozkır kültüründe şekillendiğini belirtir. Bu inanç yapısında Gök Tanrı, “Evrensel Tanrı” olarak kabul edilir. Özellikle Türklerin İslâm’ı tanıdıktan sonra kitleler halinde benimsemelerinin arka planında “Evrensel Tanrı” kabulü yatar. Çünkü İslâm’da Tanrı’nın isim, sıfat ve fonksiyonları itibarıyla kabullenilişle Geleneksel Türk dinindeki Tanrı anlayışı büyük ölçüde örtüşür. Bu sebeple Sarıkaya, Türklerin bu Tanrı anlayışlarının Kur’an’da övülen Haniflikle özdeş olabileceğini ifade eder.⁶

Geleneksel Türk dininde “Kam” önemli bir yer tutar. Ayin ve törenleri yürüten kimselere “Kam” denir. Kam mesleği soydan gelmektedir. Bir kimse ancak ata ruhunun zorlamasıyla kam olmaya mecbur kalır. Kam adayı, yaşlı tecrübeli bir kamın yanında eğitilir. Genellikle erkeklerden, nadiren kadınlardan olur. Kamın ayin için cübbesi davulu ve külahı vardır.⁷ Kamların alanına giren Şamanları ise Sarıkaya, günümüzdeki resmi din görevlilerin dışındaki hoca geçinen cin ve perilerle uğraşan üfürükçülere benzetererek, bilgi seviyesinin düşük olduğu toplumlarda tıbbi tedaviye cevap vermeyen hastaların iyileştirilmesi için öne çıkan kişiler olarak ifade etmiştir.⁸ Türkler Müslüman olduktan sonra kamların yerini “ata”, “dede”, “baba” dedikleri sufi dervişler almıştır.

⁴ Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, s. 82-83; Tanyu, *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, s. 132-133; Günay, Ünver-Güngör, Harun, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 33-41.

⁵ Kutlu, Sönmez, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İsam Yayınları, İstanbul, 2011, s. 29-30; Gumilöv, L. N., *Eski Türkler*, (çev. Ahsen Batur), Altıncı Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 104-105.

⁶ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 82-83.

⁷ Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, s. 93-94.

⁸ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 88.

I. 2. TÜRKLERİN İSLÂMİYET'LE TANIŞMASI

Türklerin İslâm'a girişleri diğer dinlere girmelerinden farklı olarak dünya tarihi ve Türk-İslâm tarihi açısından önemli sayılmaktadır.⁹ Türkler İslâm'dan önce pek çok dinle temasa geçmiş olmalarına rağmen büyük çoğunluğu hiçbirini benimsememiştir. Türklerin Müslüman olmaları II/VIII. yüzyıllarda başlamıştır. Geniş kitleler halinde IV/X. yüzyılın ikinci yarısında İslâmiyet Türkler tarafından kabul edilmiştir. Göçebe Türklerin ise IX/XV. yüzyıla kadar Müslüman olmaları devam etmiştir.¹⁰ Yerleşik hayata geçmiş Türklerin Müslüman Arap ordularıyla ilk karşılaşmaları, onları tanımlarıyla bir din olarak İslâm'ı benimseme süreci, bazı boyutlarıyla iç içe yaşanmışsa da aslında bu ikisi birbirinden farklı iki aşamayı temsil eder. Birinci aşama, Müslüman Arap ordularının Türklerle karşılaşması ve onlarla ilk temaslarda bulunmasıdır. Bu aşama, Hz. Ömer'den, Ömer b. Abdülaziz'in halife olmasına kadarki tarihi süreçte gerçekleşmiştir. İkinci aşama ise Türklerin doğrudan İslâm'la tanışması, bireysel veya topluluklar halinde bu dini benimsemesi ve ona hizmet aşamasıdır ki bu da Ömer b. Abdülaziz'den sonrası dönemdir. Birinci aşamayı, Türklerle İslâm arasındaki ilişkiyi Emevî devletinin siyasi ve ekonomik politikası ve savaş ortamı belirlemiştir. Bu aşama İslâm diniyle değil Arap ordularıyla karşılaşmaları şeklinde kendini göstermiştir. İkinci aşama ise doğrudan İslâm'ı tanıma, onu benimseme onunla ilgili tavır geliştirme ve ona hizmet etme dönemi olarak şekillenmiştir. Bu süreci Abbasi halifeleri belirlemiştir. Halifelerin uygulamalarına göre Türklerin İslâm'a girmelerinde yavaşladığı ve hızlandığı dönemler olmuştur. Ancak Türklerin İslâmlaşmaları asla geriye işleyen bir sürece dönüşmemiştir.¹¹ İslâm adaletinin ve Müslümanlığı yaymaya çalışan tek temsilci sayılan Ömer b. Abdülaziz,¹² Mâverâünnehir'deki çeşitli hükümdarlara İslâm'a davet mektupları yazarak buradaki Türklerin ve Orta Volga bölgesindeki Bulgarların bir kısmını kendi istekleriyle İslâm'a girmelerini sağlamıştır. Ömer b. Abdülaziz'den sonra devlet gelirlerinin azaldığını gören idare, vali Eşres'e 727–729 baskı yaparak, Müslüman olanlardan sünnet olmak, namaz kılmak, Kur'an'dan bir süre okumak gibi bir takım şartlar karşılığında vergiden muaf olacaklarını istemiştir.

⁹ Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 1.

¹⁰ Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, s. 246.

¹¹ Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, s. 47.

¹² W. Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 107; Kitapçı, Zekeriya, *Orta Asya'da İslâmiyet'in Yayılışı ve Türkler*, Dördüncü Baskı, Kuzucular Ofset, Konya, 1998, s. 235.

Bu yöntemle de gelirler artmayınca herkesten vergi alınmaya başlanmıştır. İkinci aşamada bunun gibi aksaklıklarla da olsa Türklerin İslâmlaşma süreci devam etmiştir.¹³

Türkler, İkinci Göktürk devletinin yıkılışı sıralarında İranlılarla birlikte Emevî devletini yıkan bir takım ayaklanmalara karışarak Emevîlerin ayrılık siyasetine karşı, Abbasilerin adil ve eşitlikçi siyaset güden devlet kurmalarına destek vermiştir. Bundan sonra İslâmiyet'e karşı ilgi artmıştır. Orta Asya'ya ilerleyen Çinlilerin Türkler için tehlike arz etmesi, Türklerin 133/751 Talas Savaşı'nda Abbasilerin tarafını tutmalarına sebep olmuştur. Türkler, Abbasilerin tarafını tutmakla yalnız savaşın neticesini değiştirmemişlerdir. Aynı zamanda kendi tarihlerinin istikametini değiştirip yüzlerini İslâm'a dönmüşlerdir. Başlangıçta önemli görevlerde İranlıları kullanan Abbasiler artık kendi devletlerinin müdafaası için daha kabiliyetli olan Türkleri kullanmaya başlamışlardır.¹⁴

I. 3. TÜRKLERDE EHL-İ BEYT SEVGİSİNİN BAŞLAMASI

Türkler, Emevîlerin Hz. Peygamber'in evlatlarına haksızlık yapmaları, Kerbela'da Hz. Hüseyin'i şehit etmeleri vb. sebeplerle Arap ırkçılığına dayalı siyasal İslâmcı anlayışına karşı, Ehl-i Beyt'in sevgiye ve hoşgörüyeye dayanan inanç anlayışını sevip benimsemişlerdir. Türkler zalimin karşısında, mizacı/anlayışlarının gereği olarak mağdur ve mazlumun yanında yer almışlardır. Kerbela'da sağ kalanların, perişan vaziyette Türklere sığınmış olmaları, Türklerin Ehl-i Beyt'e olan muhabbetini iyice artırmış, mağdur ve mazlum hale düşmüş peygamberin soyuna ve yakınlarına bağırılarını açmalarına, onları koruyup kollamalarına yol açmıştır. Türkler ve Türk kültürü; Kur'an'ın ve sünnetin öngördüğü din esaslarını, Ehl-i Beyt'in eşitliğe, hoşgörüyeye ve muhabbete dayalı yorumundan almıştır. Türkler, yüce peygamberin önderliği koşulu ile Hz. Ali ve evlatlarının İslâm anlayışını benimseyip kabul etmişlerdir. Bu sevgi Türkler Müslüman olmadan önce başlamış, Türklerin Müslüman olmasıyla kuvvetlenmiş bir inanç, bir kültür ve bir anlayış olarak günümüze kadar gelmiştir.¹⁵

¹³ Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, s. 55-56.

¹⁴ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 11; Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, s. 59.

¹⁵ Küçük, Abdurrahman-Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik (Dinler Tarihi Açısından)*, s. 113; Eğri, Osman, *Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 18-21.

Türklerde Ehl-i Beyt sevgisi üç şekilde oluşmuştur. Birincisi Abbasilerin Emevîlerden iktidarı ele geçirmek için yürütmüş olduğu siyasettir. İkincisi ise, Emevîlere karşı yürütülmüş bu siyasetle bağlantılı olan Hz. Ali'nin oğlu Muhammed İbnü'l-Hanefiyye'ye nispetle faaliyet gösteren Şî-Keysanî harekettir. Bu hareket bir mevali olan Ebu Müslim Horasani'nin başlattığı isyan faaliyetiyle başarıya ulaşmıştır. Diğer de Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın katledilmesidir.

Abbasiler, Horasan ve Mâverâünnehir gibi doğu bölgelerde halkın Emevîlere karşı hoşnutsuzluğunu arttırmak ve iktidarı onlardan almak için göndermiş olduğu propagandacılarla kararlı ve sürekli bir siyaset izlemişlerdir. Halkı Emevîlere karşı kışkırtırken, Emevîlerin yönetim şekli hakkında; kendi keyiflerine bağlı bir yöntemle yönettiklerini, Allah'ın Kitab'ı ve peygamberin sünnetini tamamen terk ettiklerini söylemişlerdir. Cahiliye döneminin ırkçı ve zulümden ibaret yönetim anlayışını tekrar getirdiklerini, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da hunharca şehit edilmesinin, Hz. Peygamber'in soyuna karşı düşmanlıklarının hala devam ettiğinin göstergesi olduğunu, yeni Müslüman olanlara anlatarak mevaliyi kendi taraflarına çekmişlerdir. Bu propagandalar sonuç vermiştir. Abbasiler, bir mevali olan Ebu Müslim Horasani'nin, Horasanlıları Â-li Resul'e, Ehl-i Beyt'e davet faaliyetleri sonucunda gerçekleştirilen bir ihtilalle devletin yönetimini ele geçirmişlerdir.¹⁶

Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın Horasan'daki faaliyetleri sırasında Emevî valisi tarafından takip edilip katledilmesi olayı henüz Müslüman olma aşamasındaki Türkler için, mazlumen öldürülmüş ve muhtemelen Kerbela olayı ile birleştirilerek mazlumun yanında yer alma tavrıyla vazgeçilmez bir Emevî düşmanlığına dönüşmüştür. Bu durum, Abbasilerin ilk döneminde Horasan ve Taberistan bölgesinde varlıklarını sürdüren Zeydîler ve Zeydî gelenek vasıtasıyla güçlenmiştir.¹⁷

Ehl-i Beyt sevgisinin oluşmasında, Türklerin geleneksel dinindeki kamların yerini alan, “ata” ve “baba” adını verdiği ticaret kervanına karışan ilim ve tasavvuf erbabı dervişlerin faaliyetleri önemlidir.¹⁸ Göçebe olan Türkler, bu dervişlerden İslâm'ı öğrenerek, yerleşik olanlara göre, kitabi kültürden uzak kalarak, kendi kültürlerini kam kültüründe olduğu gibi nesilden nesile kısmen veya büyük ölçüde değiştirerek şifahi

¹⁶ Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 76-77.

¹⁷ El-Eşari, *Makalatü'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin*, s.94; Sarıkaya, Mehmet Saffet-Ünlüsoy, Kamile, “Hacı Bektaş Veli'nin İnanç Dünyasında Hz. Ali ve Ehl-i Beyt” *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009), s. 307.

¹⁸ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 165.

kültür içerisinde günümüze kadar getirmişlerdir. Bugün Alevi-Bektaşî dediğimiz topluluklar İslâm tasavvuf ve İslâm öncesi Türk kültürünün sentezini ortaya koymaktadır.¹⁹ Bu dervişlerin kurmuş oldukları tekkeler, birer eğitim merkezleri olup Anadolu'nun ve Balkanların Müslümanlaşmasında büyük öneme sahip olmakla birlikte Türklerin Anadolu'yu ve Balkanları mesken tutmasında, yerleşik hayata geçmelerinde de büyük etkisi vardır.²⁰

Her zaman kahramanlık peşinde olan daima destanî bir hayat tarzını benimseyen Türkler, Hz. Ali'yi İslâmiyet'e gönül vermiş bir kahraman olarak kabul etmişlerdir. Onun hayatını ve cengâverliğini benimsemişler, Hz. Peygamber'in torununa yapılan hunharca saldırıyı yüreklerinde hissetmişlerdir. Ehl-i Beyt sevgisini de kendi evlatlarına verdikleri Muhammet, Ali, Hasan, Hüseyin, Hatice, Fatma vb. isimlerle yaşatmışlardır.²¹

Ayrıca, Türklerde Ehl-i Beyt sevgisinin oluşmasında, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve bunların yetiştirmiş olduğu dervişlerin de etkisi büyüktür.

Ahmet Yesevi diğer bütün kaynaklarda Yesi'de doğduğu belirtilse de Köprülü, Çin'in doğu Türkistan bölgesinde Aksu sancağına bağlı Sayram kasabasında doğduğunu söyler. Kaynak olarak da Yesevi geleneğine çok aşina bir dervişin "*Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr*" adlı eserini gösterir. Babası Sayram'ın tanınmış şahsiyetlerinden biri olan Şeyh İbrahim'dir. Soyu İmâm Muhammedü'l-Hanefî b. Aliyyü'l-Murtaza'ya kadar gider.²² Ahmet Yesevi'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Yusuf el Hemadani'ye 535/1140 intisabı ve onun halifelerinden olması dikkate alınırsa V.-XI. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiği söylenmektedir. Menkıbelere göre yedi yaşında Hızır'ın delaletine mazhar olan Hoca Ahmet Yesevi, Yesi'de Arslan Baba'dan feyiz almaya başlamıştır. Arslan Baba'nın vefatı üzerine önemli ilim merkezlerinden olan Buhara'ya gelerek, devrin önde gelen âlim ve mutasavvıfı sayılan Yusuf el-Hemadani'ye intisap ederek onun irşat ve terbiyesi altına girmiştir. Mürşidi Yusuf el-Hemadani gibi kendisi de Hanefî bir âlimdir. Kuvvetli bir medrese eğitimi görmüş, din ilimleri yanında tasavvufu da iyice öğrenmiştir. Ahmet Yesevi bozkırlarda yaşayan

¹⁹ Fıçlalı, Ethem Ruhi, "Ana Hatlarıyla Alevilik", *Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 11.

²⁰ Öz, Baki, *Dünyada ve Türkiye'de Alevi-Bektaşî Dergâhları*, Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 10-11.

²¹ Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 87; Sarıkaya, Mehmet Saffet, "Anadolu Aleviliğinin Oluşumu", *Ekev Akademi Dergisi*, c.1, sy.1, 1997, s. 85; Ünlüsoy, Kamile, *Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları (XIII.-XVI. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 236-240.

²² Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Beşinci Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 61-62, (Dipnot 1).

Türkler arasında İslâm'ın esaslarını, şeriat hükümlerini tarikatının adab ve erkânını sade bir dil kullanarak öğretmiştir. En uzakta bulunan Türk topluluklarına dahi, yetiştirmiş olduğu dervişlerle ulaşmaya çalışmıştır. Türklere anlayabilecekleri şekilde İslâm'ı anlatmak ve Ehl-i Sünnet akidesini onlara sevdirmek Ahmet Yesevi'nin en büyük gayesi olmuştur. Rivayete göre, Ahmet Yesevi'nin yaşamış olduğu çevrede iki bin, uzak çevrelerde toplam doksan dokuz bin müridi vardır. İslâm şeriatına ve Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkı bağlı olan Yesevi'nin şeriat ile tarikatı kolayca telif etmesi, Yeseviliğin Sünni Türkler arasında süratle yayılmasının ve başka tarikatlara tesir etmesinin başlıca sebebidir. Ahmet Yesevi'nin "*Divan-ı Hikmet*" adlı eseri içerik bakımından olduğu kadar dil bakımından önemli farklılıkları olması sebebiyle başkaları tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Kime ait olursa olsun "Hikmet"lerin temelinde Ahmet Yesevi'nin inanç ve düşünceleri, tarikatının esasları bulunması itibariyle Türkler arasında bir düşünce birliğinin oluşmasını sağlamıştır.²³

Türkmen göçebeler arasında en fazla taraftar bulan ve münferit dervişlik faaliyetinin ötesinde tarikat haline gelip teşkilatlanan tasavvuf hareketi, Hoca Ahmet Yesevi'nin 562/1167 kurduğu Yesevilik'tir.²⁴ Türkler, göç ettikleri her yere Ahmet Yesevi'nin sevgisini ve fikirlerini taşıdılar. Bu fikirler, Horasan, İran ve Azerbeycan'daki Türkler arasında tutunduktan sonra XIII. asırda Anadolu'ya girdi. Ahmet Yesevi'nin dervişleri, sadece Anadolu'da etkili olmakla kalmadı, Rumeli'ye de tesir etti. Bu dervişlere "Horasan erleri", "Alperenler", "Türk dervişleri" gibi isimler verildi. Anadolu, Batı Trakya ve Balkanlar'ın Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında en büyük pay, Ahmet Yesevi ile onun yolunu takip eden Alperenler, Horasan erenleri, Gâziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm isimleriyle bilinen gazi dervişlere aittir.²⁵

Hacı Bektaş Veli ise, XIII. asrın başlarında Horasan'dan Anadolu'ya gelen Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden biridir.²⁶ Hacı Bektaş Veli, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Sulucakarahöyük'de dergâhını kurdu. Hacı Bektaş Veli Anadolu'nun Türkleşmesini, Müslümanlaşmasını ve Anadolu'da Türk birliğinin kurulmasını sağlamak için

²³ Eraslan, Kemal, "Ahmet Yesevi", *DİA*, c. II, İstanbul, 1989, s. 160-161; Bardakçı, Mehmet Necmeddin, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yayınlar, İstanbul, 2015, s. 295-301.

²⁴ Sarıkaya, "Anadolu Aleviliğinin Oluşumu", s. 85.

²⁵ Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, s. 178.

²⁶ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât (Alevi-Bektaşî Klasikleri)*, (haz. Yılmaz, Ali-Akkuş, Mehmet-Öztürk, Ali), Beşinci Baskı, TDV. Yayınları, Ankara, 2013, s. 10-14.

öğrenciler yetiştirdi, ocaklar uyandırdı, Anadolu'dan Balkanlara fikir merkezleri açtı. O, İslâm dininin akidelerini, Türkün milli geleneklerini Anadolu'da yerleştirmiştir.²⁷ Hacı Bektaş Veli II. Mahmut zamanında Yeniçeri Ocağı ile birlikte (1826) kaldırılan, Abdulaziz zamanında tekrar ortaya çıkan, Cumhuriyet döneminde (1925) tarikatların kaldırılmasına²⁸ kadar devam eden Bektaşîye tarikatının piridir. Bugünkü haliyle bilinen Bektaşîlik 922/1516 yılında öldüğü ileri sürülen ikinci pir kabul edilen Balım Sultan'ın II. Bayezid tarafından Bektaşî zaviyesinin başına geçirilmesiyle şekillenmiştir. Bektaşîlik, yarı göçebe bir çevrede doğmuş zamanla kırsal alanlardan kasaba ve şehirlere intikal etmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin 669/1271 yılına kadar yaşadığı Sulucakarahöyük'ün çevresi, Bektaşîliğin merkezidir.²⁹

II. İSLAM MEZHEPLER TARİHİ AÇISINDAN ALEVİLİĞİN MAHİYETİ

II. 1. Alevilik Din Midir?

Arapça bir kelime olan din, sözlükte; örf ve adet, ceza ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat gibi anlamlara gelmektedir. Batı dillerin de ise “religion” kelimesi ile bir şeyi vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak, insanları tanrıya bağlayan bağ anlamında kullanmıştır.³⁰

Genel olarak din, inanış ve davranış şekilleriyle, insanlar arası ilişkileri düzenleyen, insanların iyi işler yapmasını, barış ve huzur içinde, bir arada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür. İslâm'a göre din ise, akıl sahibi şuurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla hayırlı olan şeylere sevk eden ilahi bir kanundur. Din, peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettiklerinin bütünüdür. Din, insanların kemâle erişmek üzere takip edecekleri en doğru yoldur.³¹

²⁷ Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*, İkinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 43.

²⁸ Kutlu, Sönmez, *Alevilik-Bektaşîlik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*, İkinci Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 153.

²⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, “Bektaşîlik”, *DİA*, c. V, İstanbul, 1992, s. 373-379.

³⁰ Harman, Ömer Faruk, “Din ve Mahiyeti”, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 1-4.

³¹ Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, s. 7-8.

İncelemiş olduğumuz araştırmalara ve görüşmüş olduğumuz Bektaşilerin söylediklerine bakarak, Alevilik-Bektaşilik, İslam'dan ayrı bir din midir? Yoksa İslâm'ın içinde midir?

Sinanoğlu, Aleviliğin kendi içinde bir bütünlük taşıması ve sistematik bir teolojisinin olmaması nedeniyle Aleviliğin konumunun belirlenmesinde güçlük çektiğini ifade eder. Bunun için Sinanoğlu, günümüzde Alevilik hakkında “Heterodoks İslâm”, “İslâm'ın özü”, “Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e bağlılık gösteren bir tarikat”, “İslâm'dan ayrı bir din”, “İslâm'ın Anadolu yorumu”, “bir kültür”, “İslâm dini içerisinde bir mezhep” gibi birbiriyle çelişen ifadelerin ortaya çıktığını söyler.³²

Kutlu ise, Alevilik-Bektaşiliğin din olup olmaması konusunda tartışmanın gereksiz olduğunu vurgulamıştır. Alevi-Bektaşilerin İslâm dairesi içinde olduğunu, İslâm dininin inanç, ahlak, ibadet ve muamelat gibi temel bazı alanları kapsadığını, Allah'a, kitaplarına, meleklerine, resullerine ve ahiret gününe inanmayı, inançtan; insanın ahlâklı ve erdemli olmasını, ahlâktan; namaz, oruç, zekât ve haccı, ibadetten; insanlarla ilişkilerin bir kısmını düzenleyen dolaylı ve dolaysız hukuki müeyyidelerin, muamelattan oluştuğunu ifade eder. O, Allah'ın varlığı ve birliğine (Ulûhiyet), Hz. Muhammed (sav.)'in Allah'ın elçisi kabul etmeye ve O'nun Allah'tan getirdiklerine (Nübüvvet), öldükten sonra dirilmeye ve hesaba çekilmeye (Ahiret) inanan herkesin, “Mü'min”, “Müslüman” ve “Ehl-i Kible” olduğunu belirtmiştir.³³

Alevi-Bektaşî yazarlardan Noyan ise, Müslüman toplulukları sınıflandırırken dördüncü grupta Bektaşî ve Alevileri, düşünüş ve inançları bir, yöntemleri ayrı olan, inançlı bir zümre olarak sayar. Buradan hareketle Alevi-Bektaşîleri İslâm dışı başka bir din olarak görmediği anlaşılmaktadır. Ancak, dinleri gruplandırırken Aleviliği, peygamberler tarafından getirilen, filozoflar tarafından oluşturulan (Buda, Zerdüş, Konfüçyüs gibi) dinlerin sentezi ve İslâm'ın esas alınmasıyla, buna da insan ruhu, gönülden düşünüş, anlayış ve inanış katılarak oluşturulmuş bir din olarak görmüştür.³⁴ Bundan şunu anlayabiliriz. Her hangi bir din, kendinden önceki dinlerden ve ortaya çıkmış olduğu, yayıldığı bölgelerdeki değişik dinlerden, örf ve adetlerden etkilenmektedir. Zaten Bektaşilikteki ritüellerde, Türklerin İslâm'dan önceki gelenek ve

³² Sinanoğlu, A. Faruk, *Türk Kültüründe Alevi-Bektaşî Olgusu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 116.

³³ Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, s. 28.

³⁴ Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, s. 9.

göreneklere büyük ölçüde devam ettirdikleri görülmektedir.³⁵ Bunlar Alevi-Bektaşiliği bir din yapmadığı gibi İslâm dışı da yapmaz. Noyan, Bektaşilerin Kur'an-ı Kerim'in bütün emirlerine hakiki manada uyan, en büyük cihat olan nefislere hâkim olan, kaza ve kadere inanan, bütün gönülleri ile Hz. Allah'ı, Hz. Peygamber'ini, Hz. Ali'yi ve Ehl-i Beyt'ini seven insanlar olduğu söylemiştir.³⁶

Alevileri İslâm'dan uzak görmeyen İslâm'dan soyutlamanın yanlış olacağını Allah'ın bir, Kitap'ın bir, Resul'ün bir olduğunu ifade eden Bolay, Alevilik ve Bektaşilikte namaz oruç ve benzeri ibadetlerin var olduğunu belirtmiştir.³⁷ Tokat bölgesinde yapılan Alevilerle ilgili bir araştırmada ise Aleviler, “*gerek kendilerinin gerekse diğer Alevilerin tamamına yakınının İslâm'ı kabul ettiklerini Aleviliğin İslâm'dan ayrı bir din olmadığını*” söylemişlerdir. Bu araştırmada, Alevilikte icra edilen inançların, dini törenlerin içerik ve tarz olarak İslâm dairesi içinde olduğu, Aleviliğin İslâm'dan ayrı bir din olarak görülemeyeceği ortaya konulmuştur.³⁸

Sinanoğlu yaptığı araştırmasında, Alevi-Bektaşî inanç kompleksinin Allah, peygamber, kitap, ahiret, kaza-kader ve imamet (velayet) anlayışları üzerine kurulu olmakla birlikte, yöresel bir takım farklılıkların da bulunduğunu ifade eder.³⁹

Yakaören (İlavus) Köyü'nde görüşmüş olduğumuz Bektaşîler de, Bektaşîliğin İslâm'dan ayrı bir din değil, İslâm'ın özü olduğunu Allah'a, Peygambere ve Kur'an'a inandıklarını kendilerinin kesinlikle Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir.

II. 2. Alevilik-Bektaşîlik Mezhep midir? Tarikat mıdır?

Mezhep kelime anlamı olarak; gidilen yol, gitme zamanı, gitmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak mezhep, insanların yaşadıkları sosyal çevrede dinin ana kaynaklarını anlamada ve uygulamada ortaya çıkan farklılıkların kurumlaştığı dini gruplardır.⁴⁰ Bu farklılaşmalar temelde insan unsuru, dini metinler ve toplumsal yapı üçgeninde olmuş, İslâm'ın anlaşılma biçimleri olarak kabul edilen mezheplerin ortaya çıkmasında tarihsel, politik-dini ve beşeri unsurlar rol oynamıştır. İnsanlar kültür

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Eröz, Mehmet, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) Alevilik-Bektaşîlik*, Üçüncü Baskı, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1992.

³⁶ Noyan, *Bektaşîlik Alevilik Nedir?*, s. 10.

³⁷ Bolay, S. Hayri, “Günümüzde Alevilik ve Bektaşîlik”, *Günümüzde Alevilik Bektaşîlik (Panel: 22.02.1992)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 2-3.

³⁸ Üçer, Cenksu, “Türk Boylarının Alevîliği ve Sünnîliği Üzerine Bazı Düşünceler -Tokat Bölgesinde ‘Sünnîleşenler (Dönükler) ve ‘Ehl-i Beyt’çi -Papahlılar-’ Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 40.

³⁹ Sinanoğlu, *Türk Kültüründe Alevi-Bektaşî Olgusu*, s. 155.

⁴⁰ Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, s. 15.

düzeylerinin, anlayışlarının ve bakış açılarının farklı olmasından dolayı kendi düşüncelerini desteklemek veya doğruluğunu kanıtlamak için ayet ve hadislerden deliller getirmeye çalışmışlardır. Bu görüşler ve getirilen çözümler kendi dönemlerinin dini ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya konulmuştur. Dolayısıyla hiçbir mezhep görüşü için, kıyamete kadar geçerlidir ve İslâm'ı bütün yönleriyle temsil eder diyemeyiz.⁴¹ S. Kutlu, siyasî ve itikadî alanda ortaya çıkan her anlayışın mezhep olarak görülmemesini, bu düşüncelerin mezhep kabul edilebilmesi için “teolojik boyut”, “yazılı edebiyat boyutu”, “toplumsal boyut” gibi özellikler taşıması gerektiğini söyler. Ona göre, Alevilik ve Bektaşilikte, siyasî ve itikadî mezheplerde olduğu gibi inançla ilgili köklü problemler üzerinde sistematik ve tutarlı fikirlerden oluşan bir teolojik boyut söz konusu değildir. Şia imamet nazariyesiyle, Mutezile tevhid ve adalet nazariyesiyle, Mürcie iman nazariyesiyle, Hariciler iman ve hilafet nazariyesiyle farklı görüşler ortaya koymuşlardır. S. Kutlu, klasik mezheplerdeki gibi Alevi-Bektaşî kaynaklarında bulunan on iki imamın masumiyeti, tevella ve teberrâ vb. fikirlerde Şia'daki gibi teolojik temellendirmelerin olmadığını söyler. O, Alevilik ve Bektaşilikte var olan dört kapı, kırk makamı ahlaki yönden değerlendirir ve bunların teolojik boyutla doğrudan bir alakasının bulunmadığını ifade eder.⁴²

Teolojiler, yazılı kaynaklarla ya da belirli kurumsal mekânlarla aktarılır. Herhangi bir siyasî ve itikadî görüşün mezhep sayılabilmesi için, o mezhep liderinin ve onu takip edenlerin görüşlerinin tartışılması, doğruluğunun ortaya konulması aynı zamanda muhalif görüşlerin bertaraf edilmesi için yazılı bir edebiyat gereklidir. Oysa Alevilik-Bektaşilik için böyle bir literatür söz konusu değildir. Alevi-Bektaşî edebiyatı mezhebi eserlerden çok tasavvufî-mistik veya menkıbevi eserler niteliğindedir. Bu yüzden Alevilik-Bektaşilik mezhep özelliği taşımaz.⁴³

Siyasî ve itikadî düşünce ekollerinin bir mezhep olabilmesi için, o ekolün görüşlerinin sadece yazılı edebiyatta kalmayıp bir toplum tarafından benimsenmesi gerekir. Her hangi bir mezhebe, herhangi bir kişi, soyu ne olursa olsun girebilir. Mezhep

⁴¹ Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*, s. 29.

⁴² Kutlu, Sönmez, “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi, ya da Metedoksi”, *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, (edit. Hasan Onat, Sönmez Kutlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 585.

⁴³ Kutlu, “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi, ya da Metedoksi”, *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, s. 585-586

imamları önemli olmakla birlikte, mezheplerde herhangi bir hiyerarşi yoktur. Mezhep imamlarının huzurunda belli bir vakitte, belli ayın ve törenler mevcut değildir. Alevilik-Bektaşilikte ise bir toplumsal boyut olmasına rağmen her isteyen Alevi-Bektaşî olamaz. Kutlu, bu grupları pir, mürşit, talip, derviş gibi bir hiyerarşinin bulunması, belli zaman ve mekânlarda ayin ve törenlerinin olmasından dolayı mezhepten çok kurumsallaşmış tarikat benzeri sufi bir yapı olarak görür.⁴⁴

Siyasî ve itikadî mezheplerde öne çıkan önemli unsurlardan biri de, pratik ve ameli konularda belli bir mezhebe göre amel etmektir.⁴⁵ Alevi-Bektaşîler her ne kadar Caferiyye mezhebine uydıklarını söyleseler de bu, tarikat önderliği ve yol kuruculuğu anlamındadır. Çünkü Alevi-Bektaşîler Ehl-i Beyt Vakfî hariç Caferî fıkıhına göre hareket etmezler. Hem Anadolu öncesi hem de Anadolu'da özellikle ilk dönemlerde Hanefî kültür çevrelerinden etkilenen Alevilik-Bektaşilikte Hanefî-Maturidî fıkıh unsurları görülmektedir.⁴⁶

Bütün izahlardan sonra Alevilik-Bektaşîlik İslâm Mezhepler Tarihi bilimsel ölçütlerine göre mezhep olarak görülmemektedir. Ayrıca siyasî ve itikadî mezheplerde, her ne kadar Hz. Peygamber'e uzanan bir silsile olsa da, babadan oğula geçen soy ya da Ocakzade gözetilen veya seçim yoluyla el değiştiren bir yetki bulunmamaktadır. Bu yüzden Bektaşîlik kurumsallaşmasını tamamlamamış bir tarikat, Alevilik ise tarikat benzeri sufi bir yapılanma olarak görülebilir.⁴⁷

Noyan, "Caferî mezhebini kabul edenlerden biri Şîa, diğeri de Anadolu'da yaşayan milyonlarca Bektaşî-Alevî Türk ve Mü'min Müslümanlardır" diyerek Alevilik-Bektaşîliğin mezhep olduğunu ileri sürer.⁴⁸ Yine Türkdoğan, Muğla'da yaptığı araştırmada Ali Taş adlı kişinin Aleviliği, "Laik görüşlü, insan haklarına saygılı, kitabının Kur'an, mezhebinin İmam-ı Caferî, peygamberinin Hz. Muhammed, pirlerinin

⁴⁴ Kutlu, Sönmez, "Aleviliğin dini statüsü: Din Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metedoksi", *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003, s. 36-38.

⁴⁵ Kutlu, *Alevilik-Bektaşîlik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, s. 32-33.

⁴⁶ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 157-161, Turan, Ahmet; Üçer, Cenksu, "Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20-21, Samsun, 2005, s. 44.

⁴⁷ Kutlu, *Alevilik-Bektaşîlik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, s. 34.

⁴⁸ Noyan, *Bektaşîlik Alevilik Nedir?*, s. 13.

Hacı Bektaş Veli ve temelini Ahmet Yesevi'ye dayanan bir mezhep" olarak açıkladığını ifade eder.⁴⁹

Alevilik, İslâm üst başlığı altında "Hak-Muhammed-Ali" kavramları etrafında oluşan bir inanç ve erkân yoludur.⁵⁰ Kılıç'a göre, bu tanımda geçen "inanç" ve "erkân yolu" kavramları tasavvufi oluşumları nitelendirmek için kullanılan bir ifade tarzıdır. Ona göre, Alevilikte kendine has bir teolojik yapı vardır. Alevilik, İslâm kültür dairesi içinde bulunmakla birlikte, bir tarikat kimliğine sığdırılmayacak kadar özgün inançsal unsurlar içermektedir. Bundan dolayı diğer İslâm mezhepleri gibi müstakil bir İslâm mezhebidir.⁵¹

R. Yıldırım'a göre Aleviliğin mezhep olarak kabul edilmesi ile ilgili algı günümüz Aleviliğinin kendisini Sünni karşıtlığı üzerine konumlandırmasının bir neticesidir.⁵² Dolayısıyla burada yapılan mezhep ile ilgili nitelendirmenin bu bağlamda değerlendirilmesi kanaatindeyiz. Kılıç'ın itirazına gelince tanım Aleviler tarafından yapıldığını dikkate aldığımızda Aleviliği mezhep olarak görmeye yönelik zorlama bir çabadan ibaret olduğu açıktır.

Üçer, Tokat yöresindeki yaptığı araştırmaya göre, tarikatların zikir ve seyrü sülûk gibi fiili, pir şeyh, derviş gibi insani, tekke ve dergâh vb. maddi unsurları göz önünde bulundurarak Alevilik-Bektaşiliğin de tarikat olduğu yönünde kanat bildirmiştir.⁵³

Gölpınarlı, Aleviliğe hiçbir zaman tarikat denemeyeceğini ifade eder. Çünkü Alevi olmak için Alevi babayla anadan veya Alevi bir babadan gelmek gerekir. Her Alevi, dede yani Alevi şeyhi olamaz. Bu mertebeye çıkacak kişiler ancak Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerdir. Bununla birlikte Bektaşiliğin tarikat olabileceğini,

⁴⁹ Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995, s. 56.

⁵⁰ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 91.

⁵¹ Kılıç, Mustafa Cemil, *Kızılbaş Müslümanlık*, Etik Yayınları, İstanbul, 2011, s. 215-216.

⁵² Yıldırım, Rıza, "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62/2012, s. 135- 159.

⁵³ Üçer, Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005, s. 69.

çünkü Bektaşiliği seven herkesin tarikata törenle girebileceğini, bu kişilerin çeşitli mertebeleri geçerek tarikat şeyhi de olabileceğini söyler.⁵⁴

Bize göre Alevilik-Bektaşilik ne din'dir, ne mezhep'tir, ne de tarikattır. Geçmişte Alevi-Bektaşiler için tarikat durumu bir yapıdan söz edilebilirse de, günümüzde tarikat olma özelliğini de kaybetmişlerdir. Çünkü kentleşme ve modernleşme ile artık Alevi-Bektaşiler ritüellerini yerine getirememektedirler. Bu yüzden çoğu Alevi-Bektaşî bu durumdan yakınmaktadır. Günümüzdeki tarikatlar ve cemaatler gibi pirlarına, şeyhlerine sıkı sıkı bağlı kalma durumu da söz konusu değildir. Çoğu dedelerin yetkinliği Alevi-Bektaşî gençliği tarafından sorgulanmaktadır. Bu cümleden olarak, yapılan araştırmalarda cem törenlerinin bile zamanında yerine getirilmediğini, dedelerin otoritesinin sarsılmasını ve benzeri durumları dikkate alarak Aleviliğin tarikat özelliklerini kaybettiği söylenebilir. Günümüzde özellikle Bektaşilerde belli bir seviyeye gelmek için belli merhalelerden geçme durumu söz konusu değildir. Seçimle grupların başına gelen kanaat önderi, elinden geldiğince durumu idare etmeye çalışmaktadır. Artık kanat önderlerinin durumları sorgulanmaktadır. Kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle şehirlerde yapılan cemler haftada veya ayda bir araya gelip hal hatır sorma ve gelenekleri en azından yaşatma durumundan ibarettir. Özellikle kentlerde kapalı salonlarda yapılan geniş katılımlı cem törenleri dinsel bir törenden çok katılanların izleyici duruma düştüğü merasimler haline gelmiştir.⁵⁵ Bu yüzden bize göre Alevi-Bektaşilik bugün için tarikatlıktan uzaklaşmıştır. Artık bir gelenek, bir kültür veya yaşam biçimi olarak kendini korumaya çalışmaktadır. Nitekim görüşmede bulunduğum Turan Oduncu Bektaşiliğin, bir yaşam biçimi olduğunu ifade etmiştir. Dedelik için belli merhalelerden geçme yerine, o toplumda saygınlığı olan, sözü dinlenen Bektaşiliği bilen herkesin seçildiği takdirde dede olabileceğini söylemiştir.⁵⁶

Bu farklı görüşleri dikkate aldığımızda Alevilik ve Bektaşiliğin ayrı ayrı değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Bektaşiliğin tarikat olarak kabul edildiği ancak Aleviliğin bazı özelliklerine istinaden tarikat yapısından uzak olduğu söylenebilir. Bununla birlikte günümüz Alevilik ve Bektaşilerinin kendilerini tarikat

⁵⁴ Gölpınarlı, Abdulkaki, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, İkinci Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 4-5.

⁵⁵ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000, 147-148.

⁵⁶ Turan Oduncu İle Yapılan Mülakat, 12.08.2015.

olarak nitelendirmekten kaçındıklarını gözden ırak tutmamalıdır. Bu kaygının arkasında Cumhuriyet ilkelerine bağlılık, resmi olarak tarikat faaliyetlerinin yasaklanması durumu söz konusudur.⁵⁷

III. ALEVİ-BEKTAŞİ İNANÇ BOYUTU

Alevilik-Bektaşilikte sözlü kültür, gelenekler ve görenekler ön plandadır. Bu durumu M. Öz; Alevi-Bektaşî inançlarının durumunu “*Alevi topluluklarının inanç ve adetlerine yol veya sürek adı verilir. Sürek sürmek dedikleri yolları genellikle görenek ve şifahi rivayetlere dayanır. Yol ve süreklarının esaslarını, toplum içinde büyüklerden dede, rehber ve diğer tecrübeli kişilerden öğrenirler. Değiş veya ayet adı da verilen nefesler hayırlı denilen gülbanklar muhtelif toplantılarda saz çalınarak veya sözlü olarak okunur, yol’un ve sürek’in esasları bu vesileyle öğrenilir ve öğretilir. Tabii Alevi toplumunun yetişmesinde öğretici durumun da bulunan kimselerin yetişmiş olup olmaması son derece önemlidir.*”⁵⁸ şeklinde özetler. Öz, ifadelerinde, Alevi-Bektaşî ritüellerinin yazılı bir kaynağa değil sözlü geleneğe dayandığını ve bu inançları aktaran dedelerin durumunu vurgulamaktadır. Bunun için sözlü kültürün en iyi şekilde aktarılmasında, gençlerin gözünde itibarını kaybeden dedelerin kendilerini yenilemeleri, başta eğitim olmak üzere gençlerin soru ve sorunlarına cevap verecek bilgi ve donanıma sahip olmaları gerekmektedir.

Fığlalı, Alevi-Bektaşî adap ve erkânını, tek bir temele dayalı olarak sistematik bir şekilde sınıflandırmaya ve tanımlamaya çalışmanın güç ve karmaşık, bir o kadar da problemli olduğunu belirtmiştir.⁵⁹ Gelenek ve göreneklerin hâkim olduğu Alevi-Bektaşî topluluklarında kitabi bir kültürün olmaması, ritüellerde ocaklara göre farklılıkların bulunması ve onları tanımlamada sıkıntılar yaşanmasından olacak ki Noyan, Alevi-Bektaşî adab ve erkân konusunda birliktelik oluşturmaya çalışmıştır.⁶⁰

⁵⁷ Subaşı, Necdet, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 90-92

⁵⁸ Öz, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüzü İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 771.

⁵⁹ Fığlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 215.

⁶⁰ Bu konuda Bkz., Bedri Noyan’ın *Bektaşilik Alevilik Nedir?*.

Alevi-Bektaşilikte, pek çok mezhebi unsur bulunmaktadır.⁶¹ Alevi-Bektaşiler arasındaki bu farklı mezhebi unsurların nedenini, Türklerin yaşadıkları bölgeye, göç ettikleri bölgeye, göç esnasında karşılaştıkları kültürlerle ve inançlara bağlayabiliriz. Alevi Bektaşiliğin inanç yapısında üç temel unsur öne çıkmaktadır. Eski Türk inançları, Sünni-Hanefi-Maturidi gelenek ve Şîliktir.⁶² Bu inançları şöyle sıralayabiliriz; “Hak-Muhammed-Ali”, Dört Kapı, Kırk Makam” ve bunlardan başka, Alevi toplumunda İmam-ı Cafer es-Sadık tarafından konulduğuna inanılan “Üç Sünnet”, “Yedi Farz” vardır.

III. 1. Hak-Muhammed-Ali

Ülkemizde genel olarak Alevilerin, Allah’ın varlığına, birliğine, büyüklüğüne ve sıfatlarına inandıklarını görmekteyiz. Alevi kültüründeki Tanrı anlayışı ile İslâm’ın genel Allah anlayışı arasında yorum farklılığı olduğu görülmektedir. Alevî düşüncesinde, Tanrı yaratıcı bir varlık olarak insandan büsbütün ayrı olmayıp insanla sürekli bir bağlantı içinde ve insanın özündedir. İnsanda tanrısal bir öz vardır.⁶³

Allahın varlığı ve birliği, Hz. Peygamber’in Allah tarafından gönderildiği, Alevi zümrelerinin çoğu tarafından kabul edilmektedir. Bu gruplarda, Hz. Ali’nin velayeti, Hz. Ali’yi sevmek ve Hz. Ali’ye bağlanma önemli bir esastır. Hak-Muhammed-Ali üçlüsü Alevi inancının merkezini oluşturmaktadır. Bu konuda farklı değerlendirmeler mevcuttur.⁶⁴ Ancak genel olarak Alevilerdeki Hak-Muhammed-Ali anlayışı, “tevhit”, “nübüvvet” ve “imamet” inancını temsil etmektedir. Bunlar Müslümanlığın şartıdır. Bu üçlüyü birlikte sevmek sevgilerin en yücesidir. İnsanları kurtaracak olan bu sevgidir. H. Kaya, Hak-Muhammed-Ali ile başlamayan sevgi ve inancın eksikliğine vurgu yaparak, ahirette kurtuluşun, bu üç isme bağlanıp onların emirlerini yerine getirmekle mümkün olacağını dile getirmektedir.⁶⁵

⁶¹ Teber, Ömer Faruk, *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2008, s. 123-163; Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*, s. 35.

⁶² Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 157-161; Kutlu Sönmez, “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi, ya da Metedoksi”, *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, s. 585-586.

⁶³ Turan, Ahmet-Bozkuş, Metin, “Günümüzde Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerde İnanç Esasları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24-25, Samsun, 2007, s. 14.

⁶⁴ Öz, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 771-772.

⁶⁵ Kaya, Haydar, *Alevi-Bektaşî Erkânı, Evrad’ı ve Edebiyatı*, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 70.

Noyan, Bektaşiliğin üçlemesinde Hıristiyanlardaki gibi “baba”, “oğul”, “kutsal ruh” orantısının bulunmadığını, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin annesinin, babasının ve atalarının belli olduğunu, Hz. Muhammed’in ve Hz. Ali’nin her zaman kendilerini Tanrı kulu olarak ifade ettiklerinden dolayı ulûhiyetin bulunamayacağını ifade etmiştir. Bektaşilikteki bu üçleme “Allah” ile olgunluk ve kemal mertebeleri bakımından O’na çok yakın olan “Hz. Muhammed” ve “Hz. Ali”yi beraberce anmalarından ibarettir. Hıristiyanlara benzeyen tek şey üç rakamıdır. Alevi-Bektaşiler Allah’ı, Hz. Muhammed’i ve Hz. Ali’yi derin bir aşk ile çok severler.⁶⁶

Allah’a iman konusunda gerek Alevilerin kendi ifadelerinde gerekse Sünnilerin Aleviler hakkındaki düşüncelerinde Allah’a imanlarını tamdır. Sünni-Alevi arasında “Amentü”ye inanma konusundaki farklılığın sadece şerrin Allah’a nispet edilip edilmeyeceği konusunda olduğu görülmektedir. Sivas ve çevresinde yapılan araştırmadaki bu durum aslında Alevi-Bektaşilerin geneli için geçerli bir durumdur.⁶⁷ Görüşmede bulunduğum Bektaşi kanaat önderi Turan Oduncu “*Bizde kesinlikle Hıristiyanlardaki gibi ulûhiyet anlayışı yoktur. Allah’ı (c.c.), Hz. Peygamberi ve Hz. Ali Efendimizi çok sevdiğimiz için Hak-Muhammed-Ali şeklinde birlikte kullanırız.*” demiştir.⁶⁸

III. 2. Dört Kapı, Kırk Makam

Alevi-Bektaşilerde dört kapı, kırk makam önemli bir yer tutmaktadır. Alevi-Bektaşilerin ahlaki ve tasavvufî yönden uyması gereken kurallar burada geçmektedir.

Birinci kapı şeriat kapısıdır ki, makamları şunlardır;

- 1- İman etmek
- 2- İlim öğrenmek
- 3- Zekât vermek, oruç tutmak, namaz kılmak ve gusül almaktır
- 4- Helal kazanmak
- 5- Nikâh yapmak
- 6- Hayız ve nifas halinde cinsel ilişkinin yasağı
- 7- Sünnet-i cemaattir (Hz. Peygamber’in sünnetine uymaktır)
- 8- Şefkat

⁶⁶ Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, s. 62-63.

⁶⁷ Turan, Ahmet-Bozkuş, Metin, “Günümüzde Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerde İnanç Esasları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 15.

⁶⁸ Turan Oduncu İle Yapılan Mülakat, 12.08.2015.

- 9- Temiz giyinmek ve temiz yemek
- 10- İyiliği emretmek, kötülüklerden sakınmak.

Tarikatın makamları ise;

- 1- Tövbe etmek
- 2- Mürit olmak
- 3- Saçları tıraş etmek ve tarikata uygun elbise giymek
- 4- Cihat aşkıyla yanmak
- 5- Hizmet etmek
- 6- Allah'tan korkmak
- 7- Ümitle yaşamak
- 8- Hırka, zembil, makas, seccade, tesbih taşımak ve her şeyden ibret alıp hidayet üzere yaşamak
- 9- Nasihat sahibi ve muhabbet sahibi olmak
- 10- Aşk, şevk ve fakirlik.

Marifet makamları ise

- 1- Edep
- 2- Korku
- 3- Aşırı istekleri sınırlamak
- 4- Sabır
- 5- Utanmak
- 6- Cömertlik
- 7- İlim
- 8- Miskinlik
- 9- Marifet
- 10- Kendini bilmek.

Hakikat makamları ise;

- 1- Toprak olmak
- 2- Yetmiş iki milleti ayıplamamak,
- 3- Elinden geleni men etmemek
- 4- Güven vermek
- 5- İtibar bulmak
- 6- Sohbetir, hakikat sırlarını söylemek

- 7- Manevi yolculuk
- 8- Sır
- 9- Allah'a yakarış
- 10- Allah'a ulaşmak.⁶⁹

Aslında bunlar yerine getirilebildiği takdirde bir Müslüman'da bulunması gereken en güzel vasıflar olduğu ortadadır. Ancak günümüzde Alevi-Bektaşiler için, ibadetlerden maksadın sadece, eline dilene beline sahip olan ve insan sevgisini ön planda tutan bir algı ortaya çıkmıştır. Dört kapı, kırk makamın Alevi-Sünni gençlerine tam hakkıyla öğretildiği zaman, gelecekte Alevi-Sünni çatışması diye bir şey kalmayacağı kanaatindeyiz. Yakaören Köyü'nde orta yaş kesimindeki Bektaşilerin, dört kapı kırk makama riayet ettikleri, gençlerde ise bu bilincin olmadığı gözlemlenmiştir. Yaşlı kesimde ise eline, dilene, beline kuralı yaygındır. Görüşmede bulunduğum orta yaş kesimindeki Bektaşi kardeşlerimize özellikle şeriat kapısını geçip tarikat kapısındakilerin şeriat kapısındaki on makamdan muaf olup olmadıkları? Sorusunu onlar, dört kapı kırk makamın bir bütün olduğu ve hiçbir kapı ve makamdan sorumluluğun kalkmadığı şeklinde yanıtlamışlardır.

Bunlardan başka, Alevi toplumunda İmam-ı Cafer es-Sadık tarafından konulduğuna inanılan üç sünnet ve yedi farz vardır.

III. 3. Üç Sünnet

- 1- Allah'ın kelimini ve kelimeyi tevhidi her zaman söylemek
- 2- Kalpten düşmanlığı atmak
- 3- Yolun her türlü erkânını yerine getirmek

III. 4. Yedi Farz

- 1- Talibin imanını münafıktan sakınması
- 2- Candan geçip haktan geçmemesi
- 3- Dünyaya değer vermemesi
- 4- Halifeden tövbe alması
- 5- Musahip olup musahibi ile iyi geçinmesi
- 6- Halifeden hırka giymesi

---

⁶⁹ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, (haz. Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara, s. 14-34; Hacı Bektaş Veli, *Makâlât (Alevi-Bektaşi Klasikleri)*, s. 68-81; Bozkurt, Fuat, *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İkinci Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 165-180.

7- Halifeden taç giymesi.⁷⁰

Bu zikredilen sünnet ve farzlar grubun kendi iç yapılanması ile alakalı prensipler olduğu anlaşılmaktadır.

IV. DİĞER İNANÇLAR

IV. 1. Kur'an-ı Kerim

Alevi-Bektaşiler Kur'an-ı Kerim'in Allah (c.c) tarafından Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e geldiğini kabul etmektedirler. Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin çıkarıldığı veya değiştiği iddiaları ile ilgili Sarıkaya, Safevi Şîliği tesiriyle XVI. yüzyıldan itibaren Alevi anlayışına geçtiğini ifade eder. Bugün hâlâ Alevilerin temel kitaplarından olan *Şerhu Hutbeti'l-Beyân* adlı eserde, Kur'an-ı Kerim'in 114 sure, 6666 ayet, 70387 kelime olarak geçmektedir.⁷¹ Görüşmede bulunduğumuz Turan Oduncu ayin-i cemlerde çerağ uyandırılırken Nur suresinin 35. ayetini okuduklarını ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in tahrifi veya bazı ayetlerinin çıkarılmış olacağını kabul etmemektedir. Kur'an-ı Kerim Hz. Ali ve birçok ashabın ezberindedir. Bu tartışmaların gereksizliğini ifade eden T. Oduncu, önemli olanın Kur'an'ın bize ne anlatmak isteğinin üzerinde durulması gerektiğini söylemiştir.⁷²

Zaten böyle bir durum tarihe de aykırıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim Hz. Ebubekir zamanında kitap haline getirilmiş, Hz. Osman zamanında çoğaltılmıştır. Hz. Ali ise bu süreçte hayattadır. Daha sonra da hilafet makamına gelmiştir. Mevcut Mushaf'la ilgili her hangi bir tasarrufu söz konusu değildir. Hz. Ali efendimiz tarafından kitap haline getirme ve çoğaltma işlemine itiraz söz konusu değildir.⁷³

IV. 2. Ahiret

Yapılan araştırmalara bakıldığında Alevi topluluklarının büyük çoğunluğu ahiret anlayışını benimsemektedirler. Dünyada yapılan her davranışın ahirette karşılığının

⁷⁰ Bozkurt, *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, s. 181-186; Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 296; Bal, Hüseyin, *Alevi İslâm Yolu*, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 71.

⁷¹ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 158; Seyyid Hüseyin İbn. Seyyid Gaybi, *Şerhu Hutbetil'- Beyân*, (Haz. M. Saffet Sarıkaya), Fakülte Kitapevi, Isparta, 2004, s. 9.

⁷² Ancak aynı kişi Hüseyin Bal'la yaptığı mülakatta bu konu ile ilgili olarak farklı bilgiler verdiği görülmüştür. Muhtemelen dede bilgilerini güncellemiştir. Bkz. Bal, *Sosyolojik Açıdan Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997, s. 282).

⁷³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 25. Baskı, Ankara, 2014, s.69-88.

Allah'a verileceğine ve bunun sonucunda da cennet veya cehenneme gidileceğine dair inanç vardır. Alevi-Bektaşiler, Ehl-i Beyt ve on iki imam sevgisi bulunan kimselerin ahirette yardım göreceğine inanırlar.⁷⁴ Alevi-Bektaşilerin yapmış oldukları cemlerde küs olanların barıştırılması ve helalleştirilmesi, ölen kimseler için dardan indirme erkânın yapılması ahirete dair inançlardan kaynaklanmaktadır. Hacı Bektaş Veli *Makalat*'da “Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve Ahiret gününe iman etmenizdir” diyerek iman getirmeyi şeraitin ilk makamında sayar.⁷⁵ Yine o ayetlerden ve hadislerden yararlanarak ahiret konusunu işlemiştir. Bakara 24. ayetini “yakıtı insanlar ve taş olan ateşten sakının” vererek bu dünyada nefsinin söz geçirenlerin ahirette kurtuluşa ereceklerini, azap görmeyeceklerini vurgulamıştır.⁷⁶

IV. 3. Hayır ve Şer

Alevi Bektaşiler Amentü esaslarına inanırlar. Alevi-Bektaşiler Sünnilerden farklı olarak temel inançları içeren Amentü'de (şer) kötülük söylemezler. Onlar “*Hayrihi ve hayrihi min Allahi Teala*” yani iyilik ve yine iyilik yüce Allah'a ait olduğunu düşünürler. Onlara göre, Kötülük yüce Allah'tan gelmemektedir. Eğer insanın başına bir kötülük gelirse bu insanın kendisinden kaynaklanmaktadır.⁷⁷ Sivas çevresinde yapılan araştırmada da Alevilerin, şerrin Allah'a nispet edilemeyeceği yönünde bilgiler verdikleri görülmektedir.⁷⁸

V. GÜNÜMÜZDE ALEVİ-BEKTAŞİ RİTÜELLERİ

V. 1. Namaz ve Oruç

Namaz konusunda yapılan araştırmalarda bir kısım Alevi-Bektaşilerin namaz kılmadıklarını bunun sebebi olarak da, kendilerinin “tarikat” makamına ulaştıklarını Sünnilerin ise “şeriat” makamında kaldıkları için namaz kıldıklarını çoğu araştırmalarda belirtmişlerdir. Bunun birlikte namaz kılan ve camiye giden Alevi-Bektaşî meşrepli bireylerde mevcuttur. Hz. Ali'nin camiye giderken şehit edilmesi, bazı Alevi-Bektaşiler ise, Kur'an-ı Kerim'de geçen “salat”ın duadan ibaret olduğunu, yine beş vakit namazın

⁷⁴ Yıldız, Harun, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004, s. 120-121.

⁷⁵ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât (Alevi-Bektaşî Klasikleri)*, s. 68.

⁷⁶ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât (Alevi-Bektaşî Klasikleri)*, s. 47.

⁷⁷ Yıldız, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, s. 123-124.

⁷⁸ Turan, Ahmet-Bozkuş, Metin, “Günümüzde Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevîlerde İnanç Esasları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24-25, Samsun, 2007, s. 14-15

değil üç vakit namazın bulunduğunu belirtmişlerdir. Yakaören Köyü'ndeki Bektaşilerde “salat” kelimesinin “dua” anlamında olduğunu bu sebeple kendilerinde Sünniler gibi beş vakit namaz kılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kendilerinde var olan namaz ise cemlerde kılınmış oldukları halka namazıdır. Bu namaz şeklini Kâbe'de kılınan namaza benzetmektedirler. Bazı Bektaşiler ise namazın var olabileceğini, eski kanaat önderlerinin kendi iş ve güçleri sebebiyle beş vakit namaz kıldırma zorluğundan dolayı “bizim namazımız kılınmıştır” şeklindeki ifade ile namazın olmadığını söyledikleri dile getirilmiştir. Yakaören Köyü'nde Cuma ve bayram namazlarına gelen Bektaşiler bulunmaktadır.

Eyuboğlu kendi düşüncelerini, “Alevi-Bektaşiler ibadeti niyaz olarak anladıkları için ibadetlere uyma gereği yoktur. İbadet, insanın doğruyu bulması, kötülüklerden, eksikliklerden sakınması ve olgunlaşması için ilk basamaktır. Nitekim Bektaşilikte dört kapıdan ilki olan şeriat bir aşamadır. Eğitimin ilk basamağıdır. Yeterince olgunlaşan bütün eksikliklerden arınan bir kimse için şeriatın görünüşüne dayanan bütün koşullarına uyma gereği yoktur.” şeklinde ifade eder.⁷⁹

Hacı Bektaş Veli ibadetler konusunda ise, “şeriat”ın üçüncü makamında, “namaz”, “oruç” ve “zekât’tan” bahsetmiş, bunları ayetlerle desteklemiştir.⁸⁰ Ancak göçebe Türkmenlerin İslâm’ı kabul edişlerinden itibaren devam eden abdest alma ve namaz kılmanın güçlüğünden dolayı bu ibadete alışmamış olmanın getirdiği bir yanlışlık, günümüz Alevi-Bektaşiler tarafından farklı algıları ortaya çıkarmıştır.⁸¹

Yakaören (İlavus) Köyü'nde yaşayan Bektaşilerin tuttuğu oruç, Hz. Hüseyin’in hunharca şehit edilmesinin acı hatırası için on günlük matem orucudur. Bektaşiler, bu orucu da aynen Sünniler gibi tuttıklarını, sahura kalkıp akşam ezanı ile birlikte oruçlarını açtıklarını, su da içtiklerini ancak suyu içerken Hz. Hüseyin efendimizin katledilmesinden dolayı suyu temkinli içtiklerini, bu orucun dışında Ramazan orucu tutmadıklarını ifade etmişlerdir. Aslında Hacı Bektaş Veli’nin şeriat kapısının üçüncü makamında oruç ibadeti geçmektedir. Alevi-Bektaşilerin birçoğu, kendilerini tarikat kapısında gördüklerinden, şeriat kapısındaki hükümlerden muaf sayarlar. Ancak *Buyruk*’ta, “*Şeriatı sağlam edeceksin, şeriatı olmayanın tarikatı olmaz*” diye

⁷⁹ Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, Der Yayınları, İstanbul, 1990, s. 363.

⁸⁰ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât (Alevi-Bektaşî Klasikleri)*, s. 72.

⁸¹ Fığlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 288.

geçmektedir.⁸² Dolayısıyla bu cümle tarikat kapısının şeriat kapısının tamamlayıcısı gibi anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Sünniler açısından baktığımızda, bugün tembellikten vb. benzeri sebeplerden birçok Sünni namaz kılmamakta, oruç tutmamaktadır. Buna mesleğimin icabı çokça şahit olmaktayız. Bugün camilerimizde cemaat sayısı çok az miktardadır. Cuma ve Bayram namazlarına gösterilen özen, beş vakit farz namazına gösterilmemektedir. Bugün hangi camiye gidilirse gidilsin camilerde cemaat sayısı düşüktür. Ancak Sünniler, namaz kılmama sebeplerini işlerinin yoğun olmasına, tembelliklerine, oruçta ise çok çalıştıklarına, hasta olduklarına vb. bahanelere bağlamaktadırlar.

Sünnilerin oruç ve namaz konusunda Alevi-Bektaşilerden farkı, her ikisinin de farz olduğunu bilip kabullenmeleridir. Fığlalı ibadetler konusunda; “Alevi-Bektaşiler namaz, oruç gibi ibadetleri ne şekilde yorumlarsa yorumlasınlar doğru olanın Allah’ın emirleri çerçevesinde şartlarını taşıyan her Müslüman’a farz olmasıdır. Alevi-Bektaşiler, ibadetler konusunda asıl olanın Allah’a yönelmek, eline, diline, beline sahip olmak, nefsi terbiye etmek gibi görüşler dile getirmektedirler. Bu düşünceler, Alevi-Bektaşi düşüncesini zaafa ve tahribata uğratmaktadır. Hem Hz. Ali’nin yolunda olduğunu söylemek hem de onun, imamların ve Hacı Bektaş Veli’nin üzerinde ısrarla durduğu ibadet ve amellere farklı bakmak, Hz. Ali ve O’nun yolunda olanlara yöneltmiş ağır bir hakaret sayılır. Alevi-Bektaşi topluluklarının ibadetleri yerine getirme konusunda ilgisizlik ve ihmallerinden dolayı yerine getirmediklerini söylemelerinin daha isabetli olacağını ve bu ibadetlere alışma yolunda kapı aralayacağını, üstelik ibadetlerin inkâr edilmedikçe ihmal edildiği ve yerine getirilmediği için insanları İslâm dairesinin dışına çıkarmayacağıdır.” şeklinde tavsiyelerde bulunur.⁸³

V. 2. Dem Alma ve İçki Meselesi

Alevi-Bektaşi inançlarına göre, “ayin-i cem”de dem almanın tek bir dayanağı vardır, o da “Kırklar meclisi”nde geçen olaydır. Olay özetle şöyledir;

---

⁸² İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer Sadık, *Buyruk*, (çev. Baki Yaşa Altınok), Ümit Yayınları, Ankara, 2011, s. 81.

⁸³ Fığlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 288-289.

“Kırklar meclisi”nde Selman-i Farisi Hz. Peygamber’e bir üzüm tanesi vererek kırka taksim etmesini, toplantıda bulunan kırk kişiye paylaşımını istemiştir. Hz. Peygamber’de üzümü ezmiş, suyunu kırk kişiye içirmiştir. Bundan içen kırk kişi coşmuş, derin sevince kapılmış ve mutlu olmuşlardır.” Eyuboğlu, içkinin ve içkili toplantının kaynağı sayılan bu olayı ele alarak içki yasağının gereksizliğini, Bektaşilikte içki içilir, yasak değildir, yasak olmadığı gibi “haram” değildir kanaatini ortaya koyar.⁸⁴ Ancak kırklar ceminde içki veya şarap olarak değil, Hz. Peygamber’in üzümü ezip “şerbet” yaptığı ve bunun içildiği şekilde geçmektedir.⁸⁵ Ayrıca Sarıkaya, XIII. asır Ahilik geleneğinde bulunan pek çok erkân ve adapların (Kırklar cem’i, şedd kuşanma, hırka, tâc, yol ata ve yol kardeş edinme-musahiplik vb.) Alevi-Bektaşilik tarafından devam ettirildiğini söyler ve Kırklar cem’ini “Hz. Rasûl kırklara yetiştiği vakit bir tane üzümü ezüp, şerbet edüp kırklar onu nûş ettikten sonra bülemlend avaz ile gülbank çekmişlerdir.” şeklinde aktarır. Dolayısıyla erken dönemde törenlerde şerbet içilmektedir.⁸⁶ Bugün bazı Alevi topluluklarda cemlerde şerbet alınmamaktadır. Günümüzde Alevi-Sünni evliliklerinin çoğalmasından dolayı şarap vb. içki yerine, şerbet veya meyve suyu tercih edilmektedir.⁸⁷ Eskiden dedelerinin içki aldıklarını söyleyen T. Oduncu, günümüzde cemlerde dem olarak meyve suyu, kola, bal şerbetinin tercih edildiğini ve bir içme zorunluluğunun bulunmadığını dile getirmiştir.

Şapolyo, Hacı Bektaş’ın kurduğu Bektaşiliğin tamamen Türk töresine bağlı olduğunu söyler. Ancak Balım Sultan’dan sonra Bektaşiliğe (Balım Yolu) diye bir takım yabancı adetler girmiştir. Bunlardan biri de, şerbetin yerine şarabın içilmesidir.⁸⁸ Hacı Bektaş dergâhının kurumsallaşmasını sağlayan en önemli isimlerden birinin Balım Sultan olduğunu belirten Saraç da, on iki imam anlayışı, on iki imam törenleri, on iki

⁸⁴ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, s. 323.

⁸⁵ İmam Cafer Sadık, *Buyruk*, (haz. Adil Ali Atalay), Can Yayınları, İstanbul, 1993, s. 18-19; Ayrıca bkz. Ahmet Rifat Efendi, *Mir’atü’l-mekâid Fi Def’il-mefâsid*, (haz. Salih Çift), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 226-227.

⁸⁶ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 197-198; Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 165.

⁸⁷ Bal, Hüseyin, *Sosyolojik Açından Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997, s. 265.

⁸⁸ Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 322.

çerağ, on iki post, evlenmemiş (mücerret) Babalık kuralı, şerbet yerine dolu (şarap), Hurufilik etkisi gibi “öğretiler”in Bektaşiliğe Balım Sultan’la girdiğini ifade eder.⁸⁹

N. Birdoğan, Aleviliği İslâm öncesi inançların süregelmesi ile açıklayarak, önceki inançlarda var olan içkinin bugün devam etmesinin mümkün olduğunu söyler ve Kur’an-ı Kerim’den ayetlere başvurarak açıklamaya çalışır. Ayetlerin yalın haline bakıldığında içkinin yasaklanmadığını söylemiş ve yasaklanma nedeni olarak da bir takım olayları vermiştir.⁹⁰

R. Zelyut’da N. Birdoğan gibi Kur’an-ı Kerim’den ayetler vererek, İslâm’da içkinin yasak olmadığı yorumlarını çıkarmıştır. Alevi cemlerine şarabın XV. yüzyıl sonlarında Rumeli’nde Akyazılı Sultan zamanında girdiği biçiminde bilgilerin olduğunu, bundan önce şarabın yerine şerbet içildiğini, Alevilerin içkinin kaynağını kırklar meclisine bağladıklarını ve içtikleri şarabın cennette içilecek şarap olduğuna inandıklarını belirtir.⁹¹

Sezgin’in bu konudaki görüşü ise şöyledir: Bektaşî tekkesine bağlı Yeniçeri askeri, Rumeli’de fetihler yaptıkça, tekkelerin burada faaliyetlere başladığını, buralarda hoşgörüyü ve insanlığı yaşayarak yerli halka anlattıklarını, Bektaşî dervişlerinin davranışlarından etkilenen yerli Hıristiyan halkın akın akın Müslüman olduğunu bu yeni Müslümanlarında eski adet ve alışkanlıklarını hemen terk edemediklerini söyler. Terk edemedikleri alışkanlıklar içinde içki de vardır. Tarikattaki hoşgörü sebebiyle bu yeni Müslümanların ileride bırakılır düşüncesiyle içki içmeye devam ettiklerini, içkinin bu Müslüman olan Hıristiyanlardan geçtiği görüşünü aktarır. Ülkemizde içkinin yaygınlaşmasını da birinci dünya savaşı sonrasında işgal kuvvetlerinin içkiyi ülkemize getirmek suretiyle, milletimizi çökertmek ve içten yıkmak için kullandıkları görüşünü ortaya koyar.⁹²

⁸⁹ Saraç, Necdet, *Alevilerin Siyasal Tarihi (1300-1971)*, Üçüncü Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 39; Öztürk, Yaşar Nuri, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, İkinci Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1992, s. 172-180.

⁹⁰ Birdoğan, Nejat, *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, Üçüncü Basım, Berfin Yayınları, İstanbul, 1995, s. 349 (Bkz. Dipnot 8).

⁹¹ Zelyut, Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayınları, İstanbul, 1992, s. 77-81; Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 127.

⁹² Sezgin, Abdülkadir, *Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 79-80.

Bütün bu ifadelerden temel ibadetler ve içki konusunda Alevi-Bektaşilerin kafalarının karışık olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmacıların görüşleri de sadece meseleyi anlama çabalarından ibarettir. Burada kafa karışıklığının giderilmesi eğitimden geçmektedir.

V. 3. Cem İbadeti ve Cem Evi

Alevi-Bektaşiler ibadet olarak kabul ettikleri cem törenini cem evinde yerine getirmeye çalışırlar. Camide ibadet etmemelerinin gerekçesi olarak Hz. Ali'nin camiye giderken şehit edilmesini ileri sürerler. Ancak Cuma ve bayram namazlarında camiye gelmektedirler. Camiye beş vakit gitmeye çalışan Alevilerde bulunmaktadır.⁹³ Dolayısıyla Alevi-Bektaşilerde cem evine ve camiye giden kişilerle karşılaşılabilir. Yakaören Köyü'ndeki durumda bundan farklı değildir.

T. oduncu cem evi ile cami arasındaki farkı “*ben cem evine eşimi, işimi, sazımı götürebiliyorum*” diyerek açıklamaktadır. Cem evinde her türlü problemleri konuştuklarını, bir araya gelerek hem ibadetlerini, hem sohbetlerini yaptıklarını, semahlarını döndüklerini söyleyen T. Oduncu camide bunların yapılamayacağını belirtmektedir. Cemi ibadet olarak gören kanaat önderi, her yıl köydeki işlerin bittiği kış aylarında cemlerini yaptıklarını, ekonomik durumlarına göre talipler, bazen yalnız bazen birkaçı bir araya gelerek kurbanlarını kestiklerini ifade eder. Böylece talipler yapılan cemlerle yıl boyunca işledikleri fiillerden sorumlu olduğunun bilincine varırlar. Talipler cemlerde diğer taliplere yapılan bir yanlış varsa orada sorgudan geçerler ve onlarla helalleşirler. Aynı zamanda kişinin kendinin bilmiş olduğu kötü bir davranışları varsa bunları nefis muhasebesinden geçirerek bir daha aynı hataya düşmemek için dedenin önünde secde ederler. Bu secdenin yemin yerine geçmektedir. Bu suretle bir arınmadan geçen Bektaşiler, asla kötülük etmeyeceklerdir. Eline, diline, beline sahip olacaklar ve kendi nefislerine uymayacaklardır.

Turan Oduncu cem evinin farklı bir fonksiyonu olarak, vefat eden Bektaşiler için dardan indirme erkânı yaptıklarını, bu erkânın yapılması için belli bir günün olmadığını müsait olan bir zamanda geciktirilmeden yapıldığını söyler. Bu erkânı yerine getirmek için vefat eden kişinin varislerinin miraslarını paylaşmış olması gerektiğini söyler.

⁹³ Eğri, Osman, “Alevilik-Bektaşiliğin Güncel Sorunları”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33, s. 26.

Çünkü mirası paylaşırken bir sorun olabileceğini, bu sorun giderilmeden dardan indirme erkânının yapılamayacağını söyler. Bu erkânında varislere miras konusunda bir sıkıntının olup olmadığı sorulur ve onlar helalleştirilerek erkân yerine getirilir.⁹⁴

---

⁹⁴ Turan Oduncu İle Yaptığımız Mülakat, 12.08.2015.

II. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ALEVİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİ

I. ALEVİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİNDE TARİHİ BOYUT

Hz. Peygamber'in vefatıyla başlayan halifenin kim olacağı konusundaki tartışmalar, hiçbir zaman gündemden düşmeden günümüze kadar gelmiştir. Bu durum sadece Arap toplumunu değil Araplar dışındaki Müslüman toplumları da etkilemiştir. Bu tartışmaların temelinde Muaviye'nin iktidar hırsı, gelenekte olmayan bir şekilde oğlu Yezid'e iktidarı bırakması ve Yezid'in Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'i Kerbela'da hunharca şehit etmesi vardır. Bundan dolayı Türklerde özellikle Hz. Ali ve oğlu Hz. Hüseyin'e saldıranlara karşı nefret oluşmuştur. Bu sevgi ve nefret iktidara geçmek isteyenler için siyasi malzeme olarak her zaman kullanılmıştır.¹

Emevilerin, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine tavırları, kendi iktidarına karşı olan siyasi rakiplerini yok etmeye çalışması, Arap olmayanlara karşı farklı bakış açıları, İslâm'ın bütün kavimlere eşit uzaklıkta olmasına rağmen Emeviler tarafından bunun yok sayılması ve Kur'an hükümlerine aykırı davranması ciddi bir tepiyi ortaya çıkarmıştır. Abdullah b. Zübeyr 73/692, Abdurrahman b. Eşas 85/704, Yezîd b. Mühelleb 102/720 ve Hâris b. Süreyc 128/746 isyanları bu tepkilerin sonucudur. Bu durumu kendileri için kullanan Abbasiler, merkezi Horasan olmak üzere her tarafta yapmış olduğu propagandaların sonuç vermesiyle Emeviler'i iktidardan düşürmeyi başarmışlardır.² Özellikle Abbasilerin yapmış olduğu propagandalarda Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti'ne yapılan saldırılar kullanılarak, yeni Müslüman olacaklarda Ehl-i Beyt sevgisi ortaya çıkarılmıştır. Bu topluluklar, Emeviler'in İslâm'ı Arap kalıbına döküp, diğer kavimleri "mevali" nitelemesiyle dışladığını gördüklerinde, hem gerçek İslâm'ı yaşamak hem de kültürel kimliğini korumak istemişlerdir. Mevali denen bu kesim, Arapça metinleri öğrenmekte, ezberlemekte zorluk çekmiş ve eski dinlerinde var olan bazı unsurları terk etmeyerek kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Bu unsurlara

¹ Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması*, Üçüncü basım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 149-157.

² W. Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 135-136.

kutsallık yükleyerek yeni kabul etmiş oldukları İslâm'a da aktararak kendi manevi dünyalarını oluşturmuşlardır. Sonuçta Türkler şehir kültüründe Hanefî/Maturidi inancını benimsemişler göçebe kültüründe ise tasavvuf ağırlıklı Ahmet Yesevi'nin adında gelenekselleşen bir din anlayışı benimsemişlerdir.³

Anadolu coğrafyasında kırsal kesimde belli bir bölümü oluşturan göçebe ve yarı göçebe hayat tarzını benimsemiş topluluklarda, büyük ve hızlı değişimin yaşandığı zamanlarda bu değişimi destekleyen otoriteye karşı tepkisel bir anlayışın siyasi, sosyal, ekonomik sonuçları ortaya çıkar. Bu tepkiye karşı devletin bakış açısı önemlidir. Devletin bu grupları kendilerine karşı bir tehdit görmeye başladığı andan itibaren devletçe ve toplumca dışlanma, ötekileştirme, yeri geldiğinde ise çıkarılan fetvalarla meşru olmadıkları ortaya konarak bu gruplara karşı halkın desteği alınmaya çalışılır. Böylece bu gruplarla mücadelenin bir meşruluğu ortaya konmaktadır. Bu gruplara, onları küçük düşürücü isimlerin verilmektedir. Ya da var olan isimler zamanla anlam kaymasına uğrayarak onları rencide edici bir hale dönüştüğü görülmektedir.⁴

Bu durum geçmişten günümüze kadar gelen Alevi-Sünni ilişkilerinde de ortaya çıkmıştır. Beylikler döneminde Anadolu'da yaşayan Müslümanlar arasında herhangi bir ayırım bulunmamaktadır. O devirde Anadolu'da yaşayan Müslümanlar, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i sevme konusunda farklı görüşte değillerdir.⁵ II. Bayezid'e kadar Osmanlı Devletinde tüm gruplar iyi muamele görmüşlerdir. Bu huzurlu ortam, Safeviye şeyhlerinin Anadolu'da etkili olmaya başladıkları XV. yüzyıl sonlarında yerini huzursuzluğa bırakmıştır. Özellikle Şah İsmail'in Safevi devletini kurma çalışmalarında Anadolu'daki Türkmen müritlerinden geniş çapta yararlanması, Anadolu'yu tümüyle içine alan Osmanlı topraklarını istila etmek için gizli çalışmalar yapması, Osmanlı Devleti ve Safevileri karşı karşıya getirmiştir. Bunun etkileri günümüze kadar gelen bir takım problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁶ Bu cümleden olarak Alevi-Sünni

³ Özgürel, Avni, *Cumhuriyet ve Din*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2003, s. 127; Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 165-171.

⁴ Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, s. 132.

⁵ Teber, Ömer Faruk, "Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini-Siyasi tanımlamalar", *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010, s. 72.

⁶ Sümer, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 14-40; Küçükdağ, Yusuf, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2010, s. 36-37.

ilişkilerini üç dönemde ele alabiliriz. Osmanlı-Safevi ilişkilerinin yaşandığı dönem, II. Mahmut dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönemdir.

I. 1. Osmanlı-Safevi İlişkileri

Türkler İslâm'ı kabullerinin üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen Anadolu'daki göçebe ve köylü Türklerin dini hayatlarında, en belli başlı ilkelere bile, bir gelişme kaydedilmemiştir. Bu ilkelerin başında ise şahıslara aşırı saygı gelmektedir ki, dini ve siyasi alanda en bariz şekilde görülmektedir. Örnek olarak 1240 yılında Anadolu da büyük bir isyan çıkaran Baba İshak'a müritlerinin İslâm'a aykırı olmasına rağmen "Baba Rasül" veya "Baba Rasülullah" demeleridir. Baba İshak'ın öldüğüne inanmayan Türkmenler yardım getirmek üzere göçe çıktığını söyleyerek isyanlarına devam etmişlerdir. Aynı şekilde Şeyh Cüneyt'in müritleri de onu mehdi, peygamber hatta Allah gibi görmeleri vb. durumlar, Türklerin dini ve siyasi alandaki şahsiyetlere aşırı sevgi, saygı, bağlanma onların düşünce ve duygularının en bariz özellikleri olarak görülmektedir.⁷ Türklerdeki Hz. Peygamber ve O'nun Ehl-i Beyt'ine karşı sevgi de buradan kaynaklanmaktadır.

Göçebe Türkmen gruplar, II Bayezid döneminden itibaren Osmanlı-Safevi cepheleşmesi başlayana kadar, toplumca dışlanmamışlar, aksine hoş görüyle karşılanmışlardır. Yerleşik hayata geçmeye ve kitabi din anlayışına girmeye zorlanan bu gruplar otorite altına alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde ahilik ve fütüvvet teşkilatı halk üzerinde medreselerden daha etkiliydi. Toplum, Osmanlı ulemasından çok sufilere meylediyordu. Zamanla bu tip gruplar devlet için tehdit haline gelince bunlara karşı tedbir alınmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde ise yaşanan ayrışmanın belgelere yansıdığı görülmektedir. Göçebe Türkmen gruplar için "Kızılbaş" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu terimle kastedilmek istenen Şah İsmail taraftarlığıdır.⁸ "Kızılbaş" kavramının kötü anlamlar içermesinde, Yavuz Sultan Selimin Safevilere

⁷ Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 8-9.

⁸ Teber, "Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini-Siyasi Tanımlamalar", *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, s. 70-71.

karşı savaş kararı alması ve ulemadan almış olduğu fetvaların topluma yansıyan boyutu dikkat çekicidir.⁹

Kızılbaşlık farklılaşması konusunda Onat, “Erdebil tekkesi ve Osmanlı-Safevi mücadelesi olmak üzere iki önemli etkenin olduğunu ifade eder. Erdebil Tekkesi’nin kurucusunun Şeyh Safiyyüddin İshak (ö. 1334) olduğunu belirten Onat, daha sonra sırasıyla Şeyh Sadreddin Musa, Şeyh Hoca Ali (ö.1427), Şeyh İbrahim (ö. 1447), Şeyh Cüneyd (ö. 1460), Şeyh Haydar (ö.1488) ve Şah İsmail’in tekkenin başında olduğunu aktarır. Erdebil Tekkesi başlangıçta ağırlıklı olarak Sünni öğretiyeye uygun tasavvufi faaliyetlerini yürüten bir tekkedir.”¹⁰ Safiyyüddin-i Erdebili'nin kurucusu olduğu sufi ocağı, bulunduğu bölgenin manevi hayatında önemli bir yeri vardır. Gazan Han ve veziri onun faaliyetlerini desteklemişlerdir. 1334'te vefat eden Şeyh Safiyyüddin ve müritleri Şafii mezhebine mensup olmakla birlikte tarikat daha sonraları Şii bir temayül kazanmış ve türbesi Şii ziyaretgâhı haline dönüşmüştür. Safevi Devleti kurulunca Şeyh Safiyyüddin ziyaretgâhına daha da önem verilmiştir. Böylece Erdebil yeni devletin dini ve siyasi merkezi haline geldi. Hoca Ali döneminde tarikat içinde Şîî inançlara eğilimler olmakla birlikte henüz tam olarak ortaya çıkmamıştır. Şîî inançları benimsemiş Şeyh Cüneyd’in Anadolu seyahatleri sırasında ecdadına olduğu gibi kendisine de aşırı bağlılık gösteren büyük bir zümrenin varlığını bizzat görerek bu zümreden yararlanma yoluna gitmesiyle Şîî eğilimler ortaya çıkmıştır.¹¹

Türkmenler için Erdebil Tekkesi’nin önemi, tekkenin şeyhlerinin Türkçe konuşmaları, Osmanlı Devleti’nin Yeniçeri Ocağı’nı kurmasıyla bu ocağa alınacak askerleri devşirme usulüyle Balkan milletlerinden toplaması, Türkmenlerin kendilerini devlet yönetiminde bulamamalarıdır. Bu durum Türkmenleri Osmanlı Devleti’ne yabancılaştırmıştır. Bu yabancılaşmada Osmanlı eyaletlerinin başında bulunan bazı vali ve paşaların adaletsiz davranışları da etkilidir. Merkeze uzak kalan köyler ve

⁹ Bulut, Halil İbrahim, “Şah İsmail-Yavuz Selim Mücadelesi ve Ulemanın Rolü: Kemal Paşazade Örneği”, *Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatai Sempozyum Bildirileri (Ekim 2003)*, (Haz. Gülağ Öz), Azim Matbaacılık, Ankara, 2004, s. 53-54.

¹⁰ Onat, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine” *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, s. 561-562.

¹¹ Dalkıran, Sayın, “İran Safevi Devleti’nin Kuruluşuna Şîî İnançlarının Etkisi ve Osmanlı’nın İran’a Bakışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sy. 18, s. 62-63; Bulut, “Şah İsmail-Yavuz Selim Mücadelesi ve Ulemânın Rolü: Kemal Paşazâde Örneği”, *Şah İsmail Hatai*, (Haz. Gülağ Öz), *Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatai Sempozyum Bildirileri (Ekim 2003)*, s. 54; Dedeyev, Bilal, “Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti İlişkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/5, 2008, s. 211; Mehmedoğlu, Aliev Saleh, “Erdebil”, *DİA.*, c. XI, İstanbul, 1995, s. 277.

oymaklarda yaşayan halkın, medrese eğitiminden uzak kalmaları, kitabi din anlayışından çok kendi örf ve adetlerini kutsal saymaları, namaz, oruç gibi bazı ibadetleri yerine getirmemeleri sebebiyle, medrese eğitimi görmüş halk tarafından dışlanmalarına, hatta kâfir ve dinsizlikle suçlanmalarına sebep olmuştur. İki kesim arasındaki oluşan nefret sebebiyle, Türkmenler kendilerini Safeviler tarafında görmüşlerdir.¹²

Erdebil Tekkesi, Şeyh Sadreddin’le birlikte, liderlerin kendilerini Hz. Peygamber soyuna bağlamaya çalışmaları, tekkenin devlet olma yoluna giden süreçte, Hoca Ali’den sonra Şîliğe yönelik eğilimler ve Şeyh Cüneyd’le birlikte iktidarı ele geçirmeye yönelik arayışlar olmak üzere iki önemli değişim yaşamıştır. Şeyh Cüneyd dönemine gelinceye kadar Erdebil Tekkesi ve şeyhleri hakkında olumsuz kanaatler yoktur. İkinci Murat Şeyh Cüneyd’e yerleşme imkânı vermemesine rağmen Şeyh Cüneyd’in göndermiş olduğu elçilerine hediyeler vererek geri göndermesi tekkeye olumlu bir kanaatin varlığının devam ettiğini göstermiştir. Osmanlı sultanlarından II. Bayezid zamanında Erdebil Tekkesi’ne “Çerağ Akçesi” adı altında yardımlar gönderildiği bilinmektedir. Olumsuz kanaatin oluşmasında, Şeyh Cüneyd’in Hz. Peygamber soyu ile bağlantı kurması, böylece kendi iddialarına meşruluk kazandırmaya çalışması ve bir taraftan da Şîliği kullanarak iktidarı ele geçirme arayışıdır.¹³

Şeyh Cüneyd’in ölümünden sonra oğlu Haydar’ı vasiyet etmesinin sebebi, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’ın yeğeni olması ve dar zamanlarında Uzun Hasan’ın yeğeni Haydar’a yardım edeceğini düşünmesidir. Şeyh’in müritleri, vasiyete uyarak Haydar’ın etrafında toplanmışlar ve Haydar’ın varlığı müritlerin dağılmasını önlemiştir. Haydar’ın şeyh olması ile beraber özellikle Anadolu’dan olmak üzere çeşitli yerlerden gelen Şeyh Cüneyd’in müritleri onu yalnız bırakmamışlardır.¹⁴ Müritleri hızla artan Haydar tarikatın simgesi olarak onlara on iki dilimli kırmızı renkli başlıklar giydirmiştir. Böylece hem gücünü açığa vurmuş hem de müritlerinin fark edilmesini sağlamıştır. Safevi tarikatının takipçileri “Kızılbaş” adıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁵ On iki dilimden her biri Ehl-i Beyt’ en olan on iki imamı, kırmızı renk ise Ehl-i Beyt ile kan

¹² Ekinci, Mustafa, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114.

¹³ Onat, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, s. 562.

¹⁴ Ekinci, Mustafa, “Safeviyye Tarikatı ve Türkmenler Üzerindeki Rolü”, *Anadolu’da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010, s.156.

¹⁵ Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 14-41; Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 34; Gündüz Tufan, “Safevîler” *DİA.*, c. XXXV, İstanbul, 2008, s. 451.

kardeşliği ve Hz. Ali'ye bağlılığı simgeler.¹⁶ Aslında on iki dilimli kızıl taç orijinal olarak Şeyh Haydar'ın icat ettiği bir serpuş değildir. O rengini kabul etmekle beraber kendine göre bu serpuşa şekil vermiş ve bunu müritlerine giymeleri konusunda mecbur tuttuğu için buna Tac-ı Haydari denmiştir.¹⁷

Şeyh Haydar'ın 1488 yılında babası Şeyh Cüneyd'in intikamını almak için Şirvan şahına saldırmış fakat bu savaşı kazanamamıştır. Kendisine bir ok isabet etmiş ve hayatını kaybetmiştir.¹⁸

Daha önce iki defa şeyhlerini kaybeden Kızılbaşlar bu defa Sultan Ali'nin etrafında toplandılar. Bu gelişmeler Akkoyunlular'ı rahatsız edince Ali Erdebil yolunda öldürüldü. Kızılbaşlar Haydar'ın küçük oğlu İsmail'i Erdebil'e götürüp gizlediler. Üçüncü defa olarak şeyhlerini kaybeden ve ağır darbeler alan Safeviler küçük yaştaki İsmail'e bağlanmakta tereddüt göstermediler. Avşar, Çepni, Ustaclu, Dulkadır, Rumlu, Şamlu, Tekelü Türkmenleri başta olmak üzere Kızılbaş Türkmenler, İsmail'in etrafında toplanmaya başladı. İsmail'in yanındakilerin asıl amacı Orta Anadolu'da siyasi birlik kurmaktı. İsmail Tebriz'e girerek tahta oturdu. On iki imam Şiiliğini resmi mezhep ilan etti.¹⁹ Hutbelerde Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a lanet okunmasını emretti. Bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin Safevilere karşı harekete geçmesine sebep oldu.²⁰ Şehzade Selim tahta geçer geçmez meseleyi kesin olarak çözmek için harekete geçmiştir. Sefere çıkmadan önce aktif Kızılbaşları tespit ettirerek tesirsiz hale getirmiştir. Ardından Çaldıran Savaşı'nda Safevi ordusuna karşı kesin bir zafer elde etmiştir (1514).²¹ Bu konuda Sümer, Yavuz Sultan Selim'in sefere çıkmadan önce kırk bin Kızılbaş'tan bir kısmının öldürüldüğüne, bir kısmının hapsedirildiğine dair rakamın abartılı olduğunu, ancak Kızılbaşlardan faal olanlarının öldürüldüğünü, hapsedildiğini veya sürgüne gönderildiğini ifade eder.²² Şapolyo ise, Yavuz Selim'in katlettiklerinin Türk Alevileri olmadığını, Anadolu'nun birliğini bozan birer siyasi çete olan Rafizi Şîileri olduğunu söyler.²³

¹⁶ Şener, Cemal, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, Otuz Beşinci Baskı, İstanbul, 2004, s. 63.

¹⁷ İkinci, "Safeviye Tarikatı ve Türkmenler Üzerindeki Rolü", s. 158.

¹⁸ Şener, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, s. 64.

¹⁹ Teber, Ömer Faruk, "*XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 94-99.

²⁰ Gündüz, "Safevîler", s. 452.

²¹ Üzümlü, "Kızılbaş", *DİA.*, s. 549.

²² Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 36.

²³ Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s. 337.

Lütfi Paşa, Yavuz Sultan Selim'in devlet erkânını toplayıp, "Şah İsmail için Rafizi mezhebini seçtiğini, kendi taraftarlarına Sünnilerin öldürülmesinin helal olduğunu söylediğini, mescitleri ve medreseleri yakıp yıktıklarını, İslâm dinini zelil ettiklerini söyleyip ordunun hazırlanması için emir verdiğini" nakleder.²⁴

Kemal Paşazade, devletin birlik ve bütünlüğünün muhafazası için halkın inanç ve yaşayışını olumsuz etkileyecek her türlü akıma ve hareketlere karşı sert tedbirler alınmasından yana vermiş olduğu fetvalarla Yavuz Sultan Selim'i desteklemiştir.²⁵ Kemal Paşazade Safevilerden bahseden risalesinde özetle, "*Ravafız*" ve "*Kızılbaş*"ı eşit görmüş ve mü'minler diyarında bir Şiî taifesi pek çok Sünni beldesini ele geçirip bu beldelerde batıl mezheplerini yaydıklarından ilk üç halife hakkında kötü söz söyleyip halifeliklerini inkâr ettiklerinden, şeriat ve şeriat ehline hakaret ettiklerinden, Şah İsmail adını verdikleri başkanlarının yoluna girmenin kolay ve faydalı olacağını, Şah'ın helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kılan, örnek olarak Şah'ın şarabı helal kılmasından dolayı şarabı helal kabul ettiklerini bu yüzden bunların kâfir olduğuna şüphe olmadığını ve bunlara karşı cihat etmenin gücü yeten bütün Müslümanlara farz-ı ayın olduğu"²⁶ fetvasını vermiştir. Böyle fetvalar Yavuz Sultan Selim'in, Safevilerle savaşmasını meşru kılmakla kalmamış, aynı zaman da Sünnilik-Şiilik karşı karşıya gelmiş²⁷ "Kızılbaş" kavramına da kötü anlamlar yüklenmesine vesile olmuştur.

Bu konu hakkında Onat, Kızılbaş kavramının Safevi taraftarlığının ötesine taşınarak kâfir, mülhid gibi olumsuz içeriklerin savaş psikolojisiyle ortaya çıkan sindirme ve yok etme amacına hizmet için devreye sokulduğu, böylece Yavuz Sultan Selim Sünniliğin, Şah İsmail ise Şiîliğin hamisi görülerek bu mücadelenin Sünnilik-Şiilik zeminine taşındığı, oysa işin temelinde iktidar kavgasının olduğu yorumunu yapar.²⁸ Osmanlı-Safevi siyasal mücadelesinden günümüze kalan sonuç ise, Alevi-Sünni ayrışmasında "Kızılbaş, Rafizî ve Yezid" şeklinde nitelemelerdir.²⁹

Safevi geleneğindeki ayrışmayı izah ettikten sonra konunun Bektaşilik boyutunu da açıklanması gerekir. Bektaşiliğin ilk oluşumunun net bir şekilde ortaya konmasının

²⁴ Atik, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Âli Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 199.

²⁵ Bulut, Halil İbrahim, "Osmanlı-Safevi mücadelesinde Ulemanın Rolü:Kemal Paşazade Örneği", *Dini Araştırmalar*, c. 7, Sayı:21, s. 179-195.

²⁶ İbn. Kemalpaşa, *El-Fırakve'l-Mezâhib, Hamsu Resâil*, (Çev. Seyid Bahçıvan), Dâru's-Selâm, Kahire, 2005, s.195-196.

²⁷ Gölbaşı, Haydar, "Modernleşmeyi Engelleyen Arkaik Bir Çatışma Sorunu: Alevi-Sünni Çatışmasının Arka Planı", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 9, sayı 1, 2008, s. 42.

²⁸ Onat, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, s. 569.

²⁹ Yaman, Ali, *Alevilik, Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s. 91.

güç olacağını ifade eden Birge, tarikatın en azından XIV. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Osmanlı devletinin askeri birlikleri ile bağlantısına dikkatimizi çeker.³⁰ Melikoff'da Osmanlı devletinin fethettiği toprakları İslamlaştırmak ve Yeniçeri Ocağı'na alınan İslâm'ı kabul etmiş Hıristiyan çocukların yetiştirilmesi için, yayılmacı dervişler olan Bektaşî tarikatının XIV. yüzyılda yeniçeriler ordusuna bağlandığını söyler.³¹

Osmanlı-Safevi rekabetinin gelişimine bağlı olarak dönemin sosyal-dini şartlarında Balım Sultan 907/1501'de Hacı Bektaş Tekkesi'nin başına getirilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti Safevi taraftarlarını kontrol altına almayı amaçlamıştır.³² Bu durum Bektaşîliğin yeni bir yapılanma dönemine girmesine ve Osmanlı Devletinin baskılarından ve takibinden kurtulmak için Hurufî, Kalenderî, Haydârî, Torlak, Bedreddinlü, Camî gibi grupların Bektaşî tekkelerine sığınmalarına ve kendilerini Bektaşîliğe nispet etmelerine yol açmıştır.³³ İ. Gündüz bunu tarihi süreçte Bektaşîliğin bozulduğunun gerekçesi olarak görür.³⁴

Balım Sultan, XV. yüzyıldan beri tarikat üzerinde etkilerini göstermeye başlayan bu unsurları, Bektaşîliğin bünyesine uygun bir şekilde ve Safevi propagandası ile politize olmasına imkân vermeden yerleştirmiştir.³⁵

Balım Sultan'la (1501) sistematik hale gelen Bektaşîlik, Kalender Çelebi Ayaklanmasından sonra (1526-1527) ikiye ayrılmıştır. Babaganlar,³⁶ Kentlerin merkezinde ve toplumla iç içe olmuştur. Tarikata katılmayan Çelebiler,³⁷ kentten uzak yerlerde kendi geleneklerini sürdürmeye çalışmışlardır. Bunlar arasında oluşan sosyal farklar iki grup arasını açmaya başlamıştır. Zamanla Bektaşîlikte iki önder; Hacı Bektaş'ın evlenmiş olduğunu iddia eden (bel evladı) köy grupları Çelebiler ve Balım Sultan tarafından sistematize edilen kent grupları, Hacı Bektaş'ın evlenmediğini iddia

³⁰ Birge, John Kingsley, *Bektaşîlik Tarihi*, (çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yayınları, İstanbul, 1991, s. 57.

³¹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik- Bektaşîlik Araştırmaları*, s. 108; Sofuoğlu Cemal, İlhan Avni, *Alevilik Bektaşîlik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 95.

³² Ocak, Ahmet Yaşar, "Balım Sultan" *DİA.*, c. V, İstanbul, 1992, s. 18.

³³ Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, s. 292.

³⁴ Gündüz, İrfan, "Yeniçeri Ocağı'nın İlgası'ndan Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler", *İlam Araştırma Dergisi*, c. II, sy. 1 (Ocak-Haziran 1997), s. 7-9; Bardakçı, Necmettin, "Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşîlik", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu I*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2005, s. 59.

³⁵ Ocak, "Balım Sultan" *DİA.*, s. 18.

³⁶ Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 25.

³⁷ Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, s. 26.

eden nefes evlatları Babaganlar, olarak merkez tekkede temsil edilmeye başlamıştır. Bu iki kol arasındaki rekabet tekkelerin kapatılmasına kadar devam etmiştir.³⁸ II. Mahmut Döneminde Yeniçeri Ocağı, işlevini kaybettiği, Bektaşî tekkeleri de Yeniçeri Ocağıyla bağlantısı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Bektaşî tekkelerinin kapatılması konusunda Yavuz Sultan Selim zamanında, Safevi taraftarları hakkında ortaya atılan ifadelerle, II. Mahmut zamanında Bektaşî tarikatı ve dervişleri için ortaya atılan ifadeler benzerlik göstermektedir. Çıkarılan fetva ve fermanlardaki ifadelerle halkın Yeniçeri Ocağı'na ve Bektaşî tarikatına olan sevgisi ve desteği azaltmak amaçlanmıştır. Böylece yeni yapılacak yeniliklerin önü açılmıştır.³⁹

I. 2. II. Mahmut Dönemi

Genel kabule göre Kızılbaşlığın Safeviler dönemindeki göçmen Türkmenler için, Bektaşîliğin ise Osmanlı merkez yönetimine daha yakın olup şehirde yerleşik hayata geçmiş olan Türkmenler için kullanıldığı yönündedir. Ama zamanla Osmanlı-Safevi mücadelesinden dolayı “Kızılbaş” kavramı anlam kaymasına uğrayarak yerine “Alevî” kullanılmaya başlamıştır. Bektaşîlik ise, II. Mahmut dönemine gelinceye kadar desteklenmiştir. Baskı ve zulüm gören Kızılbaş Türkmenler ve bazı gruplar ya iyice dağlık bölgelere çekilmiş ya da Bektaşî tarikatına girerek baskı ve zulümden kurtulmaya çalışmışlardır.⁴⁰

Melikoff, XVI. yüzyılın başında Kızılbaşlık akımının Bektaşîliğe sızan son öge olduğunu, Bektaşîliğin günümüze kadar gelen biçimini aldığı, merasimlerin Kızılbaş usullerden etkilediğini, Bektaşîlerde silinmez bir iz bıraktığını ifade eder.⁴¹

Bu konuda Faroqhi, II. Bayezid ve kubbe vezirlerinin, Şah İsmail'in Türkmen grupları üzerine yapmış olduğu siyasi propagandayı kırmak ve Anadolu'daki Rafizi inançlara yakın duran insanları kendi taraflarına çekmek amacıyla araçlar bulmaya

³⁸ Bardakçı, “ Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşîlik”, s. 59; Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, (çev. Reha Çamuroğlu), s. 66-67; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*, s. 108; Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşîlik*, s. 212; Türkdoğan, *Alevî Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik araştırma*, s. 486-487; Dindi, Emrah, *Alevî-Bektaşî Geleneğinde Kur'an Anlayışı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 29-30.

³⁹ Küçük, Abdurrahman-Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşîlik (Dinler Tarihi Açısından)*, s. 150.

⁴⁰ Sarıkaya, M. Saffet, “Türkiye’de Alevilik ve Bektaşîliğin Oluşumu”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, (haz. Halil İbrahim Bulut), Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010, s. 103.

⁴¹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*, s. 39.

çalıştığını, bunun içinde Bektaşî tarikatını kullandıklarını ancak göçerler arasında irşat faaliyeti yürüten Bektaşî tarikatının, Şîlik ve halk arasında kabul gören diğer inançlardan etkilenebileceğini düşünemediklerini söyler.⁴²

XIX. yüzyılın başlarında Batılılaşma tutkusu, Osmanlı Devletini yönetenler ve aydınlar olmak üzere tüm toplumu etkilemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşlarda başarısız olması, gündün güne toprak kaybetmesi ve Avrupa karşısında düşmüş olduğu durum birçok sebebe bağlansa da en önemli sebep Yeniçeri Ocağının bozulması görülmüştür.⁴³ Özellikle 1821 yılında çıkan Yunan ayaklanmasında, yeniçerilerin herkesin gözünden düşecek kadar beceriksiz ve dağınıklığını⁴⁴ yeniçeri şairinin özeleştiri bağlamındaki şiiri;

*Kızılelma kapısın fethederken nacağı
Ne revadır bozula Hacı Bektaş ocağı,*

şeklinde açıklamaktadır.

Bu tür şartlarda hükümdar olmak dünyadaki hiçbir siyasi otoritenin kabulleneceği bir durum değildir. II. Mahmut da ne şekilde ve ne pahasına olursa olsun devlet otoritesini sağlamak için ilk önce âyan ve derebeylerin otoritesini yok etmiş, sonra Yeniçeri Ocağını kaldırmıştır (1826). Bunu Yeniçeri Ocağı'nın yüzlerce yıllık müttefiki olan Bektaşî tarikatının kapatılması izlemiştir. Bektaşî tarikatının kapatılmasındaki sebeplerden birinin Sultan ve çevresinin Nakşibendîlerce kuşatılmış olması ve Bektaşî tekkelerine Nakşibendî şeyhlerinin atanmış olması ihmal edilmeyecek bir durumdur. İkinci sebep ise, Yunanlıların Mora'daki Türklere yaptığı zulümlerdir. Bektaşîlerin gayr-i Müslimlere hoşgörülü davranmaları, Nakşibendîlerin ise gayr-i Müslimlere katı tutum takınmaları, Nakşibendîleri ön plana çıkarmıştır.⁴⁵

Yeniçeri Ocağı'yla bağlantılı görülen Bektaşî tarikatının yerini, artık Nakşibendîler almaya başlamıştır.⁴⁶ Yeniçeri Ocağı ile kapatılan tüm Bektaşî tekkelerine

⁴² Faroqhi, Suraiya, *Anadolu'da Bektaşîlik*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003, s. 186-187.

⁴³ Küçük, Abdurrahman-Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşîlik (Dinler Tarihi Açısından)*, s. 147.

⁴⁴ Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat, İstanbul, 1969, s. 263.

⁴⁵ Soyzer, Yılmaz, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2005, s. 55-58; Hassluck, F. W., *Bektaşîlik İncelemeleri*, (çev. Ragıp Hulusi Özden), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 73.

⁴⁶ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*, s. 239; Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, s. 35.

merkez tekke yani Hacı Bektaş Veli tekkesi hariç el konulmuştur. Pek çoğu da devlet tarafından yıkılmıştır.⁴⁷

Safevi taraftarlarını kötölemek için söylenenler bu dönemde, Bektaşiler için söylenerek, Bektaşî tarikatı halkın gözünden düşürülmeye çalışılmıştır. Soyger, M. Esad Efendi'nin “*Üss-i Zafer*” adlı eserine değinerek, Bektaşî tarikatının kapatılmasına tamamen devlet tarafından baktığını, Esad Efendi'nin, Bektaşî tarikatının kapatılmasının haklılığını gösteren, “*Bektaşilerin küfür ve sapıklık içinde olmalarından, devlet aleyhine casusluk yapmalarından, tekkelerde bol miktarda içki bulundurmalarından hatta içki şişelerine Kur'an-ı Kerim yapraklarını tıkaç olarak kullanmaları*” vb. ifadelerinden rahatça anlayabileceğimizi söyler.⁴⁸ Soyger, “ancak Bektaşiler için böyle bir durum söz konusu olmadığını 1826 tarihinde Bektaşî tekkelerinin el konulan eşya ve malzemeleri arasında şarap ve benzeri içeceklerin bulunmadığını, eğer bulunmuş olsaydı Osmanlı arşivindeki 9771 numaralı maliyeden müdevver muhalefet defterinde kayıtlı olacağını, kayıtlarda tütünden başka hiçbir içeceğin bulunmadığını, casusluk ithamının da hiçbir defterde geçmediğini” ifade etmiştir.⁴⁹

Aynı şekilde Ortaylı, II. Mahmut dönemindeki Bektaşiler için ortaya atılan iddiayı şu şekilde aktarıyor; “II. Mahmut, merkezi otoriteyi restore etmek daha doğrusu XIX. asrın icaplarına göre yeniden kurmak için bazı tedbirler ve sert uygulamalara gitmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan yeni rejimin; Yeniçeri ve Bektaşileri karalayıp kamuoyunun destek ve sempatisinden uzaklaştırmak için, yeni propaganda tekniklerine başvurduğu da görülmektedir. Takvim-i Vekayi'nin Ağustos 1833 yılı nüshalarının birinde; “*Tırnova'da cadılık (vampir) vakası diye iki yeniçerinin (Abdi Alemdar ve Ali Alemdar) mezarlarının açıldığı, bunların saç sakal ve tırnaklarının uzamış olmasından, geceleri dirilip vampirlik yaptıklarının anlaşıldığı haberi veriliyordu.*”⁵⁰ Ortaylı, Bektaşiliğe yönelik bu takibin tarikatlar arası rekabetlerle alakalı olduğunu belirtir. Nitekim XVIII. asır yazarlarından Vassaf Hüseyin'in “*Sefinet'ul Evliya*”sında bir takım olaylar ve yorumlarla Bektaşilerin zındıklığının ispatına gayret edildiği görülmektedir. Bektaşilik dışı tenkitler ve medrese mensupları Bektaşiliği Hacı Bektaş Veli'nin

⁴⁷ Soyger, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, s. 59.

⁴⁸ Soyger, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, s. 62, (Mehmed Esad, *Üss-i Zafer*, Dersaadet: 1293, s. 210, Naklen).

⁴⁹ Soyger, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, s. 62.

⁵⁰ Ortaylı, İlber, “Tarikatlar ve Tanzimat Osmanlı Yönetimi”, s. 282, (Takvim-i Vekâyî, 19 RA 1249, 6 Ağustos, 1833, Nr: 68, Naklen), (<http://www.eskieserler.com/dosyalar/m1950nrl.pdf>)

yolundan sapan ve onun ismini ve düşüncesini istismar edenlerin topluluğu olarak görme ve gösterme eğilimi vardır.”⁵¹ Bunlar, Bektaşî tarikatına karşı Osmanlı Devleti tarafından yapılacak müdahalenin haklılığını ortaya koymak için ortaya atılan iddialardan olup bu iddialar Osmanlı arşiv belgelerine yansımamıştır. Faroqhi, Bektaşî tarikatının kapatılma sebepleri arasında; “Yeniçeri Ocağı ile Bektaşî tarikatı arasındaki ilişkiyi ve yapılacak olan askeri ıslahatın maliyetini Bektaşî tarikatının mal varlıklarına el konularak karşılama düşüncesini” sayar. Ancak bunun sembolik bir katkısı olmuştur.⁵²

Bektaşîleri bir sorun olarak gören Osmanlı Devletinin niyeti, arşivleri incelendiğinde Bektaşî tekkelerine el konulup Bektaşî tarikatını işlevsiz hale getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Kapatılış kararından yaklaşık beş ay sonra devlet, bütün Anadolu ve Rumeli’de alınan kararı yürürlüğe koymak için harekete geçmiştir. 17 Cemaziyü’l ev-vel 1241/28 Aralık 1825 yılındaki belgede Kızıl Deli Sultan Bektaşî tekkesiyle birlikte, birçok Bektaşî tekkelerinin yıktırılarak yok edilmesi istenmiştir.⁵³

Osmanlı Devleti, Bektaşî tekkelerinin kapatılmasını ve Bektaşî dervişlerinin kimliklerinden soyutlanarak kontrol altına alınmasını, II. Mahmut’un saltanatı süresince çok sıkı bir şekilde takip etmiş, bu yüzden birçok Bektaşî sürgün edilmiştir.⁵⁴

Cevdet Paşa Bektaşîlik iftirası ile sürülen zevatı da sayar; “*Gariptir ki bu sırada Anadolu Payelilerden Melekpaşazade Abdülkadir Bey, Mekke-i mükerreme payelulerinden vakanüvis-i sabık Şanîzade Mehmed Atullah Efendi ve Şıhkk-ı Salis defterdarı meşhur İsmail Ferruh Efendi dahi Bektaşîlikle itham olunarak; Abdülkadir Bey Manisa’ya, Şanîzade Menemen’e, Ferruh Efendi Bursa’ya sürüldüler. Bunların Bektaşîlikle hiçbir bağı ve münasebetleri yoktu.*” der.⁵⁵

19. yüzyılda II. Mahmut’un, Osmanlı Devletinin eski gücüne ve saygınlığına ulaştırmak için yapacağı ıslahatlara Yeniçeri Ocağından başlaması doğaldır. Ancak

⁵¹ Ortaylı, “Tarikatlar ve Tanzimat Osmanlı Yönetimi”, s. 282-283; Ayrıca bkz. Abu-Manneh Butrus, “1826’da Nakşibendi-Müceddidi ve Bektaşî Tarikatları”, *Tarihi Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşîler Nusayriler*, (Haz. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz), İkinci Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 126.

⁵² Faroqhi, *Anadolu’da Bektaşîlik*, s. 190-191.

⁵³ Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, s. 64-65.

⁵⁴ Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, s. 68; Gündoğdu, Cengiz, *Hacı Bektaş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni bir Yaklaşım*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2007, s. 294-309; Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, s. 32-36.

⁵⁵ Ortaylı, “Tarikatlar ve Tanzimat Osmanlı Yönetimi”, s. 284.

burada Yeniçeri Ocağını kapatırken bağlantılı olduğunu düşündüğü Bektaşî tarikatını kapatması tarikat şeyhleri tarafından farklı algılanmıştır. 8 Temmuz 1826'da Saray-ı Hümayun'daki camide sadrazam ve tarikat şeyhlerinin katılmış olduğu toplantının sonucunda Bektaşî tarikatının kapatılması yolunda karar verilmiştir. 10 Temmuz 1826'da Kıncı Baba, Salih Baba, İstanbullağasızade'nin idam edilmiştir. 26 Temmuz 1826 yılında devletin Anadolu ve Rumeli bölgelerindeki Bektaşî tekkelerinin yıkımı hakkında karar alınmıştır. Bu karar devletin baskısıyla bütün tarikat şeyhlerince onaylanmakla birlikte, başta Şeyhülislâm Kadızade Tahir Efendi olmak üzere, bazı tarikat şeyhlerinin “*o taife ile ülfetimiz olmadığından hallerini bilemeyiz.*” şeklinde nakledilmektedir.⁵⁶

Soyyer, Bektaşîliği, kapatılışından sonra, üç dönemde incelemenin mümkün olabileceğini söyler. İlk dönem 1826-1848 arası, ikinci dönem 1848'den İttihat Terakkinin iktidarına kadar geçen dönem, üçüncü dönem ise İttihat Terakki döneminden 1925'de bütün tekkelerin kapatılışına kadar olan dönemdir. Bektaşîlik, 1826'dan 1925'e kadar 99 yıllık yasak olduğu bir dönem geçirmiştir. Bu, Sosyolojik açıdan tarikatın en önemli dönemidir. II. Mahmut dönemi dışında, tarikat kanunen yasak ve kapalı olmasına rağmen tüm ayin ve erkânlarını yürütmüş, pek çok devlet adamı tarafından desteklenerek, tekkeleri tamir ve ihya edilmiştir.⁵⁷

İkinci Meşrutiyet'te Mevlevî, Bektaşî ve Melami gibi tarikat ehlinin birleşip cemiyetler teşkiliyle hükümeti ve İttihat Terakki'yi desteklediği bilinmektedir. Esasen İttihatçıların bu gibi tarikatlara dâhil olduğu da malumdur.⁵⁸ Bektaşîyye'nin kuvvet bulması, II. Meşrutiyet döneminde İttihat Terakki Fırkası'nın, Bektaşî ve Melamilerin, saltanata olan kırgınlıklarından istifade etmek istemeleri ve onları desteklemeleri neticesinde olmuştur.⁵⁹

Yeniçeri Ocağı'nın devreden çıkarılması ve Alevî-Bektaşîlerin küstürülmesi gibi sıkıntılar, misyonerlerin Osmanlı Devletinin sınırlarına dağılmasına, Ermeni

⁵⁶ A. Cevdet Paşa, *Cevdet Paşa Tarihi Seçmeler II*, (Haz. Ve Sad. Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 415-416; Soyyer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, s. 59-62; Gündüz İrfan, “Yeniçeri Ocağı'nın İlgası'ndan Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler”, *İlam Araştırma Dergisi*, s. 14.

⁵⁷ Soyyer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, s. 74.

⁵⁸ Ortaylı, İlber, “19. Yüzyıl'da Heterodoks Dini Gruplar ve Osmanlı İdaresi”, *İlam Araştırma Dergisi*, c. I, sy. 1, (Ocak-Haziran 1996), s. 67.

⁵⁹ Gündüz, “Yeniçeri Ocağı'nın İlgası'ndan Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler”, *İlam Araştırma Dergisi*, s. 21.

meselesinin oluşumuna, ayrışmaların çoğalmasına neticede de Osmanlı Devletinin bölünmesine yol açmıştır.⁶⁰

I. 3. CUMHURİYET SONRASI DÖNEM

Selçuklular döneminde, ordunun göçebe Türkmenlerden oluşması, daha sonraları ise Türkmenlerin ordudaki oranlarının azalması, onların yerini Fars ve Arap unsurların alması ile devlette Fars kültürü hâkim olmaya başlamıştır. Bu durum, devletin asli unsuru olan Türkmenleri devlete yabancılaştırmış ve devlete karşı bir Türkmen muhalefeti başlamıştır.⁶¹ Osmanlı Devleti'nde de aynı durum yaşanmıştır. Merkezi yönetime gelecek olanlar devşirme sistemi ile yabancılardan oluşmaya başlamış, bunun sonucunda yine Osmanlı devletinin kuruluşunda önemli bir rol üstlenen Türkmenler yine merkezi yönetime girememişlerdir.⁶² Kurtuluş savaşında Alevi-Bektaşiler, yeni devletin kurulmasına ve yapılan inkılâplara destek olmuşlardır. Eğitim birliği yasası, kadın-erkek eşitliğine yönelik düzenlemeler, halifeliğin kaldırılması ve laik esaslara dayalı bir hukuk sistemine geçilmesi Alevileri hoşnut eden gelişmelerdir. 3 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı yasa ile Tekke ve Zaviyelerin kapatılması onları olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak bu durum Sünnileri fazla etkilememiştir. Çünkü Sünniler ibadetlerini camide yerine getirmektedirler. Bu durumdan en çok etkilenen şehirlerde ibadetlerini tekkelerde yerine getirmeye çalışan Alevi-Bektaşiler olmuştur. Köylerdeki Alevi-Bektaşiler ise cem ibadetlerini Osmanlı döneminde olduğu gibi yine gizli ve köyün çeşitli noktalarına gözcüler koyarak yapmışlardır.⁶³

Atatürk'ün İslamiyet'e ve Kur'an'a gerçek değerini verdiğini ifade eden Noyan, Bektaşilerin de Atatürk'e canla başla bağlı kaldığını ve Atatürk'ü çok sevdiklerini, onun ilkelerini kendi pirlерinin ilkeleri gibi kabul ettiklerini, Kurtuluş Savaşı sırasında Salih Niyazi dedebabanın dergâhta ne kadar yatak, battaniye şilte vb. eşya varsa hepsini Atatürk'e verdiğini, vasıtalara yüklettirip Atatürk'ün istediği yere gönderdiğini söyler.⁶⁴

Atatürk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan meclise Alevi ileri gelenlerinin girmesini sağlamıştır. Dersim (Tunceli) mebusu Diyab Ağa ve Hasan Hayri Bey bunlar

⁶⁰ Küçük, Abdurrahman-Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik (Dinler Tarihi Açısından)*, s. 147.

⁶¹ Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, s. 127.

⁶² Ekinci, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, s. 114.

⁶³ Yaman, *Alevilik, Kızılbaşlık Tarihi*, s. 130.

⁶⁴ Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, s. 96-104; Şener, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihiçesi*, s. 119; Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 286-291; Subaşı, Necdet, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, Avrasya Yayın, Ankara, 2005, s. 83.

arasındadır. Cumhuriyet yönetiminin Alevileri anlamaya ve kazanmaya çalışan ilk rejim olduğunu savunan Şener, bu yönetimin din ve düşüncülerinden dolayı baskı yapmadığını dinsel inançlarda kısmen özgür bıraktığını ifade etmiştir. Ancak Aleviler Cumhuriyet dönemine kadar, ülkenin en uzak, verimsiz dağ köylerinde yaşamaya mecbur kalmışlardır. Bu yüzden Cumhuriyet yönetimi imkan sağladığı halde merkezi yönetimde yer alamadıkları için tarihi fırsattan faydalanamamışlardır.⁶⁵

Milli mücadeleler ile Aleviler, ortak düşman saydığı hedef karşısında bu yakınlığın bir sonucu olarak ortak hareket etmiş, Atatürk'te bu önemli desteği güce dönüştürmek istemiştir. Aleviler Cumhuriyet yönetiminden çok şey beklmelerine rağmen aslında istedikleri tam olarak gerçekleşmemiştir. Devletin laikleştirilmesi, halifeliğin kaldırılması, dini eğitim veren okulların kapatılarak eğitimin laikleştirilmesi, şeriatın yerini batıdan gelen yasaların alması gibi düzenlemeler onlara göre Sünnileri hedef almaktaydı. Çünkü Aleviler kendi içindeki denetimleri, eğitimleri vb. dışı açık olmayan yapıları dolayısıyla ilk başta fazla etkilenmemişlerdir.⁶⁶

Ancak manevi rehberler olarak bilinen Alevi dedelerin otoritesinin, gayri meşru ilan edilmesi, Mistik-Batını karakterli inanç ve uygulamalara devletin hiçbir şekilde itibar etmemesi, Alevileri bazı sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Devlet bazen Alevilerle muhatap olma çabasına girse de bu sınırlı kalmıştır.⁶⁷

Genelde devlet yetkilileri Alevilerle irtibata seçim zamanlarında geçmeye çalışmıştır. Seçimlerden önce verilen tüm vaatlerin unutulduğu bir gerçektir. Bunu Alevi dedeleri ve Alevi-Bektaşiler de söylemektedirler. Bu siyasi yaklaşım aslında sadece Alevi-Bektaşiler için değil, tüm vatandaşlarımız için de geçerlidir.

Yeni Cumhuriyet zamanla kendine özgü laiklik vurgusuyla şekillendirmek istediği din anlayışına bağlı kalarak, Diyanet İşleri Başkanlığı dışındaki bir yapılanmaya izin vermemiştir. Tasavvufi oluşumların meşruiyetini şiddetle reddetmiş, Alevilikte dâhil olmak üzere şifahi ve efsanevi geleneklerin hiç birine temsil hakkı tanımamıştır.⁶⁸

Aleviler bilgisizlik içinde devletten uzak kalmışlardır. Bilginin en büyük silah olduğunu öğrenmişler, Cumhuriyetle birlikte açılan köylerdeki ilkokullarda çocuklarını okutmaya başlamışlardır. Alevi kitlenin ilk eğitim atılımı köy enstitüleri ile

⁶⁵ Şener, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, s. 120-122.

⁶⁶ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 84.

⁶⁷ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, Ankara, 2012, s. 54.

⁶⁸ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 54.

gerçekleşmiştir. İlk Alevi yarı aydın kuşağı, köyden çıktıkları için köylüyle çelişmemişlerdir. Cumhuriyetin devrimlerini halka benimsetmeye çalışmışlar, devletle de her hangi bir çelişki yaşamamışlardır. Halkla olan anlaşmazlıklarda devlet her zaman yanında olmuştur. Ancak 1950'lere gelindiğinde Köy Enstitüsü kuşağı devletle çatışmaya başlamıştır. Buraların ideolojik görüşlülerin yuvası olduğu, buraları bitirenlerin potansiyel suçlu oldukları ve buradan mezun olup öğretmen olanların din düşmanı olarak tanıtılması gibi sebepler devletin öğretmenlerin arkasındaki desteğini çekmesi ile sonuçlanmış, öğretmenler sürgün edilmişlerdir.⁶⁹

Cumhuriyetin kuruluşuna genellikle kırsal alanda yaşayan, merkezi idare ile sıcak ilişkilere girmeyen, hatta zaman zaman çıkardıkları ayaklanmalarla merkezi idarenin başını ağrıtan Aleviler, yeni idarenin kurulması ile tavırları değişmiş sosyal hayata karışır olmuşlardır. 1950'lerden sonra yoğunlaşan iç göçlerle büyük şehirlerde yerleşim alanı kuran Aleviler birçok sosyal ve siyasal oluşumun içinde yer almışlardır.⁷⁰ Bunların çoğu kentlerin kıyılarına gece kondu evler yapıp yerleşen, kapıcılık, bekçilik, vasıfsız işçilik vb. işlerle hayatını, köydeki durumlarından biraz daha iyi şekilde sürdürmek isteyen Alevilerdir.⁷¹

Aleviler, Cumhuriyetin ilk yıllarında genellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yanlısı gözükmektedir. Ancak Atatürk'ün vefatından sonra yaşamış oldukları çelişki hızla artmış, özellikle İsmet İnönü döneminde (1938-1950) yapılan uygulamaların ortaya çıkardığı rahatsızlıklar (CHP'nin 1940'larda zorunlu din dersini okullarda müfredata eklemesi) Alevileri Demokrat Partiye (DP) yaklaştırmıştır.⁷² Bozkurt, (DP)'nin oy kaygısıyla, halkı kandıracak sözlerle, Sünni köylerde sürekli İmam-Hatip okulu açma sözünü verdiğini, Alevi köylerde ise, "Sünnilerin çocuklarının İmam-Hatip okuluna gidip imam olacaklarını, siz çocuklarınızı çağdaş okullarda okutun" gibi sözlerle Alevi kesiminin oyunu aldıklarını belirtir. Bu söylemlerin Alevi-Sünni çatışmasının yoğun yaşandığı Sivas, Yozgat ve Çorum'da etkili olduğunu ifade eder.⁷³ Burada dikkat çeken konu aslında, devletin ve siyasilerin ayrışmayı artırıcı söylemleri

⁶⁹ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 72-73.

⁷⁰ Üzümlü, İlyas, *Günümüz Aleviliği*, İsam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 59.

⁷¹ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 73.

⁷² Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 85; Şener, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, s. 123.

⁷³ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 74.

ile Alevi-Sünni kesimin karşı karşıya getirilmesidir. (DP) sadece Alevi kesimin değil, Sünni kesiminde oyunu almıştır. Sonuçta siyasilerin istedikleri olmuştur.

(DP) ülkenin kalkınması ve tarımın geliştirilmesi için köydeki halka gerekli kaynakların temin edilmesi sözünü vermiştir. Bunun bir nebze gerçekleşmesi genelde köylerde yaşamakta olan Alevileri olumlu yönde etkilemiştir. Ancak (DP)'den vazgeçerek 1957 yılında Alevilerin tekrar (CHP) yönelmelerinde, (DP)'nin seçmen kazanmak için Sünni tarikatları araç olarak kullanmaya başlamaları göz ardı edilmemelidir. Özellikle Said Nursi'nin başını çektiği Nurcu hareketin (DP)'yi destekleme çağrıları ve bazı (DP)'li bakanların bunlara olan sempatilerini gizlememeleri, Alevileri (DP)'den vazgeçirmiştir.⁷⁴

27 Mayıs ihtilalini destekleyen Aleviler, 1960 anayasasının 19. maddesinde yer alan “Düşünce ve din özgürlüğü” ifadesinin açıkça yer almasından memnun kalmışlardır.⁷⁵

1966 yılında Türkiye Birlik Partisi'ni kuran Aleviler, partinin amblemine kırmızı bir zeminde on iki imamı temsil eden on iki yıldızla, ortada Hz. Ali'yi sembolize eden aslan koymuşlardır. Kurucularının tamamı Alevi olan parti 1969 seçimlerine Alevi adaylarla katılmış, sekiz milletvekili çıkarmıştır. Süleyman Demirel hükümeti, bütçeyi meclisten geçirirken, (BP)'den beş kişinin desteğini sağlamıştır.⁷⁶ Bu durumu Bozkurt, “Alevi geçmişinde yenilgi vardır, döneklilik vardır, ancak satılmışlık yoktur.” şeklinde dile getirir.⁷⁷

Bozkurt, en az 300 yıldan beri toplumdan kopmuş olan Aleviler Cumhuriyet ve Atatürk'ün getirmiş olduğu çağdaş düzenle birlikte kendilerini ülkenin vatandaşı olarak görmeye başladıklarını belirtir. Yine o, Alevi kitlenin 1970'lere doğru kendilerini sol partilerin içinde ve devletin karşısında bulmalarının sebebini, çok partili sistemle birlikte laiklikten ödün verilmesine bağlar.⁷⁸ 1960 yıllardan itibaren güçlenen devrimci solun Alevileri keşfetmesi ile birlikte Alevilik Türkiye'nin gündemine siyasi, ideolojik tartışmalarla girmiştir.⁷⁹ Buna bağlı olarak devleti yöneten siyasiler Alevilerle seçim zamanında irtibata geçmişlerdir. Bunun sebebi Alevi kitleyi oy potansiyeli olarak görme

⁷⁴ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, 2005, s. 86.

⁷⁵ Şener, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, s. 123.

⁷⁶ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 59; Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 83; Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 88.

⁷⁷ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 83.

⁷⁸ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 86.

⁷⁹ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 95.

ve onlardan istifade etme çabasıdır. Nitekim seçimlerden sonra verilen vaatler çoğu kere unutulmuştur. Alevi dedeleri ve Alevi-Bektaşî kitlesi de bunun farkındadır. Siyasilerin bu tutumları Alevi-Sünnî'yi zaman zaman karşı karşıya getirebildiği olmuştur.

Bu karşı karşıya getirilme, kentleşmeyle birlikte iyice ortaya çıkacaktır. Köylerden kente göçler başlamış, kentte aynı grupların birbirlerine destek mahiyetinde aynı yerlerde bir arada olmaları, ayrı ayrı Sünnî-Alevî mahallerinin oluşmasına sebep olmuştur. Buralarda başlayan kutuplaşmalar ülke genelinde solda değişik Marksist ve sosyalist gruplar, sağda milliyetçi ve antikomünist bir yönelimle (MHP), yeni bir İslâmî düzen ile toplumsal yenilenme söylemleriyle (MSP) gibi karşıt grupların oluşmasına sebep olmuştur. Ülke genelinde ortaya çıkan bu durum, Alevî topluluğunun, tarihsel gelenekle ilgili XVI. yüzyıldaki ayaklanmaları sosyalist hareketler şeklinde değerlendirmelerine ve dünya görüşü açısından kendini solla özleştiren bir strateji içine girmelerine sebep olmuştur.⁸⁰ Bozkurt, Türk milliyetçiliğinin Türkçü düşüncelerden çok, Rus ve sol düşmanlığı üzerine kurulduğunu söyler. Aslında Alevî gençlerinin sağ partilerle veya Sünnîlerle karşı karşıya gelmesindeki sebep Alevî olmalarından değil, sol kesimin yanında yer almalarından kaynaklanmaktadır.⁸¹

N. Öktem, “Ehl-i Beyt sevgisi ile dolu insanları, Marksizm vb. ideolojik görüşlerle aynı yere koymanın sadece ve sadece Alevî gençliğini kullanmak isteyenlerin icadı olduğunu” söyler. İçinde insan sevgisi bulunan Alevîlik, asla bölücü hareketler içinde olamaz. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş Veli'nin çocukları asla etnik bir ayrımcılığın içinde bulunamaz. Bu sebeple insanlarımızı birbirine düşürerek kırmaya çalışan, ülkeyi bölmek isteyen güçlere Alevî gençliğinin destek vermemesi gerekir.⁸²

Alevî-Sünnî köyler arasında evliliğin çok az gerçekleşmesi, her iki tarafında, birbirlerini karalayıcı, gerçek dışı hikâyelerin anlatılması vb. nedenler Alevî-Sünnî gerginliğinin kemikleşmesine neden olmuştur. Dini seçkinlerin zaman zaman sergilediği umursamaz hoşgörüsüzlük ile halk tabakalarında ağızdan ağza dolaşan söylentiler, dile getirilen karşılıklı ithamlar Alevî ve Sünnîlerin çatışmasına yol açmıştır. Aslında sadece bunlar çatışma sebebi değildir. Alevîlerin toplumsal sisteme uyum sağlama çabaları ve bütünleşme sürecinde ortaya çıkan ekonomik imkânlardan pay alma yarışı da sebepler arasındadır. Türk toplumunun tanık olduğu ve kırsal göç ile aşırı kentleşmenin getirdiği

⁸⁰ Subaşı, *Alevî Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 95.

⁸¹ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevîlik*, s. 87.

⁸² Öktem, Niyazi, *Anadolu Alevîliğinin Senkretik Yapısı*, Truva Yayınları, İstanbul, 2011, s. 147.

değişimler, kendi iç dinamizmle gelişen Alevi sermayesinin, Avrupa’da çalışan Alevilerin dövizleriyle desteklenerek Anadolu’da Sünni pazara girmesi, pazar rekabetini ve bundan kaynaklanan çekişmeleri arttırmıştır. Bu farklılaşmaların sonucunda ekonomik çıkar çatışmaları dini gruplar arasındaki çekişmeye gitmekte gecikmemiştir. 1970’lerde sokaklara yansıyan Alevi-Sünni çatışmaların, bu rekabete dayalı olarak ortaya çıkmıştır.⁸³

Aslında bu çekişme eğitim gören Alevi gençleri ile aileleri arasında da olmaktadır. Alevi gençler, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı ailelerini yadırgamaya başlamıştır. Artık onları cahil görmeye başlayan gençlik, onların kıyafetlerine ve yaşantılarına karışmaya, onların inançlarını sakıncalı görmeye başlamışlardır. Alevi dedelerinin anlattıkları ise onlara saçma gelmiş ve bunları kabul etmemişlerdir. Alevi aileler ise, gençleri artık saygısız görmektedirler. Alevi gençler, ailelerine rağmen Sünnilerle evlilik yapmışlardır.⁸⁴ Aslında bu toplumun normalleşmesi açısından iyi bir durum gibi gözükmekte ise de, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı Alevi-Sünniler açısından kötü algılanmıştır. Özellikle Alevi toplumdakiler böyle bir durumda dışlanmakta ve düşkün sayılmaktadırlar.

Sivas, Kahramanmaraş, Çorum olayları temelinde sağ-sol ayrımı ile siyasal nedenlerle körüklenen ve 1970-1980 yılları arasındaki şiddet eylemlerinin doruk noktalarını yansıtan, Alevi-Sünni ayrılığına ilişkin ifadelerin siyasi talepler çerçevesinde kullanılması ve her iki tarafın provoke edilmesine yol açmıştır.⁸⁵

Bunların en acı olaylar olduğunu ifade eden Bozkurt, “hiç yoktan başlatılan çatışmaların kısa sürede iç savaş görüntüsüne büründüğünü, yıllardır yan yana yaşayan insanların birbirini doğradığını” ifade eder.⁸⁶

Bu provoke sadece içerden siyasiler tarafından olmayıp, dışarıdan batılılar tarafından da yapılmaktadır. Arslanoğlu, Alevi-Bektaşilik konusunda Batılılar tarafından yapılan araştırmaların hemen hepsinin önyargılı olup yüzeysel genellemeleri içerdiğini, bunların, Türkiye’nin parçalanmasına değilse bile, Ortadoğu’da bir güç

---

⁸³ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 96.

⁸⁴ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 90; Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 93.

⁸⁵ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 97.

⁸⁶ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 91.

olmasını engellemek ve zayıf düşürmek amaçlarına dayandığı şüphesini ifade etmektedir.⁸⁷

Arslanoğlu'nun konu ile ilgili görüşleri şöyledir;

“Batılıların tutumu ve Batılı bilim adamlarının düşünceleri, Alevi-Sünni farklılığını körükleyerek bunu düşmanlığa dönüştürme şüphesini bizlerde uyandırmaktadırlar. Çünkü Albay Stokson, Hasluck, Irene Melikoff, David Shankland, Ruth Mandel, Anton Jozef Dierl gibi Alevilik araştırması yapan yabancı yazarlar, konuya genellikle objektif değil önyargılı yaklaşmaktadırlar. Aleviliği İslâm'dan ayrı bir din ve azınlık gibi göstermektedirler. Batılılar, Alevileri maddi yönden destekleyerek ülkemizde ayrılık tohumları ekmektedirler. Bu yazarların amacı ülkemizde bir çatışma ortamı çıkarmak ve ülkemizi bölmektir. Bu sebeple daha fazla sayıda Türk bilim adamının bu konuya eğilmesi gerekmektedir. Yerli araştırmacıların çalışmaları iki toplumun bütünleşmesine büyük katkı sağlayacaktır. Ancak Türkiye’de bu konuda araştırma yapanlar teşvik edileceğine, bazı kesimler tarafından engellenmeye çalışılmaktadır.”⁸⁸

Dönmez ise, Aleviliğin Batılılar tarafından çekilmek istedikleri yeri ve amaçlarını şöyle ortaya koyar:

“Aleviliğin, Hıristiyanlık ve Masonlukla kurulmak istenen ilişkinin ilmi yönden bağlantısı yoktur. Alevilikle bunlar arasında benzerlik kurmaya gayret gösterenlerin amacı taraftar kazanmaktır. Batılı araştırmacıların, Aleviliği Türk kültüründen ve İslâm inancından uzaklaştırma çabalarına, maalesef ülkemizden de bir takım aydın ve elit tabaka da alet olmaktadır. Alevilik, gün geçtikçe temel kaynaklarından uzaklaştırılıp, kendine de yabancılaştırılırken, Aleviliğin her inançtan etkilenmesi sağlanmaktadır. Alevi gençliğinin yaşamakta olduğu kimlik bunalımı, Alevi grupların kendi içinde yaşadıkları sıkıntılar fırsat bilip Aleviliği kendi siyasi partisinin arka bahçesi gibi göstermeye çalışan siyasetçiler ve bazı ideolojik kesimler vardır. Bu mevcut ortam gün geçtikçe Aleviler aleyhine işlemektedir. Alevi dernek ve vakıflarına, devlete çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Alevi gençliğine sahip çıkılmazsa, Alevilik gelecekte farklı kanallara ve inançlara yönelecek, devletin karşısına da sosyal ve siyasal bir sorun olarak

⁸⁷ Arslanoğlu İbrahim, “Alevilik-Bektaşilik ve Batılı Araştırmacılar” *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/387/379>).

⁸⁸ Arslanoğlu, “Alevilik-Bektaşilik ve Batılı Araştırmacılar”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış 2000/16, (<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/387/379>).

çıkacaktır. Netice itibariyle Aleviliğin, hem devlet hem de Alevi dernek ve vakıflar tarafından birlikte hareket edilerek topluma doğru öğretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Aleviler, dini azınlık sorunu olarak karşımıza çıkacaktır.”⁸⁹

Bütün bunlar bize; Batıların, Alevi-Sünni vb. gruplar arasındaki farklılıkları kendi kötü emellerini gerçekleştirmek için nasıl kullandıklarını göstermektedir. Artık Aleviler, kentleşme ve gençlerin eğitimleri ile ortaya çıkan geleneksel Aleviliği görmeme veya küçümseme gibi durumlarının yanlışlığını ve Batıların hain emellerini anlamış olacaklar ki, Alevilerde bir uyanış ve geleneksel Aleviliğe bir özlem ortaya çıkmıştır. Bunu Aleviliğin uyanışı olarak gören Çamuroğlu, “Alevi uyanışı”nı sosyolojik ve politik etkenler olarak ayırmaktadır.⁹⁰

1970’lerde doruk noktasına ulaşan, ekonomik ve politik nedenlerden dolayı kırsal kesimden kentlere başlayan göç başlamış, hızlı kentleşme ile eğitim görmüş Alevilerin sayısı artmış ve Bir Alevi burjuvazisinin ortaya çıkmıştır. Bu sosyolojik etkenlerin yanında politik olarak 1980’lerin sonunda Doğu Avrupa’da sosyalist bloğu çökmüştür. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, yirmi yıl boyunca ideolojik bir alternatif olarak genç ve orta kuşak Aleviler üzerinde tartışılmaz bir otoritesi olan sosyalizmin, eski önemini yitirmesiyle, politik açıdan hayal kırıklığına uğrayan Alevi nüfusunun büyük bir kısmı kendilerini yeniden “Alevi” olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu kesim Aleviliği, artık sosyalizmden bile daha adil, eşitlikçi ve özgürlükçü gördükleri bir ideoloji olarak yeniden keşfetmişlerdir.

Yine siyasi İslâm’ın yükselmesi ile özellikle İran İslâm Devrimi vesilesiyle yeni bir ivme kazanan İslâmcılığın yükselişi karşısında teyakkuz durumuna geçtiler. Günümüzde Alevi derneklerinin kurulması ve yayılmasının ardında, Alevilerde İslâmcılığın yükselişine karşı duydukları savunma içgüdüğü vardır. Bu içgüdü sayesinde kurulan derneklerle siyasi birlik yaratma çabası oluşturulmuştur. Son olarak, Kürt sorunu, Alevilerin, Kürt milliyetçiliğinin karşısında, birlik ilkesini öne çıkararak, kimliklerini ve aidiyetlerini “Alevi” olarak vurgulamalarına yol açmıştır.⁹¹

⁸⁹ Dönmez, Mehmet, “Misyonerliğin Ağındaki Alevilik”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Güz 2005/35, s. 223; Erdem Mustafa, “Aleviler ve Alevilik Meselesi”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33, s. 21.

⁹⁰ Çamuroğlu, Reha, “Türkiye’de Alevi Uyanışı”, (Haz. Olsson, T.-Özdalga, E.-Raudvere, C.), *Alevi Kimliği*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 96.

⁹¹ Çamuroğlu, “Türkiye’de Alevi Uyanışı”, (Haz. Olsson T.-Özdalga E.-Raudvere C.), *Alevi Kimliği*, s. 96-97.

1980'lerin sonunda, dergi ve gazete türü yayınlardaki artış, yayınevleri ve dernekleşmenin ulaştığı boyutlar, Alevi topluluğunun kendini ifade etme ve örgütlenme biçimlerini yansıtmaktadır. Alevi edebiyatında ortaya çıkan bu patlamalar sadece bir uyanışa değil; aynı zamanda da Alevi bilincinin yükselmesine işaret etmektedir.⁹² Kentleşme ve teknolojik ilerlemeler yanında yaygın medya kültüründen kaynaklanan bu yayımlar, sonunda Alevi toplumunun sert kabuğunu kırmıştır.⁹³

Alevilerin örgütlenmesinde son dönemde büyük artış olduğunu belirten Üzüm, dini, sosyal ve siyasi amaçlarla Alevi-Bektaşî örgütlenmesine dikkat çekmektedir. Üzüm, Alevi-Bektaşî örgütlenmelerinin sebepleri olarak, özellikle 1980'den sonra meydana gelen Sivas ve Gazi Mahallesi olaylarını, sosyalizmin çökmesi ile boşlukta kalan Alevilerin kendi kimliklerine dönme çabalarını, Türkiye'de dini cereyanların artmasını ve güçlenmesini, Alevi kitlenin ileri gelenlerinin, Aleviler için örgütlenmenin önemine vurgu yapmalarını görmektedir.⁹⁴

Bunları "Görünen örgütlenme" ve "İdeolojik örgütlenme" olarak ayıran Üzüm, görünen örgütlenmenin masum Anadolu Alevilerinden oluştuğunu belirtir. Yine o, ideolojik örgütlenmenin yönetimin de tecrübeli, eğitilmiş ve profesyonel kişilerin bulunduğu, bu kişilerin yönlendirmesiyle cem evleri Alevi-Bektaşîlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, her çeşit sol ideolojilerin bir sığınağı ve merkezi haline geldiğini ifade eder.⁹⁵

Bu itibarla bazı cem evlerinde, ideolojik örgüt evinde olabilecek malzemeler çıkmaktadır. Devletin güvenlik güçleriyle silahlı eyleme girenlerin cenazeleri buralardan kaldırılmaktadır. Cem evleri bu cenazeler bahane edilerek gösterilerin, sloganların atıldığı bir yere dönüşmektedir. Bir kısım Kürt kökenli Aleviler, aşırı sol ideoloji mensupları ve Aleviliği eylemcilikle özleştiren gruplarca da bu eylemlere destek verilmektedir. Bazı dernek yöneticilerinin müsamahalı davrandığı bu faaliyetler dolayısıyla cem evleri, her türlü eylemciliğe karşı olanların nazarında itibarını kaybetmektedir.⁹⁶

⁹² Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, s. 107.

⁹³ Türkođan, *Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik araştırma*, s. 171.

⁹⁴ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 29-30.

⁹⁵ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 40.

⁹⁶ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 40; Erdemir, Ayhan, (Edit. Ahmet Yaşar Ocak), *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s. 168-174.

Dernekleşme faaliyetleri Hacı Bektaş Veli dernekleri, Pir Sultan Abdal dernekleri ve belde dernekleri olmak üzere üç koldan yürümektedir. Hacı Bektaş Veli dernekleri klasik Aleviliğe yakın görünmesine rağmen şubeler arasında yer yer ciddi denebilecek ölçüde farklılıklar vardır. Eski sol ideolojilerden gelen dernek yetkililerinin çoğu, klasik Aleviliğin gelişmesi ve yeni kuşaklara aktarılması faaliyetinin yanında, daha çok siyasi ve ideolojik etkinlik içinde bulunmaktadırlar. Pir Sultan Abdal dernekleri ise Aleviliğe özgürlük ve demokrasi çerçevesinde bakan, siyasi ve ideolojik yapıda dernekler hüviyetindedir. İçlerinde ateistlerden sosyalistlere kadar farklı anlayışlara sahip çok sayıda grup vardır. Belde derneklerine gelince bunlar yöre ahalisinin dayanışmasına katkıda bulunmak amacıyla açılmış küçük çaplı teşekküllerdir. Bunlar halktan güçlü destek bulamamışlardır. Samimi halk, derneklerde yolun temel inanç ve adap erkânının konuşulmadığını, en azından merkeze alınmadığını fark etmiş, Alevilik adına söylenen siyasi ve ideolojik içerikli konular kendilerini cezp etmemiştir.⁹⁷

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan süreçte, şimdiki Aleviliğin geçmişteki Alevilikten birçok bakımdan farklı olduğunu ifade eden Yıldırım, “Geleneksel Alevilik” ve “Modern Alevilik” kavramlarını kullanmaktadır. Geleneksel Aleviliğin, Modern Aleviliğe dönüştüğünü, henüz dönüşümünü tamamlamış Modern Aleviliğin bir takım sorunlar yaşadığını belirtir.⁹⁸

---

⁹⁷ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 191.

⁹⁸ Yıldırım, “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 135- 159.

Biz Rıza Yıldırım'ın geleneksel ve modern Alevilik için ifade ettiklerini, daha net anlaşılabilmesi ve karşılaştırılmasının yapılabilmesi için kolaylık sağlayacağını düşünerek tablolandırmaya çalıştık.

Geleneksel Alevilik	Modern Alevilik
Oluşum sürecini tamamlamıştır.	Oluşum sürecindedir.
Kırsal karakterlidir.	Kentsel karakterlidir.
İnanç merkezlidir.	Kimlik merkezlidir.
Dede, ocaklar, musahiplik ve cemler ön plandadır.	Cem evleri ve dernekler ön plandadır.
Dede-talip ilişkisi önemlidir.	Cemaat ilişkisi önemlidir.
Toplum merkezlidir.	Birey merkezlidir.
İslâmi geçmişe dayalı mağduriyetler dile getirilir.	Yakın tarihteki mağduriyetler dile getirilmektedir.
Kaynakları <i>Buyruklar, velâyetnameler</i> , belirli âşıkların deyişleridir.	Kaynaklar henüz belirginleşmemiştir.
Sözlü karakterler taşır.	Yazılı karakterler taşır.

Tatar ise, “Modern Alevilik” yerine “İdeolojik Alevilik” kavramını tercih etmektedir. Alevilik, şehir hayatına geleneksel kurumlarını dönüştürerek devam etmekte, bunu da vakıf ve dernek çatısı altında yürütmektedir. Tatar, bu dernek ve vakıfların birer menfaat birliğine ya da baskı gruplarına dönüştüklerini ifade eder.⁹⁹

Özellikle Büyükşehirlerde yaşayan Alevi-Bektaşilerin, kendi inanç ve geleneklerini sürdürmesi açısından vakıf ve dernekler önemlidir. Ancak buraların Alevi-Bektaşi kisvesi altında yasadışı örgütler ve kendi siyasi emellerini gerçekleştirmek isteyenler tarafından kullanılması farklı algılara yol açmaktadır. Bu algı genelleme yapılarak tüm Alevi-Bektaşileri, cem evlerini, vakıf ve dernekleri kapsamaktadır. Bu sebeple dernek yöneticilerine, dedelere çok büyük görevler düşmektedir. Nasıl köyde

⁹⁹ Tatar, Taner, “Kutsalın Siyasallaşması ve Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli*, 2008/45, s. 130.

bir hata işleyen Alevi-Bektaşî, gruptan dışlanıyorsa, aynı şekilde kötü niyetli kişiler buralardan çıkarılmalıdırlar. Buralar, kendi siyasi emellerini gerçekleştirmek isteyenlere bırakılmamalıdır.

II. ALEVİ BEKTAŞİLERİN GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI

Günümüzde Alevilik merkezli sorun ve beklentiler söz konusu olduğunda akla gelen konuları şu şekilde sıralamak mümkün gözükmektedir: “Cem evlerinin tanınması”, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin statüsü”, “Diyabet İşleri Başkanlığı'nın genel idari yapı içindeki konumu ve Alevilerle ilişkisi.” Ancak bu meseleler ile ilgili tartışmaların mahiyeti, şekli ve yoğunluğu, Alevilik ve Bektaşîliğin dini kimliğinin tanımlanması meselesine bağlı olarak değişmektedir. Bundan dolayı Alevilik-Bektaşîlikle ilgili en güncel mesele, “dini kimliğinin tanımlanması” gibi gözükmektedir.¹⁰⁰

II. 1. Alevi Kimliğinin Tanımlanması

Alevilik-Bektaşîlikle ilgili güncel sorunların önemli bir kısmı geçmişten bize miras olarak kalmıştır. Alevi-Bektaşî kimlik tartışmaları da hem geçmişin hem de konuya bir şekilde ilgi duyan bazı “aktör”lerin gölgesi altında yürütülmektedir. Bu konudaki sorunların çözümsüz gibi algılanması, kimlik tartışmalarının ve çözüm arayışlarının siyaset zemininde ve siyasi bir dille yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Siyaset, etkinliğini farklılıklar üzerinden temin etmeye çalışır. Bu sebepten de, siyaset ayrıştırır. Oysa Alevilik-Bektaşîlikle ilgili kimlik tartışmaları hem duygusallıktan hem de siyasetten arındırılarak bilgi zemininde ve doğru bilgi ile yapılması gerekmektedir. Bu tür tartışmaların Alevilik-Bektaşîliğin tarihi arka planını ve Alevi-Bektaşî anlayışa kendine özgü rengini kazandıran temel teolojik ilkeleri ve insan-ahlâk algısını görmezlikten gelerek yürütülmesi, ancak kendi gerçekliğinden uzak, tepkisel yönü ağır basan, proje kimliklere göre biçimlenen bir Alevilik-Bektaşîliğin oluşmasını sağlayacaktır.¹⁰¹

Bugün için hemen her Alevinin üzerinde kolaylıkla uzlaşabileceği bir tanıma ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü Alevilik, hem geleneksel hem de modern

¹⁰⁰ Kılıç, Recep, “2010’lu yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33, s. 7-10.

¹⁰¹ Onat, Hasan, “Kimlik-Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşîlikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine” *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, sayı 1, s. 28.

yapısının ortaya çıkardığı söylemlerden oluşmaktadır. Aleviliğin, inançsal yapılarının ortaya çıkarılması ve ritüellerinin belirlenmesinde başkalarının, Aleviler adına yetki kullanması uygun bir davranış olmadığı gibi Aleviler tarafından da onaylanmayacaktır. Aleviliğin içeriği ve tanımlanması konusunda bir takım görüş ayrılıkları bulunması, devletin Aleviliğe bir çerçeve çizeceğine endişesinden kaynaklanmaktadır. Anadolu Aleviliğinin çeşitlilik içeren özellikleri ve devletin de şimdiye kadar bu konuya yeterince eğilmemesi, Alevi inancının sınırlarının belirlenmesi konusunda bir hassasiyeti ortaya çıkarmaktadır. Devletin her hangi bir inanç alanının sınırlarını belirleme ya da içeriğine müdahale etme hakkı olmayabilir. Ancak devlet kendi vatandaşlarının mensup olduğu inanç ve ritüeller hakkında bilgi edinmek istemesi doğaldır. Eğitim müfredatının belirlenmesinden inanca ilişkin hizmetlerin gerçekleşmesine kadar hemen her alanda, devletle toplum arasındaki iletişim ve diyalog akışının sürmesi için devletin bilgi talep etmesi uygun gözükmektedir. Çalıştaylarda, Aleviliğin “İslâm üst başlığı altında Hak-Muhammed-Ali kavramları etrafında oluşan bir inanç ve erkân yolu” olduğu konusunda mutabakat sağlanmıştır. Aleviliği İslâm’ın kendine özgü bir yorumu olarak kavrayan bu tanımın diğer İslamî düşüncelerden ayrılan taraflarına özellikle dikkat etmek gerekir. Bu farklar birer ayrışma noktası olmaktan çok bir durum tespiti olarak önem kazanmaktadır. Sonuçta her Alevinin rahatlıkla kabul edebileceği bir Aleviliği kimliğinin oluşması, tarihsel, teolojik ve kültürel düzeyde yeni bir ufuk kazanabilmesi için her şeyden önce gündelik, popülist ve politik yaklaşımlardan olabildiğince uzak durulması ile olacaktır. Bu da başta Alevi inanç önderleri olmak üzere bilim insanlarına ve objektif araştırmacılara her aşamada başvurmayı zorunlu kılmaktadır.¹⁰²

II. 2. Cem Evi ve Dedelerin Konumu

Günümüzde Alevilik tartışmalarının merkezinde cem evi konusunun olduğunda şüphe yoktur. Cem evinin ibadethane kabul edilip edilemeyeceği, ibadethane olarak kabul edilmesi halinde caminin alternatifi olup olmayacağı sorusu, günümüzde belki de üzerinde en çok konuşulan Alevilik merkezli bir sorunu ifade etmektedir. Bu sorun ile ilgili beklentilerin karşılanabilmesi için cem evinin statüsünün sadece dini açıdan değil aynı zamanda idari, hukuki ve stratejik açılardan da çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir. Cem evinin “ibadethane” olarak tanınması taleplerinin

¹⁰² Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 88-90.

arka planında nelerin olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Aleviliği İslâm'dan farklı bir öğreti olarak kabul eden düşünce sahiplerinin cem evini camiye alternatif bir ibadethane olarak takdim etme niyetleri bulunabilir. Ancak Alevilik İslâm dışı bir öğreti olarak tanımlanmadığı sürece, Aleviliğe özgü ritüellerin yerine getirildiği bir mekân (ibadethane) olan cem evinin, camiye alternatif olarak konumlandırılması zaten söz konusu olmayacaktır. Bu durumda cem evi, olsa olsa dergâh ve tekkelerin alternatifi olan bir dini birim olabilir.¹⁰³

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özellikli yerlerde görev yapan personel için 08-12 Aralık 2015 tarihinde düzenlenmiş olduğu seminere katılan Doğan Kaplan, cem evlerinin camilere eş değerde olmadığını vurgulamış, Alevilik-Bektaşiliğin tarikat olması hasebiyle cem evlerinin alternatifinin tekkeler ve dergahlar olabileceğini söylemiştir.¹⁰⁴

Ancak, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili yasa, cem evlerinin tekke ve dergâh olarak kabul edilmesinde engeldir. Günümüzde Kızılbaşlık-Bektaşilik çizgisinin netliğini kaybetmesi ve cemlerin ibadet algısının ötesinde Mevlevilikte olduğu gibi bir tür “gösteri” niteliği de kazanmasıyla¹⁰⁵ cem evleri ibadethane veya tarikat evinden çok birer kültür merkezi görünümündedir. Görüşmede bulunduğumuz kanaat önderi Turan Oduncu da aynı görüşe sahiptir.

Büyükşehirlerdeki Alevi cemleri, kapalı ve büyük salonlarda yapılmaktadır. Buralarda geniş katılımı yapılan ceme katılanların çoğu birbirini tanımayan yüzlerce kişiden oluşmaktadır. Bu sebeple cemler dinsel ritüel olmaktan çıkmış, toplumun izleyici durumuna düştüğü törenler haline gelmiştir. Toplumun izleyici konumundan çıkarılarak katılımcı konuma gelmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Aslında Bozkurt'un anlatmak istediği ile Onat'ın düşünceleri bu konuda birleşmektedir. Aynen Mevlevi ayinlerinin durumunda olduğu gibi, semazenler artık her açılışta, düğün vb. etkinliklerde görsel bir sunuya dönüşmüştür. Alevi cem törenlerini kentleşmenin etkisiyle görsel bir durumdan kurtulabilmesi günümüzde zor görünmektedir. Bundan dolayı cem evlerini tekke veya

¹⁰³ Kılıç, Recep, “2010’lu yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, *Dini Araştırmalar*, s. 10-13.

¹⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Özellikli Yerlerde Görev Yapan Personel İçin Düzenlenmiş Olduğu Seminer, 08-12 Aralık 2015.

¹⁰⁵ Onat, “Açılım Arayışları Gölgesinde Alevilik-Bektaşilik ve Kimlik Tartışmaları”, *Dini Araştırmalar*, s. 44.

¹⁰⁶ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 146.

dergâh gibi düşünmekte yanlış olacaktır. Cem evlerinin kültür merkezleri şeklinde algılanıp devlet tarafından desteklenmesi ile sorun çözülebilir.

Şu da unutulmamalıdır ki cem evlerinin varlığı, Alevilerin İslâm ile bağıni güçlendirmektedir. Alevi kimlikli vatandaşlarımızdan cem evlerindeki ibadetlere katılanları, kendilerini Ehl-i Beyt'e bağılilik üzerinden İslâm'a dâhil gördükleri bilinmektedir. Alevi kökenli oluğu halde bu ibadetlere katılmayan ve cem evlerine gitmeyenlerin ise Hıristiyan misyonerlik faaliyetlerinin veya deist, ateist akımların bir numaralı hedefi haline geldikleri bilinen bir durumdur.¹⁰⁷

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Çankaya Cem Evi Yaptırma Derneđi hakkındaki kapatma davasını reddeden ve bu kararında direnen Ankara 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararını onamıştır. Tekke ve Zaviyeler Yasası'na aykırı olmasına rağmen cem evi yaptırılmasının AİHS'e aykırı olmadığına karar veren Kurul, cem evlerinin ibadethane olup olmadığına yargı kararıyla belirlenemeyeceğine, ancak cem evi yaptırmak üzere dernek kurulabileceğine hükmetmiştir. Bu kararla, cem evleri yasal hale gelmiş ancak ibadethane statüsü verilmemiştir. Yargıtay kararında, AİHM'in cem evlerini ibadethane sayan kararına ve Anayasa'nın uluslararası anlaşmaların iç hukuk normu sayıldığına ilişkin düzenlemesi ile eşitlik ve din ve vicdan özgürlüğüne ilişkin maddelerine atıf yapılmıştır. Kararda özetle şöyle denilmiştir:

“Cem evi, Alevi-İslâm inancına sahip yurttaşlarımızın öteden beri cem ibadetini yaptıkları mekânın adıdır. Cem kelimesi, Arapça'da “toplanma” anlamına gelmekte ve dini, törensel ve ritüel uygulamalarının tümünü kapsamaktadır. Tüm Alevi toplumunca kabul gören cem evleri, Alevi-İslâm inancına sahip yurttaşların ibadet mekânıdır. Bu ibadet şekli Anadolu'da yüzyıllardan beri böyle süre gelmiştir. Öncelikle, bir mekânın ibadet yeri sayılıp sayılmaması o inanca tabi insanların takdirinde bulunmalıdır. Alevi inancına mensup insanların inanç ve ibadet merkezlerinin cem evleri olduğu, Alevilerle birlikte tüm toplum kesimleri tarafından kabul edilmiş bir olgu ve gerçekliktir. Cem evlerinin bir ibadet merkezi olduğu, Anadolu Alevilerinin gelenek ve kültürlerini yaşatmak üzere kurulduğu tartışma konusu olmaktan uzaktır. Alevilik, Orta Asya'da ortaya çıkmış ancak büyük ölçüde Anadolu'da gelişmiştir. İki önemli tasavvufçu olan Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaşî Veli bu dini hareketin ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuş, kaynağını Türk toplumu ve tarihinden almıştır.

¹⁰⁷ Kılıç, *Kızılbaş Müslümanlık*, s. 269.

Alevilik ve Alevilerle ilgili sorunlar ülkemizde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yargılama konusu olmuştur. Nitekim Cem Vakfı/Türkiye davası, somut olayla bire bir örtüşmektedir. Her iki davanın tarafları aynı olup, konuları benzerdir. Bu davada ülkemizin, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmenin 9 ve 14. maddelerini ihlal ettiğine hükmedilmiştir. Tüm bu maddeler ve özellikle Uluslararası Sözleşme hükümleri ile birlikte normatif düzenlemeler kapsamında hukuki olgulara göre; cem evlerinin AİHS'in 9 ve 14. maddelerine aykırı olduğunu bildirir. AİHM'in Cem Vakfı kararı da dikkate alınarak, davalı vakıfta, alanında uzman bilirkişi marifetiyle keşif yapılarak; söz konusu vakfın ibadethane kapsamında değerlendirilecek bu bölüme ait aydınlatma giderleri tespit edilmeli ve sonucuna göre hüküm kurulmalıdır.”¹⁰⁸

Cem törenlerinin yürütücüsü konumundaki dedelik ise son elli yılda epeyce erozyona uğramıştır. Bu erozyonun başlıca nedenleri 1950'den sonra kentleşmenin hız kazanması ve buna paralel olarak köyden kente taşınan halkın dedelik kurumu ile olan bağlarının zayıflamasıdır. Alevi toplumunun yoğun olarak köylerde yaşadığı dönemlerde, Aleviler kasabalarda bir bakkal dükkânı bile açamazken, Büyükşehirlere gelerek ticarete atıldılar. Ticarete atılanlar arasında şirket ve büyük holding sahibi oldular. Şehir kültüründe giderek ideolojikleşen Aleviler, dedeleri sömürü düzenini bir parçası olarak gördüler.¹⁰⁹ Bozkurt, dedeliğin işlevini yitirmesi 1960-1970'li yıllara rastladığını, Alevi gençliğinin sol görüşleri benimsemesiyle gençlerin dedelik kurumunu sömürünün bir uzantısı olarak gördüklerini, dedelerin de kendini çağın koşullarına göre yenilemediğini, eski söylemler ve öykülerin kentleşmeyle başlayan yeni kuşağın gereksinimlerine karşılık veremediğini, Alevi gençlik arasında dedelerin söylediklerinin “boş inanç ve uydurma şeyler” olarak görüldüğünü ifade eder.¹¹⁰ 1990'lı yıllardan itibaren şehre taşınmış olan Alevi kitleler başta İstanbul, Ankara olmak üzere Büyükşehirlerde cemler düzenlemeye ve kendi inançsal uygulamalarını yerine getirmeye başladılar. Düzenlenen cemlere katılan insanlar, belli bir ocağın talipleri olmayıp, her bölgeden gelen ve farklı ocaklara mensup talip toplulukları olduğu için belli bir mürşit ya da pir ocağının uyguladığı sürekliler de uygulanamadı. Dedeler ise

¹⁰⁸ [Http:// www.haberler.com/yargitay-cemevi-ibadethanedir-7606222-haberi/22.08.2015](http://www.haberler.com/yargitay-cemevi-ibadethanedir-7606222-haberi/22.08.2015).

¹⁰⁹ Dedekargınoğlu, Hüseyin, “Dünkü ve Bugünkü Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2010/56, s. 338-339.

¹¹⁰ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 144.

farklı talip topluluklarına hitap ettiği içindir ki, özellikle genç nesil tarafından hizmet sektörünün bir üyesiymiş gibi cami hocasıyla aynı kapsamda görüldü. Böylece belli bir talip topluluğunun dedesi olan ocakzade dedelerinin yerini “cem evi dedesi” diyebileceğimiz bir anlayış aldı. Bu anlayış sonucunda dedelik kurumu inançsal yaklaşımdan uzaklaşarak, hizmet sektörünün bir elemanı gibi görüldü.¹¹¹

Alevi-Bektaşî kültürü için “asıl devrim” sözlü kültürün yazıya geçirilmesiyle olmuştur. Yazılı kültür, sözlü kültüre mukabil, hem Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde var olan dedeleri yeniden oluşturmada hem de yeni oluşumda Alevi kimliğinin tarihselleştirilmesini ve yazıya geçirilmesini sağlamıştır. Geleneksel anlamda sürdürülen sözlü kültürü aktarmada önemli işleve sahip “dede” dini otorite kaybına uğramış ve yazılı kültürle oluşan yapı, eğitimden geçmiş entelektüel dedeleri ortaya çıkarmıştır. Bu dedelerin otorite alanı ceme sıkıştırılmıştır. Kaldı ki kentlerde dernek dedeleri ve ocakların ortadan kalktığı homojenleşen yeni bir Alevi cemaati oluşmaktadır. Bunun yanı sıra yazılı kültürün yaygın hale gelmesiyle Alevi-Bektaşî kimliğinin temelini teşkil eden dedenin yerine gazete ve dergilerle belirginleşen yeni “Alevi Literatürü” ortaya çıkmıştır.¹¹²

Taşğın’ın bu tespitlerine rağmen dedelerin, genellikle ilkökul mezunu ve kendilerini günümüzdeki ortama göre geliştirmedikleri yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır.¹¹³ Ancak Alevi-Bektaşî kesimden eğitim görmüş kimseler dedelik yapmayıp başka alanlara yönelmektedir. Eleştirilerin haklılık yönü vardır. *Buyruk*’ta da dedelerin bilgili olması, hem kâmil olması hem de dört kapı kırk makamın ne olduğunu bilmesi, ayetleri bilmesi ve bildiği ile amel etmesi vb. ifadeler geçmektedir.¹¹⁴ Bu özelliklere sahip dedeler; Alevi inancını yeni kuşaklara aktaracak, toplumda sulh ve sükûnu sağlayacak, her türlü ihtilafı en kısa zamanda çözümlenerek topluma yolu ve erkânı doğru bir şekilde öğretecektir.¹¹⁵

Cem evlerini birer ibadethane olarak tanımlamak yerine, işlevselliğinin sürdürülebilmesi önemlidir. Böylece Aleviler, kendi inançlarını her koşulda ve her yerde sürdürebilme hak ve olanağına sahip olacaklardır. İbadethane durumu söz konusu

¹¹¹ Dedekargınoğlu, “Dünkü ve Bugünkü Alevilik”, s. 338-339.

¹¹² Taşğın, Ahmet, “Alevilik Bektaşîlik Konulu Yayınların Genel Çerçevesi: Süreklilik ve Zorunluluk”, *Tebliğler Alevi Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri Konulu 13. Bilim Danışma Kurulu Toplantısı*, Ilgaz, 2010, s. 31.

¹¹³ Taşğın, “Alevilik Bektaşîlik Konulu Yayınların Genel Çerçevesi: Süreklilik ve Zorunluluk”, s. 31.

¹¹⁴ Bozkurt, *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, s. 29.

¹¹⁵ Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, s. 145-146.

olduğunda, Mevlevi, Nakşî veya Kadiriler gibi grupların da eşitliğe uygun olarak bu imkânlardan yararlanmak isteyecekleri unutulmamalıdır.¹¹⁶

Alevilerin cem evleri konusunda devletten beklentileri maddi konularda (dedelere maaş verilmesi, cem evleri için arazi tahsisi, elektrik, su, yakıt vb.) olmuştur. Ancak bu talepler bazı proplemlere yol açabilir. Turan oduncu ile yaptığımız görüşmede “*maaş verildiği takdirde, bana oy atanlar benden kişisel isteklerde bulunacaklardır.*” şeklindeki ifadeyi dikkate aldığımızda maaşlı dedelerin kendi müntesipleri ve devletle olan ilişkileri farklı yönle kayacaktır.

II. 3. Diyanet İşleri Başkanlığı

Alevi-Bektaşiler Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Sünni bir devlet yapısı olarak görmektedirler. Bu yüzden Alevilerin bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasından yanadır. Bir kısmı da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsil edilmelerinden yanadır.¹¹⁷

Yakaören (İlavus) Köyü'ndeki araştırmalarımızda Bektaşilere Diyanet İşleri Başkanlığı hakkındaki düşüncelerini ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ve din görevlilerinden beklentilerini sorduk. Diyanet İşleri Başkanlığının kesinlikle olması gerektiğini ancak Alevi-Bektaşilerin sorunlarına da eğilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Hutbelerde ve vaazlarda Alevilik-Bektaşilikten bahsedilmesi gibi istekleri vardır. Din görevlilerinden en önemli istekleri ise halkla iç içe olmaları ve kendilerinin Müslüman olduklarını Sünni halka anlatmaları şeklindedir

Çalıştay raporunda da Cumhuriyetle yaşıt olan DİB.'in önemi hiç kimse tarafından göz ardı edilmediği görülmektedir. Kaldırılmasını isteyenler bile, gelinen noktada, bunun pek mümkün olmayacağını, ancak daha sivil bir yapıya kavuşturulmasını savunmuşlardır. Bu raporda gerek Sünni toplumun gerekse başta

¹¹⁶ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 174.

¹¹⁷ Bal, Hüseyin, *Alevi-Bektaşi Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997, s. 287; Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 130-131-132; Kılıç, “2010’lu Yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, s. 13; Buyrukçu, Ramazan-Uçar, Ramazan, “Güncel Bazı Alevi-Bektaşi Problemlerine Abdal Musa Tekkesi Merkezli Bakış”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33, s. 98; Özdemir, Şuayip-Albayrak, Ali-Arıci, İsmail, “Alevi-Bektaşi Düşüncesine Sahip Öğretmenlerin Alevilik, Cem Evleri ve Diyanet İşleri Başkanlığına Yönelik Görüşleri (Elazığ Örneği)”, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 1, January 2013, s. 1117-1140; Özdemir, Şuayip, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Alevi Dernek ve Vakıflarının Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığında Temsil Meselesine Bakışı”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, Fakülte kitapevi, Isparta, 2005, s. 441-453.

Aleviler olmak üzere diğer inanç gruplarının beklenti ve çıkarları için hukuki bir çalışmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹¹⁸

Çelikcan ise, Aleviliğin DİB.'de temsil edilip edilmemesi gibi tartışmaların yanlış olduğunu, Aleviliğin bir din, mezhep, tarikat olmadığını neyi nerede ve nasıl temsil edileceğini ifade ederek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütünlüğü ile bağdaşmayacağını, İslâmiyet'in bir bütün olduğunu, DİB'in tüm Müslümanları temsil ettiğini, Alevilerin de Müslüman olduğunu söylemiştir.¹¹⁹

DİB.'nin kuruluşundaki amaç çok önemlidir. Cumhuriyetin bir kurumu olmakla birlikte tarihsel kökeni itibarıyla Şeyhülislâmlığa dayanan ve onun geleneksel misyonunu sürdürmek üzere kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi, kuruluş kanunu olan 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı Kanun'da "*İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek*" şeklinde ifade edilmiştir. 1961 Anayasası Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Anayasal bir kurum olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür. 1982 Anayasası, "*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.*" hükmü ile Başkanlığın görevlerini yerine getirirken uyması gereken kıstasları belirlemiş, Başkanlığa tarihi bir misyon yüklemiştir.¹²⁰

DİB. kurulduğu yıllarda nasıl gerekli ise günümüzde de gerekli olduğu kanaatindeyiz. Günümüzde de farklı kimliklerin halkımızın dini duygularını kullandıkları malumdur. DİB. düşüncesi ne olursa olsun ister telefon ile "Alo Fetva" hattını arayanların ve internetten soru gönderenleri cevaplamaktadır. İmam-Hatiplerin ve müftülüklerin cevaplamakta zorlandığı sorular DİB. bünyesindeki, alanında uzmanlaşmış Din İşleri Yüksek Kurulu'ndaki üyeler tarafından tartışılarak cevaplandırılmaktadır. Burada DİB.'e düşen görev, şehirlerde ve köylerde halk arasında yaygın olan inançlara göre, personeli eğitmesidir. DİB. veya müftülükler görevli personeli görev yerine gitmeden önce halkın soruları ve sorunlarını hizmet içi eğitim kursları ile bilgilendirmesi gerekmektedir. Özellikle Sünni ve Aleviler gibi bazı

¹¹⁸ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 131-132.

¹¹⁹ Çelikcan, Hüseyin, "Alevilik", *Günümüzde Alevilik Bektaşılık (Panel: 22.02.1992)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.167,168.

¹²⁰ <http://www.diyaret.gov.tr/>, 22.08.2015.

grupların bir arada yaşadığı mahallelerdeki ve köylerdeki görevlilere çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu gruplar hakkında bilgi sahibi olmayan görevlilerimiz, buralarda halkın bütünleşmesine katkı sağlamaktan uzak kalacaktır. Hizmet içi eğitim kurslarında, üniversiteler ile işbirliği kurularak alanında uzmanlaşmış akademisyenlerden faydalanılması gerekmektedir. Bu bağlamda 21-26 Kasım ve 08-12 Aralık 2015 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı çeşitli grupların bulunduğu yerlerdeki görevlilere geniş katılımlı seminer düzenlemiştir. Katıldığımız bu programda ön yargılı personelin yeterince istifade edemediği kanaatindeyiz. Özellikle Alevilik-Bektaşilik tek bir kimliğe sahip olmadığı ve kendi yörelerinin gelenekleriyle özleştigi için her ilde farklı Alevilik-Bektaşilik düşüncesi hâkimdir. Görev yapmış olduğumuz köyde bile iki Bektaşi kanaat önderi bulunmaktadır. Bu sebeple bu seminerlerin il bazında ve o ildeki müftülüklerin üniversitelerle iş birliğinde bulunarak düzenlenmesi daha faydalı olacaktır. Bir de il bazında olduğu zaman seminere katılacak personel sayısı az olacağı için görevliler, seminere katılacak akademisyenlere bire bir soru sorma imkânı bulacaklardır.

II. 4. Zorunlu Din Eğitimi

Okullarda “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” derslerinin devlet tarafından mevcut içerikle zorunlu olarak verilmesi, Alevi sorunun en kritik noktaları arasında yer almaktadır. Alevi yazar ve dernek yöneticilerinin hemen hemen tamamına yakını DKAB. derslerinin okullardan kaldırılması gerektiği kanısındadırlar. Alevi örgütlerin etki alanını dışında kalan muayyen bir kesimin ise DKAB. dersleri zorunluluğu ile ilgi görüşleri nispeten yumuşak, sağduyulu ve makuldür. Bunlar içerisinde DKAB. programları bünyesinde Alevi kültürünün de anlatılmasını isteyen çevrelerden Alevi İmam-Hatip okullarının açılmasını isteyen zümrelere kadar çeşitli anlayışlarda kişi ve kesimler vardır. Üzüm, İstanbul’da Mustafa Kemal ve Örnek mahallelerinde oturan ve örgütlerin etkisi dışında kalan Alevi zümrelerle yaptığı görüşmelerde, “*biz ailede çocuklarımıza yeterince dini bilgiler veremiyoruz. Bunun sebebi kendi bilgi eksikliğimizdir. Açıkça söylemek gerekirse kendimiz dini konularda derin bir bilgi eksikliği içerisindeyiz*” düşünceleri hâkimdir. Bu kesimde okullardaki DKAB. derslerine Alevilik yorumu eklenerek kendi inanç, ibadet ve adetlerinin öğretilmesi görüşü ortaya çıkmıştır. Alevi aileler, çocuklarını ihmal ettiklerini kabul ederek, bu ihmal sebebiyle çocuklarını dinsizliğin kucağına attıklarını, çocuklarının bazılarının

ateist olduklarını bunun için çocuklarının din eğitimi almaları gerektiğini söylemişleridir. Alevilerin din derslerine değil ünitelerine itirazlarını makul görülebileceğini ifade eden Üzüm, bu konuda bazı programların geliştirilebileceğini, her ne kadar din derslerine Kadirilik, Mevlevilik vb. diğer İslâmi alt kimliklerin detayına yer verilirse de Türkiye’de Alevi-Bektaşî kitlesinin demografik özellikleri dikkate alınarak programlarda yeni düzenlemelere gidileceğini söylemiştir.¹²¹

DKAB. dersinin mevcut içerikle verilmesinin hiçbir şekilde kabul edilemez olduğunu vurgulayan Aleviler, bu derslerden bütünüyle muaf tutulmaları yönünde hak arayışlarını AİHM’e taşımışlardır.¹²² Çalıştayda DKAB. dersleri mevcut uygulamalardan hareketle ele alınmış; eleştiri ve itirazlar, laiklik, temel hak ve hürriyetler çerçevesinde müzakere edilmiştir. Bu konuda iki önemli husus ortaya çıkmıştır. Birisi Alevi vatandaşlarının bu derslerden muaf tutulmasıyla ilgilidir. Bu talep, devletin herhangi bir inanç grubunun öğretimine öncülük ve aracılık etmemesiyle ilgili olarak ele alınmıştır. Böylece Aleviler, zorunlu DKAB. derslerinin eğitim programlarından kaldırılmasını istemekte, bu sağlanmadığı takdirde de bu derslerin Sünni İslâm içeriğiyle şekillenmiş müfredatından kendilerinin isteğe bağlı olarak muaf tutulmasını istemektedir.

İkinci önemli hususta bu dersler, eğer anayasal gereklikler ya da başka nedenlerle verilmeye devam edilecekse, bu durumda da ders içeriğinin Alevilerin inanç ve ritüellerini kapsayacak şekilde yeniden ele alınmasıdır. Bu iki önemli husus üzerinde sürdürülen tartışmalar sonunda, bu dersler hakkında her hangi bir inanç veya grubu öne çıkarmadan ve ulusal ve uluslararası kurallara uygun bir şekilde düzenlenmesi şartı ile uzlaşma sağlanmıştır. Devletin her hangi bir inancı müfredatına dâhil ederken onu manipüle etmemesi ve diğer inançlar karşısında hakkaniyet ölçülerine uymayacak bir şekilde ayrımcılık yapmaktan kaçınması ifade edilmiştir.¹²³

Görüşmede bulunduğumuz Bektaşîler DKAB. derslerinin zorunlu olması taraftarıdır. Kendilerinin okumuş olduğu sure ve duaları okullarda öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ders kitaplarına Alevilik-Bektaşîliğin eklenmesini, Hacı Bektaş Veli,

¹²¹ Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, s. 137-139; bkz. Kutlu, Sönmez, “Farklı İnanç Grupları, Farklı Din Anlayışları ve Din Eğitimi”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim*, Ankara, 2009, s. 640-653.

¹²² Kılıç, “2010’lu yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, *Dini Araştırmalar*, s. 14; Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 139.

¹²³ Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, s. 139.

Yunus Emre hakkında bilgilerin daha ayrıntılı olarak verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. MEB. çalıştay raporlarından sonra yaptığı düzenlemelerde DKAB derslerini İlköğretim 7. sınıf ders müfredatına¹²⁴ Alevilik-Bektaşılık konuları ünite olarak dâhil etmiştir.

Okullardaki din dersinin zorunlu olmaktan çıkarılması gerektiğini söyleyen Bozkurt ise, Alevilik dersinin isteğe bağlı olarak sunulabileceğini, bu dersi kesinlikle Alevi kökenli bir öğretmenin vermesi gerektiğini ve dersin müfredatının Alevi bilim adamlarının belirlemesinin uygun olacağını ifade eder.¹²⁵

---

¹²⁴ Ünal Mustafa, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı 7. sınıf*, Doku Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 77-82.

¹²⁵ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 166.

SONUÇ

Günümüzdeki anlamda Alevi-Sünni ayrışmasının kökü Osmanlı-Safevi ilişkilerine kadar uzar. Müslüman ve Türk olan iki devletin iktidar mücadelesi topluma dini bir farklılaşma olarak yansıtılmıştır. Bu farklılaşma olgusu Osmanlının doğu sınırını kontrol ettiği boyutta farklı tonlarda XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. 1826 yeniçeri teşkilatının kaldırılması ile birlikte teşkilatın manevi boyutunu temsil eden Bektaşiliğe de kilit vurulmuş tarikat mensuplarıyla devlet arasında mesafe konulmuştur.

Mustafa Kemal'le birlikte başlatılan kurtuluş mücadelesine Sünniler kadar Aleviler de iştirak etmişlerdir. 1925'de Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından Sünniler ve Aleviler benzer şekilde etkilenmiştir. Bununla birlikte Alevi adap ve erkânı 1960'lı yıllara gelinceye kadar taşrada etkinliğini sürdürmüştür.

Kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle Aleviler yeni bir dönüşüm sürecine girmişlerdir. Bu süreçte geleneksel Alevilik ve modern Alevilik dediğimiz iki farklı olgu karşımıza çıkar. Bu farklılaşma olgusu 2000'li yıllardan itibaren çok daha belirgin hale gelmiştir. 2004 yılında AB'nin Türkiye ilerleme raporunda Aleviliğin Müslüman azınlık olarak ifade edilmesi Aleviler tarafından tepkiyle karşılanırken devleti AB'ye giriş sürecinde Alevilikle ilgili politikalarını gözden geçirmesine vesile olmuştur. Buna bağlı olarak da toplumda medya, akademik ve siyaset gibi farklı kesimlerinde Alevilik ile ilgili problemler makedes bulmuştur.

Biz de bütün bu gelişmelerin Isparta Merkez Yakaören (İlavus) Köyü'ndeki yansımalarını, Alevi-Sünni ilişkilerine bakarak gözlemlemeye gayret ettik. Buna göre güncel yazılı kaynaklarda ve araştırmalarda rastlanan Alevi-Sünni çatışması ile ilgili bulguların bu köy için geçerli olmadığını tespit ettik. Nüfusunun dörtte birini Bektaşilerin teşkil ettiği köyde düğünler, mevlitler, cenazeler, aşure merasimleri vb. toplu törenler Alevi-Sünni halk tarafından birlikte gerçekleştirilmektedir. Köyün ihtiyaçları söz konusu olduğunda imece usulüyle yapılmaktadır. Köydeki ticari ve toplumsal hayatta bir ayrımcılık söz konusu değildir. Görüşü ne olursa olsun dürüst, sattığı malın arkasında duran, vermiş olduğu sözü yerine getiren esnaflardan alış-veriş yapılmaktadır. Bununla birlikte zaman zaman özellikle yaşlı kesimlerde latife türünden de olsa kendilerini diğerlerinden ayırıştırıcı söylemlerin dile getirildiğini de belirtmek gerekir.

Bütün gözlem ve tespitlerimizden sonra eğitim seviyesinin yükselmesi ve iletişimin artması ile birlikte Alevi-Sünni ilişkileri giderek daha kabul edilebilir, bütünleştirici bir duruma yöneldiğini ifade edebiliriz. Dolayısıyla tarafların birbirleri hakkında eğitilmesi ve bir arada yaşam tecrübesinin yaygınlaştırılması milletimizin birlik, beraberlik ve bütünlüğüne katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- A. Cevdat Paşa, *Cevdet Paşa Tarihi Seçmeler II*, (haz. ve Sad. Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973
- Abu-Manneh Butrus, “1826’da Nakşibendi-Müceddidi ve Bektaşî Tarikatları”, *Tarihi Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*, (Haz. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz), İkinci Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004
- Arslanoğlu, İbrahim, “Alevilik-Bektaşîlik ve Batılı Araştırmacılar”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış 2000/16, (<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/387/379>)
- _____, Cibali Ocağı Dedesi ve Taliplerinin Alevilikle İlgili Görüşleri”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış’99/2
- Atik, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Âli Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001
- Bal, Hüseyin, *Alevi İslâm Yolu*, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004
- _____, *Sosyolojik Açından Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997
- _____, *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997
- Bardakçı, Necmettin, “ Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşîlik”, *Uluslar Arası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu I*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2005
- _____, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yayınlar, İstanbul, 2015
- Birdoğan, Nejat, *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, Üçüncü Basım, Berfin Yayınları, İstanbul,
- Birge, John Kingsley, *Bektaşîlik Tarihi*, (çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yayınları, İstanbul, 1991
- Bolay, S. Hayri, “Günümüzde Alevilik ve Bektaşîlik”, *Günümüzde Alevilik Bektaşîlik (Panel: 22.02.1992)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995
- Bozkurt, Fuat, *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İkinci Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005
- _____, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000

- Bozkuş, Metin, “Türklerin İslâmiyeti Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması”, *Anadolu’da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010
- Bulut, Halil İbrahim, “Şah İsmail-Yavuz Selim Mücadelesi ve Ulemânın Rolü: Kemal Paşazâde Örneği”, *Şah İsmail Hatai*, (haz. Gülağ Öz), Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatai Sempozyum Bildirileri (Ekim 2003), Azim Matbaacılık, Ankara, 2004
- _____, “Osmanlı-Safevi mücadelesinde Ulemanın Rolü:Kemal Paşazade Örneği”, *Dini Araştırmalar*, c. 7, sayı: 21
- Buyrukçu, Ramazan-Uçar, Ramazan, “Güncel Bazı Alevi-Bektaşî Problemlerine Abdal Musa Tekkesi Merkezli Bakış”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33
- Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 25. Baskı, Ankara, 2014
- Çamuroğlu, Reha, “Türkiye’de Alevi Uyanışı”, *Alevi Kimliği*, (haz. Olsson T., Özdalga E., Raudvere C.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999
- Çelickan, Hüseyin, “Alevilik”, *Günümüzde Alevilik Bektaşîlik (Panel: 22.02.1992)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995
- Dalkıran, Sayın, “İran Safevi Devleti’nin Kuruluşuna Şîî İnançlarının Etkisi ve Osmanlı’nın İran’a Bakışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002
- Dedekargınoğlu, Hüseyin, “Dünkü ve Bugünkü Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2010/56
- Dedeyev, Bilal, “Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti İlişkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/5, 2008
- Dindi, Emrah, *Alevi-Bektaşî Geleneğinde Kur’an Anlayışı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Dönmez, Mehmet, “Misyonerliğin Ağındaki Alevilik”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Güz 2005/35
- Eğri, Osman, “Alevilk-Bektaşîliğin Güncel sorunları”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33
- _____, *Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşîlik*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2003
- Ekinci, Mustafa, “Safeviyye Tarikatı ve Türkmenler Üzerindeki Rolü”, *Anadolu’da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010
- _____, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002

- El-Eşari, Ebu'l Hasan, *İlk Dönem İslam Mezhepleri Makalatü'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin*, (çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2005
- Erdem, Mustafa, "Aleviler ve Alevilik Meselesi", *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33
- Erdemir, Ayhan, (Edit. Ahmet Yaşar Ocak), *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009
- Eröz, Mehmet, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) Alevilik-Bektaşîlik*, Üçüncü Baskı, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1992
- Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması*, Üçüncü basım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik*, Der Yayınları, İstanbul, 1990
- Faroqhi, Suraiya, *Anadolu'da Bektaşîlik*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1990
- _____, "Ana Hatlarıyla Alevilik", *Günümüzde Alevilik ve Bektaşîlik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995
- Gölbaşı, Haydar, "Modernleşmeyi Engelleyen Arkaik Bir Çatışma Sorunu: Alevi-Sünnî Çatışmasının Arka Planı", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 9, sayı 1, 2008
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, İkinci Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1992
- Gumilöv, L. N., *Eski Türkler*, (çev. Ahsen Batur), Altıncı Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007
- Günay, Ünver-Güngör, Harun, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1997
- Gündoğdu, Cengiz, *Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni bir Yaklaşım*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2007
- Gündüz, İrfan, "Yeniçeri Ocağı'nın İlgası'ndan Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler", *İlam Araştırma Dergisi*, c. II, sy. 1 (Ocak-Haziran 1997),
- Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, İkinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002
- Hacı Bektaş Velî, *Makâlât (Alevi-Bektaşî Klasikleri)*, (haz. Yılmaz Ali, Akkuş Mehmet, Öztürk Ali), Beşinci Baskı, TDV. Yayınları, Ankara, 2013
- _____, *Makâlât*, (haz. Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara

- Harman, Ömer Faruk, “Din ve Mahiyeti”, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006
- Hassluck, F. W., *Bektaşilik İncelemeleri*, (çev. Ragıp Hulusi Özden), Say Yayınları, İstanbul, 2012
- İbn. Kemalpaşa, *El-Fırakve'l-Mezâhib, Hamsu Resâil*, (Çev. Seyid Bahçıvan), Dâru's-Selâm, Kahire, 2005
- İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer Sadık, *Buyruk*, (çev. Baki Yaşa Altınok), Ümit Yayınları, Ankara, 2011
- Kaya, Haydar, “*Alevi-Bektaşi Erkânı, Evrad'ı ve Edebiyatı*”, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Kılıç, Mustafa Cemil, *Kızılbaş Müslümanlık*, Etik Yayınları, İstanbul, 2011
- Kılıç, Recep, “2010’lu yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33
- Kırkinci, Mehmed, *Alevilik Nedir?*, Erzurum Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987
- Kitapçı, Zekeriya, *Orta Asya’da İslâmiyet’in Yayılışı ve Türkler*, Dördüncü Baskı, Konya, 1998
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar*, Beşinci Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984
- Kutlu, Sönmez, “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi, ya da Metedoksi”, *İslam Mezhepler Tarihi El Kitabı*, (edit. Hasan Onat, Sönmez Kutlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012
- _____, “Farklı İnanç Grupları, Farklı Din Anlayışları ve Din Eğitimi”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim*, Ankara, 2009
- _____, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*, İkinci Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008
- _____, *Mezhepler Tarihine Giriş*, İkinci Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 12
- _____, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İsam Yayınları, İstanbul, 2011
- _____, “Aleviliğin dini statüsü: Din Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metedoksi”, *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003
- Küçük, Abdurrahman-Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkistan’dan Türkiye’ye Alevilik Bektaşilik (Dinler Tarihi Açısından)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009

- Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003
- Küçükdağ, Yusuf, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2010
- Macit, Nedim, *Ehl-i Sünnet Ekolünün Doğuşu*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1995
- Melikoff, Irene, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, (çev. Turan Alptekin), Altıncı Baskı, İstanbul, 2009
- _____, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik – Bektaşilik Araştırmaları*, Cem Yayınları, İstanbul, 1994
- Noyan, Bedri, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Üçüncü Baskı, Ant/can Yayınları, İstanbul, 1995
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar Makaleler-incelemeler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010
- _____, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011
- Onat, Hasan, “Açılım Arayışları Gölgesinde Alevilik-Bektaşilik ve Kimlik Tartışmaları”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, Cilt: 12, sy. 33
- _____, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslâm Mezhepler Tarihi El Kitabı*, (edit. Hasan Onat, Sönmez Kutlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012
- _____, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003
- _____, “Kimlik-Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine”, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sayı 1
- _____, “Kerbelayı Doğru Okumak”, <http://www.hasanonat.net/index.php/81-kerbelay-dogru-okumak>, (01.03.2016)
- Ortaylı, İlber, “19. Yüzyıl'da Heterodoks Dini Gruplar ve Osmanlı İdaresi”, *İlam Araştırma Dergisi*, c. I, sy. 1, (Ocak-Haziran 1996)
- _____, “Tarikatlar ve Tanzimat Osmanlı Yönetimi”,
(<http://www.eskieserler.com/dosyalar/m1950nrl.pdf>)
- Öktem, Niyazi, *Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı*, Truva Yayınları, İstanbul, 2011
- Öz, Baki, *Dünyada ve Türkiye’de Alevi-Bektaşî Dergâhları*, Can Yayınları, İstanbul, 2001
- Öz, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüzü İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yayıncılık, İstanbul, 2011

- Özdemir, Şuayip, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Alevi Dernek ve Vakıflarının Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığında Temsil Meselesine Bakışı”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, Fakülte kitapevi, Isparta, 2005
- Özgürel, Avni, *Cumhuriyet ve Din*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2003
- Özler, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid'at adlandırmaları*, Ekev Yayınları, Erzurum, 2001
- Öztürk, Mustafa, “Alevilerin Kur'an Tasavvuru” *İslâmiyat Üç Aylık Araştırma Dergisi Aleviliğin Teolojisi*, c. 6, sy. 3, Temmuz-Eylül, 2003
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, İkinci Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1992
- Rifat, Efendi Ahmet, *Mir'atü'l-mekâid Fî Def'il-mefâsid*, (haz. Salih Çift), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Saraç, Necdet, *Alevilerin Siyasal Tarihi (1300-1971)*, Üçüncü Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011
- Sarıkaya, M. Saffet, “Türkiyede Alevilik ve Bektaşiliğin Oluşumu”, *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, (haz. Halil İbrahim Bulut), Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010
- _____, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI – XIII.) Asırlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003
- _____, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Üçüncü Baskı, Rağbet Yayınları, Isparta, 2003
- _____, “Anadolu Aleviliğinin Oluşumu”, *Ekev Akademi Dergisi*, c.1, sy.1, 1997
- Sarıkaya, Mehmet Saffet-Ünlüsoy, Kamile, “Hacı Bektaş Veli'nin İnanç Dünyasında Hz. Ali ve Ehl-i Beyt” *Doğumunun 800. Yılında Hacı bektaş Veli Sempozyumu* (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)
- Seyyid Hüseyin İbn. Seyyid Gaybi, Şerhu Hutbetil'l- Beyân, (haz. Mehmet Saffet Sarıkaya), Fakülte Kitapevi, Isparta, 2004
- Sezgin, Abdülkadir, *Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- Sinanoğlu, A. Faruk, *Türk Kültüründe Alevi-Bektaşi Olgusu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008

- Sofuoğlu, Cemal, İlhan Avni, *Alevilik Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997
- Soyyer, Yılmaz, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2005
- Subaşı, Necdet, *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*, Ankara, 2010
- _____, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, Avrasya Yayın, Ankara, 2005
- Sümer, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964,
- Şener, Cemal, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, Otuz Beşinci Baskı, İstanbul, 2004
- Şuayip, Özdemir-Albayrak Ali-Arııcı, İsmail, “Alevi-Bektaşî Düşüncesine Sahip Öğretmenlerin Alevilik, Cem Evleri ve Diyanet İşleri Başkanlığına Yönelik Görüşleri (Elazığ Örneği)”, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 1, January 2013,
- Tanyu, Hikmet, *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, AÜİF. Yayınları, Ankara, 1980
- Taşğın, Ahmet, “Alevilik Bektaşilik Konulu Yayınların Genel Çerçevesi: Süreklilik ve Zorunluluk”, *Tebliğler Alevi Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri Konulu 13. Bilim Danışma Kurulu Toplantısı*, Ilgaz, 2010
- Tatar, Taner, “Kutsalın Siyasallaşması ve Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli*, 2008/45
- Teber, Ömer Faruk, “Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini-Siyasi tanımlamalar”, *Anadolu’da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2010
- _____, *Bektaşî Erkânnâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2008
- _____, “*XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005
- Turan, Ahmet-Bozkuş, Metin, “Günümüzde Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerde İnanç Esasları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24-25, Samsun, 2007

- Turan, Ahmet-Üçer, Cenksu, “Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: ‘Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri’”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20-21, Samsun, 2005
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat, İstanbul, 1969
- _____, *Selçuklular ve İslamiyet*, Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Üçüncü Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1997
- Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik araştırma*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995
- Üçer, Cenksu, “Türk Boylarının Alevîliği ve Sünnîliği Üzerine Bazı Düşünceler -Tokat Bölgesinde ‘Sünnîleşenler (Dönükler)’ ve ‘Ehl-i Beyt’çi Papahlılar’ Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, sy. 20-21, 2005
- _____, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005
- _____, “Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20-21, Samsun, 2005
- Ünal, Mustafa, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı 7. sınıf*, Doku Yayıncılık, Ankara, 2015
- Ünlüsoy, Kamile, *Anadolu’da Hz. Ali Tasavvurları (XIII.-XVI. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015
- Üzüm, İlyas, *Günümüz Aleviliği*, İsam Yayınları, İstanbul, 1997
- W. Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (çev. Köprülü M. Fuat), Üçüncü Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973
- Yaman, Ali, *Alevilik, Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007
- Yıldırım, Rıza, “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana eksenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62/2012
- Zelyut, Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayınları, İstanbul, 1992

Ansiklopedi Maddeleri

- Eraslan, Kemal, “Ahmet Yesevi”, *DİA.*, c. II, İstanbul, 1989
- Sümer, Faruk, “Tahtacılar”, *DİA.*, c. XXXIX, İstanbul, 2010
- Gündüz, Tufan, “Safevîler”, *DİA.*, c. XXXV, İstanbul, 2008
- Mehmedoğlu, Aliev Saleh, “Erdebil”, *DİA.*, c. XI, İstanbul, 1995

Ocak, Ahmet Yaşar, “Alevî”, *DİA*, c. II, İstanbul, 1989

_____, “Balım Sultan” *DİA*, c. V, İstanbul, 1992

_____, “Bektaşilik”, *DİA*, c. V, İstanbul, 1992

Öz, Mustafa, “Râfîzî”, *DİA*, c. XXXIV, İstanbul, 2007

Üzüm, İlyas, “Kızılbaş”, *DİA*, c. XXV, İstanbul, 2002

Yavuz, Yusuf Şevki, “Ehl-i Sünnet”, *DİA*, c. X, İstanbul, 1994

Web sayfaları

<http://www.diyamet.gov.tr/>, 22.08.2015

<http://www.haberborsa.com.tr/politika/bulent-arinc-siyasetci-utmekle-mesgul-olur-h183802.html>, 22.08.2015

<http://www.haberler.com/yargitay-cemevi-ibadethanedir-7606223-haberi/>

Şahıslar

Doğan Kaplan Doç. Dr., Necmeddin Erbakan Üniversitesi

Ali Kartal Isparta Merkez Yakaören (İlavus) Köyü Muhtarı

Turan Oduncu İnanç ve kanaat önderi, Yakaören (İlavus) Köyü

EK. 1

Köy muhtarı Ali Kartal ile yaptığımız görüşme

Kendiniz ve Yakaören (İlavus) Köyü hakkında bilgi verir misiniz?

İsmim Ali Kartal. Emekli öğretmenim. 30 Kasım 2014 tarihinde muhtar seçildim. Köyümüz 700 hanedir, 2000 nüfusun üzerindedir. Köyümüz merkeze 7 km. mesafededir. Köyümüz gelirini gül ve kiraz üretiminden karşılamaktadır. Son zamanlarda seracılık gelişmektedir.

Köyümüzde Sünni-Bektaşî birlikte yaşıyor. Ayrımcılık konusunda her hangi bir sıkıntı var mı?

Köyümüzde dörtte bir oranında Bektaşî vatandaşımız vardır. Çocukluğumuzdan beri aramızda bir ayrımcılık olmamıştır. Benden önceki muhtarımız Bektaşîlerdendi. İki dönem muhtarlık yapmıştır. İlk döneminde muhtarımız büyük gayretler gösterdiğinden ikinci dönemde de seçilmiştir. Bende muhtar olduğumdan beri kesinlikle bir ayrımcılık gözetmemişimdir. Bektaşîlerin aşure günlerinde yanlarında olurum, onlarla beraber gelen misafirleri karşılarız ve uğurlarız. Bizler de ayırım gayrim asla yoktur. Hizmette hangi tarafın ihtiyacı çoksa hizmete oradan başlarım.

Köyümüzde 19 yıl öğretmenlik yaptım. Hem Bektaşî kardeşlerimizin hem Sünni kardeşlerimizin çocuklarını okuttum. Kesinlikle iki taraftan da sen ayrımcılık yapıyorsun diye şikâyet almadım. Bektaşî velilerden de kesinlikle hiçbir şikâyet gelmemiştir.

Çocukluğumuzda ve gençliğimizde de Bektaşî-Sünni ayrımı yoktu. Şu anda sen Bektaşîsin sen Sünnisin diye bir ayrımcılık yoktur. Düğünlerde, cenazelerde, asker uğurlamalarında kesinlikle ayrımcılık yoktur. Bu konuda köyümüz örnek köydür.

Bektaşî kardeşlerimizden beklentileriniz nelerdir?

Bektaşî kardeşlerimiz bize çok yardımcı olan arkadaşlarımızdır. Köyle ilgili bir durum söz konusu olduğunda topluca gelirler. Bize düşen bir görev var mı? diye sorarlar, yardımcı olurlar. Sünni kardeşlerimizden daha duyarlı olduklarını açık açık söyleyebilirim.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ve din görevlilerinden beklentileriniz nelerdir?

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan tek beklentim din görevlilerinin eğitim yönünden kaliteli olmasıdır.

Din görevlilerinden beklentimiz, köyümüzün kalkınmasında ortak hareket etmek. Muhtar, öğretmen, imamlar üçü ele ele verdiği zaman yapamayacağımız iş yoktur. Din görevlilerinden vaazlarda, hutbelerde, halk ile olan sohbetlerde köye her hangi bir hizmet geleceği zaman bu hizmetin faydalarından bahsederek köylüyü aydınlatmalarını isterim. Gençlerimizde alkol alışkanlığı vardır. Özellikle alkolün zararları ve çevre temizliği konusunun vaaz ve hutbelerde anlatılmasını isterim.

Siyasetçilerden beklentiniz nelerdir?

Köyümüzün birçok sorunu var, bunları siyasilerin çözmesi gerekir. Önceden sorunlar dinlenir, seçimden sonra unutulurdu. Ancak şimdi seçimlerden sonrada, sağ olsunlar sorunlarımızla ilgileniyorlar. Siyasiler, köyümüzde Sünni-Bektaşilik konusunda her hangi bir ayrımcılık yapmazlar, hatta Bektaşilerin istekleriyle daha çok ilgilenirler. Hangi siyasi parti olursa olsun muhtara bile danışılmadan onların hizmetlerini gerçekleştirmişlerdir. Bizden daha çok Bektaşiler hizmet almışlardır.

Yakaören Köyü İsmail Baba Tekkesi kanaat önderi Turan Oduncu ile yaptığımız görüşme.

Bektaşilik nedir?

Bektaşilik yaşam biçimidir. Eline, diline, beline sahip olmaktır. Bektaşilik edeptir. Bektaşilik Allah'ı (cc.), Hz. Peygamberi, Hz. Ali efendimizi, Ehl-i Beyt'i gönülden sevmektir. On iki imamı, Hacı Bektaş Veli'yi, Yunus Emre'yi sevmektir. Bektaşilik insanları sevmektir. Bektaşilik kendi nefesine sahip olmaktır. Bektaşilik din değildir. Bizim dinimiz İslâm'dır. Bektaşiliğe tarikat diyorlar ama biz tarikat diyemeyiz. Tarikat dediğimizde Bektaşiliği küçültmüş oluruz.

Alevilik ve Bektaşilik arasındaki fark nedir?

Alevilik ve Bektaşilik arasında fazla bir fark yoktur. Onlarda bizim gibi Ehl-i Beyt-i severler. Hz. Ali sevgisinden gelir. İkisi de Hz. Ali'yi çok sever. Aramızdaki tek fark bizde dedeler seçimle gelir, onlarda ise atadan oğla geçer. Soydan gelir. Biz onların bu görüşüne karşı değiliz ama dedenin yerine geçecek olan çocuklarda akli yönden

rahatsızlık söz konusu olursa o zaman nasıl olacak? dedelerin seçimle gelmesi bize göre daha iyidir.

Dedelik için belli kriterler var mıdır? Herkes dede olabilir mi?

Dede olacak kişi ilk önce bu makama layık olması gerekir. Dede seçimle gelir. Hatamızı gördükleri zaman bizi indirip başkasını dede olarak seçebilirler. İşlerin bittiği kış aylarında cem yapmaya başlarız. İlk önce dede cem yapar. Kurbanını keser. Dede cemde taliplere sorar benden memnun musunuz? Hatamızı sorgulattırırız. Biz buna “Dara durmak” deriz. Dara dururuz. Tamam, senden memnunuz derlerse biz devam ederiz. Biz taliplerden her sene ilk cemde dedelik için vize alırız. Hacı Bektaş’daki Veliyiddin Ulusoy’a bağlıyız. O da her sene gelir. Isparta’daki kendine bağlı tüm dedeleri toplar, her hangi bir sıkıntınız var mı? Kabahat işleyen bir dede var mı? diye sorar. Hastalık veya yurt dışında olduğunda gelemez diye biz aramızdan saygı ve tecrübesi nedeniyle yaşça en büyük dedeyi seçeriz. O gelemediği zaman onun yerine vekil olarak seçtiğimiz dede görevi yerine getirir. Her dedeyi dara diker ve Veliyiddin Ulusoy’un vekili olarak soruyorum. Bu dededen memnun musunuz? der. 10 yıl rehberlik 20 yıldır dedelik yapıyorum. Her sene talipler karşısında biz hesap veriyoruz. Allah razı olsun şimdiye kadar bir sıkıntı olmadı. Talipler memnunuz dediklerinde cemi yaparım ondan sonra halk başlar cem yapmaya.

Hak-Muhammed-Ali’den maksat nedir?

Biz Allah’ı Hz. Muhammed’i ve Hz. Ali’yi çok sevdiğimiz için üçünü birlikte anarız.

Hak-Muhammed-Ali’nin Hıristiyanlıktaki teslis inancıyla bir ilişkisi var mıdır?

Kesinlikle yoktur. Biz çok sevdiğimizden dolayı bir arada kullanırız.

Bektaşilikte Hz. Ali için bir ulûhiyet söz konusu mudur?

Hz. Ali Efendimiz Ebu Talib’in oğludur. Hz. Peygamberimizin damadıdır. Annesi babası bellidir. Kesinlikle böyle bir şey söz konusu değildir. Biz de kendisini Alevi-Bektaşî gibi gösteren ateist ve değişik görüşte yazarlar var. Tüm bu sıkıntılar onlardan kaynaklanıyor.

Cemleri ibadet olarak mı görüyorsunuz? Cemler hakkında bilgi verir misiniz?

Cemler kış aylarında başlar. Cemler birer ibadettir. Aynı cemde talipler kendini aklarlar. Dara duran talipleri orada bulunan taliplerden sorarız, bu talipleri nasıl bilirsiniz? diye. Aynı cemdeki amacımız, taliplerin bir kabahati ve kusuru varsa onu onlardan arındırmaktır. Birinin hakkını gasp etmiş ise onu hak sahibine iade ettirmek, orada helalleştirmektir. Küsler varsa barıştırmaktır. Ölmeden önce ölmektir. Ekonomik nedenlerden dolayı birkaç talip bir araya gelip ortak kurban keserler. Onların cemini beraber yaparız. Biz, imamların cenazenin başında sormuş olduğu nasıl bilirsiniz sorusunu dara durdurduğumuz taliplere ölmeden önce sorar, helallik alırız. Bu da yetmez talibe biz seni halka sorduk halk seni iyi biliriz dedi. Birde seni senden soralım deriz. Sakladığın senin meydana koyduğun cem erenlerin, özünü nasıl bilirsin? Cem edeli (hesap vereli) bir yıl oldu. Bu arada ne yaptın bizlerin bilmediği? Eyvallah der. O zaman doğru söylediğine dair bir niyaz et deriz, bizde niyaz vardır. Secde yapar. Bu secde yemindir. Bunu da yaptıktan sonra bütün yük artık talibindir. Saklayıp ettikleri kendisine aittir.

Bir de talipler hakka yürüdükten sonra dardan alma cemi yapılır. Darda alma cemi can, hakka yürüdükten sonra en kısa zamanda yapılır. Eğer yazın hakka yürümüşse yazın işlerden dolayı yapılmaz kışın yapılır. Dardan alma cemini hakka yürüyenin hesabının verilmediğini, darda beklediğini varsaydığımız için yaparız. Darda alma ceminde hakka yürüyenin canlarla helalleşmesi gerekir. Her sene cem yapar helalleşirdi ama o kişi yıl ortasında hakka yürüdüyse bu arada borcu olursa helalleşmesi gerekir. Çoluk çocuğu dara durur. Onlara malları bölüştünüz mü? Diye sorarım. Eğer mallar paylaşılmadıysa cem yapılmaz. Çünkü kavgalar mal paylaşımı sırasında olur. Eğer ben Bektaşî'yim diyorsa kavga dövüş olmaması gerekir. Dara durdurduğumuz varislere bir kişi babanızın bana borcu vardı deyip gelirse onun borcunu ödeyecek misiniz? Diye sorarız. Onlar eyvallah derler. Orada bulunan taliplere siz de şahit misiniz? Deriz. Eyvallah derler. Sonra oradaki canlara hakka yürüyen cana hakkınızı helal edin deriz. Cemi yaparız.

Dem almak nedir?

Dem bir şey alıp içmektir. Eskiden rakı, şarap vb. içkiler vardı. Şu nesil artık kabul etmiyor. Biz de bal şerbeti, kola, meyve suyu vb. içecekler ikram ediyoruz.

Niyetinizde dem olduktan sonra su bile içilerek yerine getirilir. Bektaşî kardeşlerimizde de alkolü içkileri sevmeyen çöktür.

Kur'an-ı Kerim Hakkındaki düşünceniz nedir? Eksiklik veya tahrif konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

Kur'an-ı Kerim kutsal kitabımızdır. Kur'an-ı Kerim'in eksik desek elimize ne geçecek. Sen Kur'an-ı Kerim ne diyor ona bak. Bizim asıl bakmamız gereken Kur'an'a göre yaşıyor muyuz? Kur'an-ı Kerim Hz. Ali efendimizin ezberindeydi, kendisi canlı Kur'an'dı. Biz ona Kuran-ı Natık deriz. Değişiklik tahrif söz konusu olsa kendisi halife olduğunda düzeltirdi. 1400 senedir çağın gerisinde kalmamış çağ açarak devam ediyor.

Namaz hakkındaki görüşünüz nedir?

Biz, Sünniler gibi düşünmediğimiz için namaz kılmayız. Bize göre namaz duadır. Biz ibadet ediyoruz. Kur'an-ı Kerim'de namaz nasıl kılınacağı ile ilgili bir tarif yoktur. Kur'an-ı Kerim'de geçen salât kelimesini biz dua olarak anlıyoruz. Biz cemde Kâbe'de kılınan namaz gibi halka şeklinde namaz kılarız. Buna halka namazı deriz.

Oruç hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Biz on gün muharrem orucu tutarız. Bu orucu da Sünnilerin Ramazan ayında tuttuğu gibi tutarız. Sahura kalkarız. Akşam ezanı ile birlikte orucumuzu açarız. Eskiden büyüklerimiz bu orucu hiç su içmeden tutarlardı. Ama uzun günlerde susuzluğa dayanmak zor olduğu için iftarda su içeriz ama kana kana içmeyiz. Hz. Hüseyin efendimiz susuz şehit olduğu için onu düşünerek suyu temkinli içeriz. Gücü yeten herkes tutar. Biz birde oruçtan şunu anlarız. Oruç bizim için sadece on gün değildir. Biz ömür boyu orucuz. Nefsimizi her zaman her türlü kötülüğü karşı korumaya çalışırız. Biz de oruç, eline, diline, beline sahip olmaktır.

Sünnilerden beklentileriniz nelerdir?

Bizim köyümüz örnek köydür, ayrımcılık diye bir şey yok. Ama tek tük ayrımcılık yapan var. Niye benim gibi yaşamıyor diye bize kızıyorlar. Bana sırf Bektaşî olduğum için, selam vermeyen Sünni kardeşlerimiz var. Bunlar beni çok üzüyor. Eskiden biz cenazelerimizi türbeden kaldırıyorduk. Tabular kolay kolay yıkılmıyor, ben dede olalı otuz sene oldu. Biz cenazelerimizi türbeden kaldırdığımız için Sünni kardeşlerimizden “*dede falanca ölmüş niye bizim haberimiz olmadı. Bizim onunla bir hak hukukumuz vardı. Keşke haberim olsaydı cenazesine katılırdık, ben onunla tarla komşusuyduk. Kursağında onun ekmeği vardı*” diyenler çoktu. Sünni kardeşlerimizde

bizim cenazelerimize katılmak için beklenti vardı. Bizim burada oyumuz belli ne kadar uğraşsak muhtar çıkaramayız. Sünni kardeşlerimiz sayesinde bizlerden muhtar seçildi ve on yıl muhtarlık yaptı. Muhtarla konuşup birlikte kendi cenazelerimizi camideki musalladan kaldırma kararını aldık. Ayrımcılık olmasın diye. Yavaş yavaş artık Bektaşî kardeşlerimizin cenazelerini de camiden kaldırmaya başladık. Demircilik ve kaynak işleri yaptığımdan mesleğimin icabı Sünni kardeşlerimizden hemen hemen hepsinin ekmeğini yedik, suyunu içtik. Bizimle helalleşmek istiyorlar. Bu tabuyu böylece yıktık. Bizler düğünlerde beraberiz. Asker uğurlamada, mevlitlerde, cenazelerde beraberiz. Hiçbir ayrımcılık yok.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ve din görevlilerinden beklentileriniz nelerdir?

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan beklentim, benim orada masam, kürsüm yok. Beni temsil etmiyor. Tek taraflı, sadece Sünni anlayışla hizmet olmaz. Görevini layıkıyla yaptığına inancım yok. Diyanet İşleri Başkanlığı dört dörtlük çalışsa milletimiz birbirine karşı dürüst olurdu. Halkın hali ortadadır. Terör olsun, cinayetler olsun. Demek ki bir ışık veremiyor. Dört dörtlük çalışsaydı böyle olmazdı. Camilere beden giriyor ruh girmiyor. Bizde de aynı. Cem evine beden giriyor, ruh girmiyor. Eğer ruh girseydi tüm kötülükler ortadan kalkardı. Hutbelerde, vaazlarda Alevilik ve Bektaşilik anlatılsa güzsel olur.

Din görevlilerden beklentimiz Sünni kardeşlerimize kahvede, sokakta, camide olsun bizim İslâm olduğumuzu, Müslüman olduğumuzu, hor görülmememiz gerektiğini anlatmalarını isteriz.

Devletten ve Siyasilerden beklentileriniz nelerdir?

Ben devletten maaş istemiyorum. Para bizi bozar. Maaş alırsak talipler “*sen benim oyumla geldin*” diyerek kendi menfaatleri doğrultusunda isteklerde bulunur. Bu devlet Sünni devleti değil. Devletin, cem evlerinin elektrik parasını, su parasını ödemesi gerekir. Nasıl camilerin ödeniyorsa, bizim cem evlerinin de elektrik parası ödensin.

Cem evlerinin ibadethane olmasını ister misiniz?

Cem evlerinin ibadethane olmasını istemiyoruz. Buralar bizim sosyal tesisimiz. Biz orada her türlü sorunlarımızı hallediyoruz. Biz orada kurbanlar kesiyoruz. Hz.

Peygamberimizin mescidi gibi, biz orada her türlü işimizi konuşup karara bağlıyoruz. Bizim mescidimiz buralar. Camii ile cem evinin farkı da budur.

Ben cem evime aşımı, işimi, eşimi ve sazımı götürebiliyorum. Camiye bunları götüremem. Cem evinde taliplerin problemlerini konuşuyoruz. Bu problemlere çözüm buluyoruz. Camilerde bunları yapamayız.

Bektaşiler ve Sünniler arasında sizce ne fark vardır?

Sünni kardeşlerimizden tek farkımız onlar İslâm'ı Arap kültürüne göre yaşıyor, biz Türk kültürüne göre yaşıyoruz. Biz Sünniler gibi düşünmediğimizden Bektaşî'yiz.

Zorunlu din dersi eğitimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Zorunlu din dersinin olması gerekir. Ben şimdi okumuş olduğum bütün sureleri ve duaları okulda öğrendim. Dersin içeriğine Alevi-Bektaşîliği anlatan bölümlerin konulması gerekir. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, Yunus Emre'nin hayatı derslerde olması gerekir. Dört kapı kırk makamın anlatılması gerekir.

Dernekler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Ben derneklere karşıyım. Ben Alevi-Bektaşî derneğiyim diyor ama hiç birinin fikri birbirine uymuyor. Yönetici kimse, onun dedikleri oluyor. Kararların birlik ve beraberlik içinde alınması gerekir. Ateist dernekler bile var bizde. Bunlar bizleri halkın nezdinde kötü algılanmamıza sebep oluyor. Yasadışı örgütler buralara sığıyor. Bunlarda onlara sahip çıkıyor. Bizdeki insan sevgisini kullanıp aramıza giriyorlar. Sünnilerin içinde ateist barınmaz. Biz onu insan olarak görüyoruz aramıza alıyoruz, o adam belli bir müddet sonra derneğin başına geçiyor ve yanlış işler yapıyor. Ya kardeşim sen Allah-Muhammed-Ali demiyorsan bizim yanımızda işin yok. Bunları buralardan çıkarmak gerekir. Doğru yönetilirse derneklere karşı değiliz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: İskender Tanış
Doğum Yeri: Karaman/Merkez
Doğum Yılı: 10/04/1978
Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu:

Lise: 1995 İmam Hatip Lisesi
Ön Lisans: 2001 Uludağ Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksek Okulu
Lisans: 2005 Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans: 2013-2016 SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yabancı Dil ve Düzeyi:

1. İngilizce: Başlangıç seviyesi
2. Arapça: Başlangıç seviyesi

İş Deneyimi:

1. 2001-....Diyanet İşleri Başkanlığı İmam-Hatip

İletişim :

Tel: 05432097583
E-mail: İskender_tanis_2006@hotmail.com